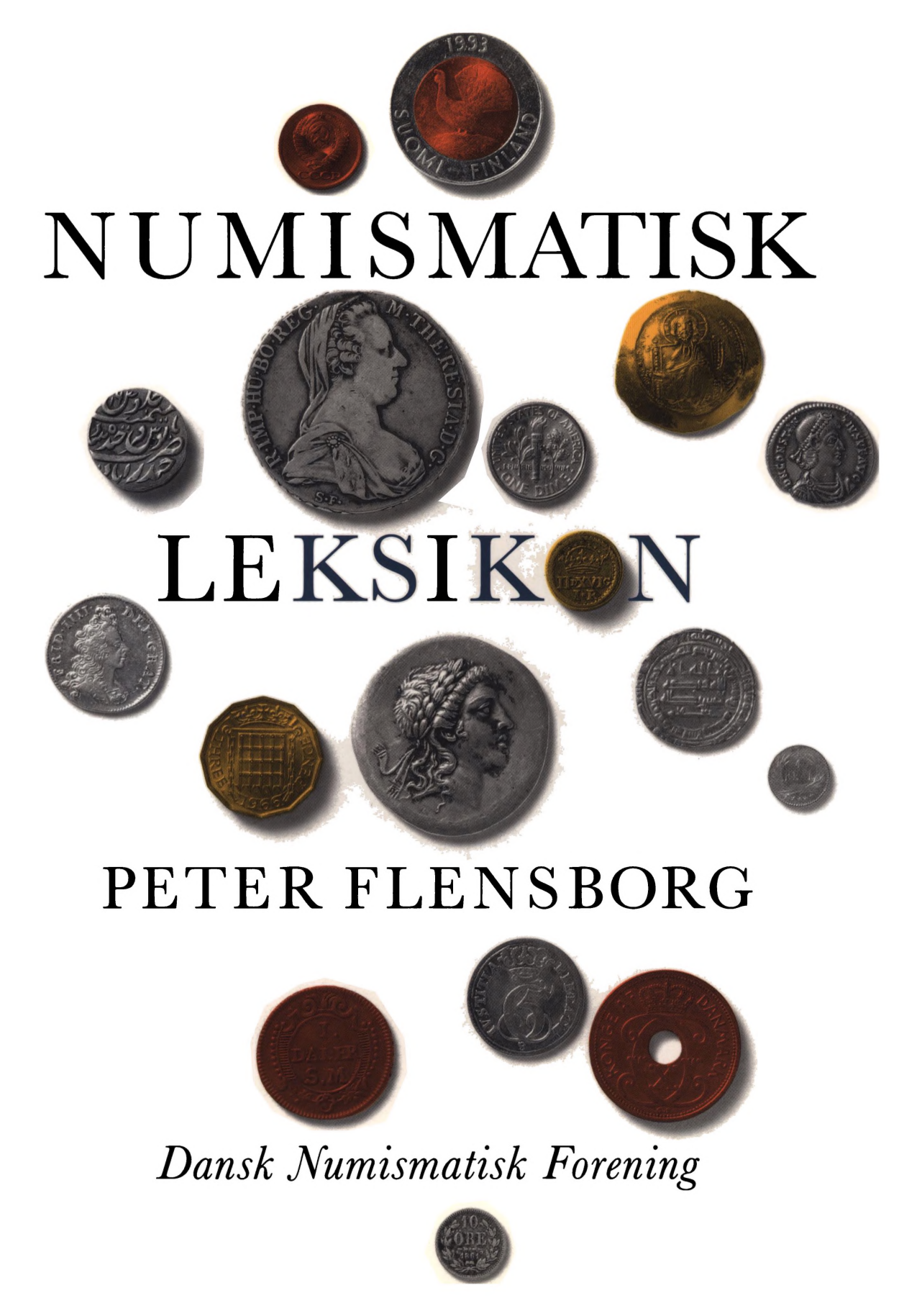

NUMISMATISK

LEKSIKON

PETER FLENSBORG

Dansk Numismatisk Forening

beskæftiget med illegal virksomhed, hvilket han har berettet om i Helsingør Bymuseums Årbog 1980 med artiklen: »Helsingør Syklub«. **Lit:** NR 1985 s.151.

Rådvedfundet. Dansk møntfund fra Rådved i Vejle amt i Jylland, hvor man 1976 stødte på resterne af en bronzegryde. Den stod med bunden i vejret og dækkede over en lerkuglepote fyldt med mønter. Ved siden af stod en sortgodskande, der ligeledes indeholdt mønter samt en del dragtsmykker. Fundet indeholdt 3311 mønter, hvoraf 25 var sterlinge, resten var tyske hulpenninge. Fundet ligner → Kirialfundet en del og menes nedlagt omkring 1368.

Lit: Danmarks middelalderlige skattefund. Kbh. 1992. Vol.II s.159-164; Dane-fær. Kbh.1980 fund 76.

Råvægt er betegnelsen for en mønts vægt (bruttovægt). Denne omtales i ældre tid som »skrot«. Der er her tale om møntens reelle vægt, dvs. både ædelmetalindhold og legeringsbestandel, i modsætning til → finvægt eller nettovægt, der er vægten af ædelmetalbestandelen i mønten.

Lit: P. Flensburg: Viden om mønter, Kbh. 1979 s.30.

S

Sachsenpfennige, der også har navne som wendepfennige, (hoch)-randpfennige eller kreuzpfennige, er mønter med en høj udhamret kant præget i 900 og 1000-tallet. Forskere har oprindeligt anset dem for polske, men er i dag enige om, at de er tyske og præget i Sachsen. De første fra 900-tallet er store i blanketten og

*Sachsen, Otto II/Otto III (973-1002):
Randpfennig (Sachsenpfennige).*

hovedsagelig fra Magdeburg, medens mønter på mindre blanketter er fra 1000-tallet, bl.a. fra Halle, Wallhausen, Naumburg og Saalfeld. Sachsenpfennige træffes hyppigst i danske fund fra områder omkring Østersøen, dvs. Falster og Bornholm.

Lit: KL. bd.14 sp.629-633.

Saddelmønt. Betegnelse for en særlig type → sycee sølvbarrer fremstillet i Yunnan provinsen i Kina ca. 1875-1912. Den gennemsnitlige vægt var ca. 183 g (dvs. 5 Tael=187 g), og mønten havde form som en ridesaddel, hvilket har givet den det kinesiske navn: Ma An Yin (heste sadde sølv). Den er produceret i store mængder af forskellige bankhuse og anvendtes meget på Yunan-Burma handelsruten. Det er derfor ikke underligt, at den i dag er den mest almindelige sølvbarre-form på den sydlige strækning af ruten (Thailand). Fra midten af 1920'erne begyndte den at blive erstattet af republik-sølv-dollar-mønterne med portræt af Yuan Shihkai, og i 1933 blev den forbudt.

Kinesisk saddelmønt fra Yunnan provinsen, hvor de var i brug fra ca. 1875 til 1933.

Lit: International Far-Eastern Numismatic News no.14 (1991) s.45-55.

Sadiki → Saddiqi.

Sahlin, Carl A. (1861-1941). Svensk bjergingeniør, der 1888-1900 var ansat ved Store Kopparbergs Berglags AB, hvor han opbyggede et stort bibliotek vedrørende selskabet, om minedrift og maskiner samt om landskabet Dalarne. Desuden oprettede han et numismatisk museum med objekter som plåter, poletter etc, der var fremstillet her. Han skrev 1895 en fortegnelse over denne samling, ligesom han i 1934 skrev om maskiner til møntfremstilling og om møntværkerne i Arboga, Säter, Avesta og Stockholm.

Saidi rial → Riyal.

Saiga. Møntnominal-udtryk brugt af numismatikere i 1800-tallet for en lille merovingisk sølv mønt. Betegnelsen bør i dag undgås. Selv om mønten blev brugt i stedet for en denar som forklaret i Charlemagnes reviderede version af Lex Alamannorum, var den dog begrænset i udbredelse til det sydlige Tyskland. Der er ikke belæg for, at den skulle have cirkuleret i Frankrig som tidligere antaget.

Lit: Grierson & Blackburn: Medieval European Coinage Bd.1 s.102.

Saint Barthelemy. Ø i Vestindien, som Sverige 1784 købte af Frankrig, idet Gustav III (1771-1792) mente, at

landet burde have en koloni. Den kostede dog kun staten penge, og 1878 tilbagekøbtes den af Frankrig. Øen havde ikke egne mønter, men klarede sig med mønter som spanske pesos, styvers fra Curacao, sous fra Cayenne samt amerikanske småmønter. En del af disse mønter er i den svenske tid kontramarkeret med en »krone«. (Forfalskninger forekommer).

Lit: NM bd. XXXI s.157-210; SNT 1988 s.10-13 + 38-39 + 148-150 + 204-207, 1989 s.187-192, 1991 s.4-7 + 196-201, 1992 s.56-60, 1993 s.4-9.

Sajtijk → Zajczyk.

Sakskøbing. Dansk møntsted i 1300-tallet, der 1306 nævnes som underlagt Roskilde. Grev Johan har fra 1328 præget mønter her, idet een af mønterne MB 415-418 må være udgået herfra. Senere er det antagelig prins Ottos tilhængere, der står bag udgivelsen af MB 568 med saksen, antagelig fra 1334/35.

Lit: Galster: Møntfund fra Maribo Amt (Lolland-Falsters Hist. Samfund Aarborg XII 1924).

Sala. Svensk sølvværkssted i Västmanlands län, hvor der under ledelse af Georg Grissback fra 1630 blev bygget sikrere minegange med automatisk bortskafning af vand fra gruberne. På stedet blev præget mønter under Henrik Wolf i 1633 og senere i 1639-1641 under møntmester Markus Koks ledelse. Denne var også møntmester i Stockholm, og forskellen mellem Stockholm og Salas mønter (1 riksdaler samt 4 og 2 mark) var, at Sala mønterne havde »knæbillede«.

Salomon, Harald (1900-1990).

Dansk medaljør og billedhugger, der allerede 1922 fremstillede et par støbte medaljer. På Kunstakademiet havde han lærere som Anders Bundgaard og Einar Utzon Frank, og fra 1925 uddannede han sig i medalje-

kunst hos Den kgl. Mønts medaljør Gunnar Jensen. 1927 fik han sin afgang fra Akademiet og blev samtidig ansat som undermedaljør på Den kgl. Mønt i København under Gunnar Jensen. Efter dennes pensionering ved 70-års alderen i 1933 blev han chefmedaljør. Talrige studierejser afsluttede hans uddannelse. Den første mønt, der bærer han initialer, er jubilæumsmønten 1930 i anledning af Chr.10.'s 60-års fødselsdag, hvor Salomon stod for bagsiden, medens forsidens portræt blev hentet fra 1912 mønten, der var udført af Andreas Hansen. Et afslag af hans 1. udkast til 1937 jubilæumsmønten kom på besynderlig vis i handelen i 1974. Dette stykke er sidst udbudt i London i 1992, men opnåede ikke et tilstrækkelig højt bud. I 1943 måtte han på grund af sin jødiske herkomst flygte til Sverige, hvor han til 1945 arbejdede på porcelænsfabrikken Rörstrand. Efter befrielsen vendte han tilbage til Den kgl. Mønt. Han var udstiller på FIDEM's 4. udstilling 1951 i Madrid og fik her Den spanske Mønts bronzemedalje. Foruden en mængde medaljer tog han sig også af de almindelige cirkulationsmønter efter 1947 samt jub. mønterne 1945, 1953, 1958, 1960, 1964, 1967 og 1968. Den 1/6 1968 fratrådte han på grund af alder, og dermed begyndte et nyt kapitel på hans kunstneriske livsbane. Fra 1974 udførte han medaljer for → Anders Nyborg, og her fik han mulighed for at arbejde med de store reliefdybder, som det finske medaljeværksted, der bl.a. arbejdede for Anders Nyborg, havde specialiseret sig i. Des-

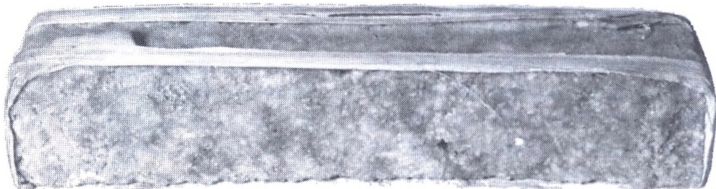
uden har han i denne sene periode fremstillet en del støbte medaljer af familie og nære venner. Salomon anses for at være den mest betydende danske medaljekunstner i vort århundrede.

Lit: NNUM 1970 s.81-96 (70 år. + samlet produktion 1922-1970), 1980 s.65-69 (80 år. + medaljefortegnelse 1971-1980), 1985 s.58-59 (85 år. + medaljefortegnelse 1981-1985), 1990 s.141-142 (nekrolog); NM 37 s.23-26; NR 1990 s.55-56; DBL bd.12 (1982) s.581.

Saltpenge. En form for → naturalpenge, der af samlerne betegnes som primitive betalingsmidler. Salt som betalingsmiddel er kendt viden om; fra Kina, Tibet, Burma, Borneo til store dele af Afrika. De bedst kendte er → amole fra Etiopien og de store rør og bastomflettede saltstænger fra Sierra Leone. 10 af disse store saltstænger var hos Binkolo stammen brudepenge, som skulle betales til brudens fader, der så anvendte een af saltstængerne til bryllupsmaden.

Lit: EUCOPRIMO hefte 3 (1981) s.17-22 (med 74 bibliografiske henvisninger); L.Sundström: The Exchange Economy of Pre-Colonial Tropical Africa. London 1974 s.122-146.

Salung. Thailandsk (siamesk) møntenhed, der gennem tiderne er angivet med navne som salyn, sling, mayom og majon. 1 salung=1/4 → tikal eller 1/4 baht=2 fuang=4 song pai=8 pai=16 att=32 solot. Som → kugletikal er den udmøntet til under Rama IV (1851-1868). Som »rigtig« mønt er den præget fra 1860 i solv.

Saltpenge i form af såkaldt amole fra Ethiopien. (ca. 24×5×4,5 cm).

Ved decimalsystemets indførelse blev 1 baht=100 satang og 1 salung=25 satang. Denne mønt er sidst udmøntet som en lille aluminiumbronzemønt 1989 (Yeo:187). Blandt de siamesiske → porcelænsmønter er salungværdien den hyppigste (ca. 55%), og som oftest er værdien angivet ved det kinesiske tegn Qian, (Ch'ien eller Ts'ien), der betyder penge, kobbermønt eller cash.

Salut d'or (Salut, Salute). Fransk guldmonet først præget af Charles VI (1380-1422) 1421. Forsiden viser Marias bebudelse, hvor ærkeenglen Gabriel og jomfru Maria ses på hver sin side af det franske våbenskjold. Over skjoldet ses ordet AVE. Typen fortsætter i de → anglo-galliske møntserier under Henry V (1415-1422) og Henry VI (1422-1453). Indtil 1423 var dens vægt 3,885 g. Den var præget af rent guld (24 karat) og kurserede for 25

Frankrig, Aquitaine, Henri VI (1422-1453): Salut d'or u.år.

sols tournois. I sept. 1423 kom en lidt ændret type, hvor man ser Gabriel og Maria bag to skjolde (fransk og engelsk). Denne type blev den almindeligste, og i stedet for 63 stk. på pariser troy marken (244,7529 g) er der udmøntet 70 stk., hvilket giver en lidt lavere

vægt på 3,496 g. Disse mønter havde værdien 22 sh.6d. tournois. Udmøntningen af denne mønttype er antagelig ophørt 1449. Vedr. den neapolitanske saluto → carlino.

Lit: E.R.Duncan Elias: The Anglo-Gallic Coins, London 1984.

Salvatoraler. Stor svensk sølvmonet af dalertype udmøntet 1542 – 1653 under Gustav Vasa (1521-1560), Johan III (1568-1592), Gustav II Adolf (1611-1632) og Kristina (1632-1654) forsynet med indskriften: SALVATOR MUNDI ADIUVA NOS

Sverige, Kristina (1632-1654): 1/2 Salvatordaler 1639.

eller SALVATOR MUNDI SALVA NOS (Verdens frelser hjælp (eller frels) os). Møntens bagside viser en Kristus-skikkelse i hel figur, og på den oprakte højre hånd ses naglehullet.

Salvingsmedaljer er i Danmark navnet på medaljer fremstillet i anledning af de danske enevældskonings salvinger, der ofte fandt sted på et senere tidspunkt end kroning og hyldning.

Samaniderne. Islamisk dynasti, der beherskede det østlige Iran, Nordafghanistan samt Turkmenistan og Uzbekistan. Det har fra den senere del af 800-tallet og frem til 999 e.Kr. præget → kufiske mønter i abbaside-stil og i abbaside-kaliffens navn. Under det samanidiske styre fandtes rige sølvforekomster i det centrale Afghanistan. Af dette sølv udmøntedes dirhemer, som eksporteredes nordpå til Rusland og videre med vikingerne nordpå. Blandt de store mængder af kufiske mønter, som er fundet i Skandinavien omkring Østersøområdet, er godt 90% af dirhemerne fra Samaniderne.

Lit: Beatrice Granberg: Förteckning över kufiska myntfynd i Finland (Helsinki 1966); SMM 1986 nr.7 s.10-11.

Samfundet Kungliga Myntkabinettets Vänner. Støtteforening for Kungl. Myntkabinettet i Stockholm, stiftet 1948 med hovedopgave at skaffe midler til køb af mønter til museet, som det på grund af stramme bevillinger ikke selv havde råd til.

Lit: SN 1973 nr.5 s.13.

Samkonger. Ordning byggende på princippet om lige arveret for alle kongesønner, men som i praksis forudsatte, at regenterne accepterede hinanden som samkonger gennem en eller anden form for politisk aftale. Samkonger kendes fra mange områder bl.a. i Norge, hvor ordningen blev praktiseret i 1000 og 1100-tallet. Afbildninger af samkonger optræder sjældent på mønter.

Lit: KL bd.15 sp.15-21.

Sammler forum. Medalje tidsskrift udgivet af firmaet → Sporrang med skiftende antal numre pr. år; 1972: nr.1, 1973: nr.2-3, 1974 nr.1-5, 1975 nr.1-4, 1976 nr.1-4, 1977 nr.1-5, 1978 nr.1-5, 1979 nr.1-3, 1980 nr.1-3 og 1981 nr.1. Tidsskriftet indeholdt artikler om firmaets medaljer, om kunstnerne bag dem samt artikler om kendte samlerprofiler m.m.

Saml

Samlerområder. Opdeling af møntsamlings i bestemte kategorier som f.eks.:

1. Territorielt; dvs. enkelte lande eller grupper af lande, der på den ene eller anden måde er knyttet sammen gennem historiske eller møntfods-politiske foranstaltninger som f.eks. → møntunioner etc.

2. Tidsbestemt; dvs. bestemte afgrænsede historiske eller møntpolitiske epoker. Eksempler: Græske mønter, romerske mønter, danske middelaldermønter, groschen perioden, → kipper- og wippertiden eller danske mønter efter krone- og øremøntens indførelse. Mønter fra eet bestemt årstal falder også ind under denne kategori.

3. Motivmæssigt, som f.eks. rumfart, skibe, bygninger, dyr, planter, møntprægeudstyr, portrætter, våbenskjold etc.(→ motivsamling).

4. Tematisk fremstilling ud fra kulturhistoriske, selskabspolitiske, økonomiske eller tekniske sammenhænge. Eksempler herpå kunne være handelskompagni-mønter, nødpenge etc.

5. Efter materiale: Guldmønter, sølv-mønter, kobbermønter etc.

6. Numismatiske undergrupper, som f.eks. medaljer, primitive betalingsmidler, møntforordninger, møntvægte, pengepunge, sparebøsser, metalerts hvorfra et metal er udvundet til bestemte mønter etc.

De fleste samlinger er ordnet efter et af ovennævnte punkter eller en kombination heraf, hvorved samle- ren enten kan begrænse sit område eller udvide det. De tidligere store → universalsamlinger er i dag for det meste afløst af → tværsamlinger. Frem for at samle et helt land i alle årstal (→ årstalsamling) er de fleste samlere af økonomiske grunde nødt til at begrænse sig til en → typesamling.

Sammentrykkede stempler

(eng.: Clashed dies). Stempelskade, der sker ved, at møntstempler slås di-

rekte mod hinanden uden en mellem-liggende blanket. Selv om stemp- lerne er hærdede, opstår alligevel af- tegninger, hvor stemplerne berører hinanden. Det kan tydelig ses på de følgende blanketter, der slås til møn- ter. Disse fejl blev særlig almindelige ved den stadig stigende mekanise- ring i 1800-tallet, men kan også fore- komme ved moderne prægninger.

Sanar. Lille afghansk sølv-mønt ind- ført i 1897/98, vejende 1,55 g med finheden 0.500. Den er præget til 1918/19, men forsvandt med indfø- relsen af decimalsystemet 1925. 1 sa- nar=10 paisa=1/2 abbasi=2 shahi.

Sancta Colonia mønt. Tysk mønt fra Köln fra 900- og begyndelsen af 1000-tallet. Den kaldtes også → ag- rippiner efter bagsidens indskrift, som i forkortet form angav områ- dets navn som: Sancta Colonia Ag- rippina.

Lit: KL. bd.15 sp.27-30.

Sand Dollar (Sand cast dollar). Mexikansk sølv-pesos (8 realer) (KM:123), der blev sandstøbt i Chi- huahua 1810-1813 under den revolu- tionære periode 1810-1821. Som mo- del brugtes ældre mexikanske møn- ter med ændrede møntmærker og initialer. Desuden indsløges to kon- tramærker: til venstre et T, og til høj- re et mærke forestillende de to Her- kules-søjler med et granatæble imel- lem. I 1814 fik man egne stempler, hvorefter man for det meste brugte de sandstøbte 8 real stykker som blanketter til normalt prægede møn- ter.

Sandwich mønter → Platterede mønter.

Sanese d'oro. Italiensk guldmønt fra Siena. Den blev præget fra 1340 og ækvivalerede med florinen (fiori- no d'oro), dvs. 3,535 g rent guld. Dens forside viste et stort forsiret S og bagsiden et kors.

Sanpiero (Sampiero). 1. Halvgroschen sølv-mønt præget i sid- ste halvdel af 1200-tallet af det ro- merske senat. Møntens vægt var 1,45-1,6 g med finheden 0.885, og den blev værdisat til 1 soldo eller 12 denari provisini. Mønten var inspire- ret af de pavelige mønter, idet St. Peter var afbildet på den ene side og St. Paulus på den anden.

2. Pavelig kobbermønt med værdi- en 2 1/2 baiocchi præget for de fle- ste af de pavelige stater 1795-1797. Mønten havde et brystbillede af St. Peter med nøgler. Møntens værdi blev efter 1803 nedsat til 1 1/2 baiocchi.

Sansu. Indisk sølv-mønt vejende 5,9-6,2 g udmøntet i Kashmir Sulta- natet fra 1300 til 1500-tallet.

Santacroce. Sølv-mønt indført fra 1500-tallet i den italienske stat Luc- ca. I 1564 blev dens værdi fastsat til 15 bolognini. Fra 1624 svarede den til 25 bolognini og senere til 25 soldi. Dens vægt var 1734 8,64 g med finheden 0.985. Den er sidst udmøn- tet i 1756.

Santim. Skillemøntenhed indført i Marokko fra 1974. 100 santimat=1 dirham. Ordet er en afledning af det tidligere brugte franske »centi- me«.

Santims (flertal: Santimi eller Santi- mu). Skillemøntenhed i Letland 1922-1939. 1 lats=100 santimu. Der er præget bronzemønter i værdierne 1, 2 og 5 santimi samt 10, 20 og 50 santimu i nikkel. Ordet kommer af det franske »centime«. Efter Let- lands selvstændighed er møntenhed- en taget i brug igen fra marts 1993.

San Tomé (Santo Tomé). Under João III (1521-1557) er for de portugi- siske kolonier i Indien fra 1549 ud- møntet guldmønter (Friedb. 115a ff) med navnet »pardau san tome« med afbildning af den hellige Thomas.

Det var guldmonter med forskellig vægt. Under João VI (1706-1750) er udsendt guldmonter (san tome) i værdier fra 10 xerafins til 1 xerafin, der har et skjold og et kors som motiv. Denne 10 xerafin vejer 5,68 g. Under Josef (1750-1777) blev guldmonter fra 1762 ændret til 12 xerafins og dennes fraktioner. Den havde vægten 4,88 g. San Tomé (12 xerafins) er sidst præget i Goa 1841.

San Vicente (port.: São-Vicente). Portugisisk guldmonter indført 1556 under Johannes III (1521-1557). Forsiden viser en stående helgen, der holder et skib i venstre hånd og et palmeblad i højre. Typen blev fortsat under efterfølgeren Sebastian I (1557-1578). Der er også præget 1/2 S.

Sapeque. Skillemonterenhed brugt i Fransk Indokina. 1 piaster=100 cents á 5 sapeques. Denne lille bronzemønt, der blev præget i Paris 1887-1902, mistede dog snart sin betydning.

Sar. Navn i den kinesiske provins Sinkiang (Kinesisk Turkestan) for en 1 liang eller 1 tael sølvmonter.

Lit: E.Kann: The Currencies of China, Shanghai 1926 (Nytryk New York 1978) s.239.

Sarracenato (eng.: Saracenic Besants, fr.: Besants Sarracenat). Korsfarer guldmontertype, som kopierede nogle 1100-tals arabiske (saraceniske) gulddinarer. Disse korsfarer-guldmonter omtales første gang 1142, og prægningen ophørte 1258 i forbindelse med den såkaldte Saint Sabakrig mellem genovesere og venezi-anere, hvorved største delen af byen Akko blev ødelagt.

Sassaniderne (Sasaniderne). Det sassanidiske rige eksisterede 224-651 e.Kr. I sin storhedstid omfattede det det nuværende Iran, Pakistan og Afghanistan, og riget nåede helt op i Tadjkent. Mod vest omfattede det

også det nuværende Iraq samt Armenien, dvs. den østlige del af Tyrkiet. Den mest almindelige mønt i det sassanidiske rige var sølv dirhemen (drachme). Sjældnere er gulddinarer, underdelinger af sølv dirhemen (obol og 1/2 drachme) samt småmonter i bronze og bly. Der er ikke megen variation i mønterne, idet de stort set alle på forsiden har et portræt af regenten, medens bagsiden viser et flammende zoroastrisk alter med to personer (præster). Mønter fra Khusrro II er de almindeligste. Efter det sassanidiske riges fald udgav muhamedanerne i de erobrede områder de såkaldte → arabisksassanidiske mønter.

Lit: Robert Göbl: Sasanidische Numismatik, Braunschweig 1968.

Satang. Skillemonterenhed indført med decimalsystemet i Thailand (Siam). 1898 forsøgt indført et decimalsystem med 2 1/2, 5, 10 og 20 satang i kobbernikkel, men de blev ikke populære og inddrogtes i 1913. Den endelige decimalisering fandt sted ved lov af 7. maj 1909. Herved blev 1 baht=100 satang og 25 satang=1 salung.

Satiriske mønter → Propaganda mønter.

Satrap. Oprindelig titel på persiske provinsstattholdere. En satrap var i praksis hersker over det område, hvor han regerede, og han har i mange tilfælde præget egne mønter med sit portræt. Hovedparten af de persiske satrapmønter daterer sig til 300-tallet f.Kr. Der findes også mønter fra indo-parthiske satraper og vestlige satraper fra det nordvestlige Indien fra ca. år 60 til ca. 390 e.Kr.

Saudukat, der også kaldes Schweinsdukat, er en af de → jagtmønter, som landgreve Ludwig VIII af Hessen-Darmstadt (1739-1768) lod udmønte. Forsiden viser fire krone-

Hessen-Darmstadt, Ludvig VIII (1739-1768): Saudukat u.år.

de »L« i kors, medens bagsiden viser et vildsvin.

Scarborough money. Betegnelse for en række meget sjældne engelske nødmønter (Seaby: 3152-3180), som under borgerkrigen er præget i byen Scarborough fra juli 1644 til juli 1645.

→ Pontefract money, → Newark money.

Sceatta (eng.: Sceaet). Betegnelse for små angelsaksiske og frisiske mønter i sølv fra 600 og 700-tallet, hvis motiver var inspireret af romerske og merovingiske mønter. De cirkulerede i England, Friesland, Frankrig, Tyskland og i dele af Danmark. Selv efter Pippins møntreform omkring 755 e.Kr. ser det ud til, at der i østersøområdet og det sydlige Danmark er en fortsat cirkulation af sceattas helt op til omkring år 800. Om disse sene mønter har det forsigtigt været antydnet, at de kunne være præget længere nordpå end Friesland, antagelig på tidligere dansk område. I det nu udgravede Ribe har mønterne (sceattas) sammen med andre brugsting, perler, lertøj etc. kunnet datere byens grundlæggelse til omkring 725. De typer af sceattas, der oftest ses i fund fra det sydlige Danmark, er »Wodan/Monster« og sjældnere »Porcupine« typerne. Omkring år 800-825 får man rådighed over sølv i form af de arabiske dirhemer, og de første danske mønter opstår i Hedeby som kopier af de sceattas, der cirkulerede, men på større blanketter, blanketter af samme størrelse som de karolingiske.

Scel

Lit: Ribe Excavations 1970-76 Vol.1, Esbjerg 1981; NNUM 1983 s.5-7; J. Callmer: Sceatts Problems in the Light of the Finds from Åhus, Lund 1984; NNUM 1985 s.3-10; Lene B. Frandsen: Trade, Coins and Foreign Influences during Pre-Viking and Viking-Age Ribe, BAR.Int.-ser. 556, Oxford 1989 s.37-42; NNUM 1993 s.12-13 + 74-80; NNÅ 1989-90 s.27-44; NNUM 1986 s.110-120.

Scellino. Hovedmøntenhed i Somalia på Afrikas østkyst efter at Britisk Somaliland og Italiensk Somaliland slog sig sammen i juli 1960. De første sedler i scellino-værdi er daterede 1962, og en 1 scellino mønt er kun udkommet 1967. Ordet er en italisering af schilling. Ved møntreformen i 1974 blev scellino=100 centesimo erstattet af shilin=100 senti.

Schaf. Østfrisisk dobbelt-stuiver fra 1500-tallet. Navnet kommer af det tyske ord for »lam«, og oprindelsen går måske tilbage til en tilsvarende og lidt tidligere hollandsk mønt med motiv af det gyldne lams orden. De tidligste schaf-mønter fra først i 1500-tallet gjaldt 3 stuiver.

Schafträger (da.: lammebærere). Folkeligt navn for lybske dobbeltschillinge fra 1500-tallet og begyndelsen af 1600-tallet, der på forsiden havde et billede af Johannes med et lam på venstre hånd. Lignende betegnelse skal være brugt om dobbeltschillinge fra Lüneburg, der har næsten samme motiv.

Shekel forfalskninger → Görlitzer Shekel.

Shekel token → Görlitzer Shekel.

Scherf → Skærv.

Schiffstaler, navnet på talere (Dav. 6356-6362) udmøntet under hertug August d. Yngre af Braunschweig-Wolfenbüttel (1635-1666) i Zellerfeld. Forsiden viser et portræt af hertu-

gen, medens bagsiden afbilder eet eller to skibe. Mønterne er præget til hertugens rejser i Italien, Sicilien, Malta, England etc. og kaldes derfor undertiden rejsetaler.

Schild (Gouden Schild). Hollandsk navn for den i Frankrig fra 1337 indførte → ecu d'or, der var en 4,4 g tung guld mønt. Typen efterlignedes snart i Nederlandene. I danske middelalderlige regnskaber omtales de hollandske oftest som »Berchsche Schilde«, »Hollanse Schilde« eller »Wilhelmsche Schilde«, medens de franske ecu d'or som regel benævnes »Scutum Auri«.

Schildgroschen også kaldet landsberggroschen er en saksisk meissengroschen, der først er præget mellem 1409 og 1425 under Wilhelm II. Nav-

Kurfyrstedømmet Sachsen, Friedrich d. Stridbare: Schildgroschen u.år. (1409-12).

net fik den på grund af de skjolde, der var på begge sider af den oprindelige mønt. Vægten var ca. 2,8 g og finheden 0,500-0,560, og der gik 21 stk. på en rhinsk gylden. Efter 1442 sank kursen til 1/24-1/26 rhinsk gylden.

Schildgulden → Ecu d'or.

Schilling. Oprindeligt en tysk regnemønt, som fra midten af 700-tallet blev fastsat til 12 pfennige eller 1/20 pund; således at 1 pund=12 schillinge=240 pfennige. De første egentlige schillingmønter i sølv fremkom i 2. halvdel af 1300-tallet i Preussen under Winrich von Kniprode (1351-1382) og i østersøområderne Livland, Reval, Riga og Dorpat. I Lybeck gjordes 1365-1370 nogle forsøg, men først 1432 kom der gang i hansestædernes schillinge fra Lybeck, Hamburg, Wismar og Lüneburg. Med tiden blev mønttypen udbredt til hele Tyskland; men dens vægt og finløvhold faldt med tiden og den endte med at blive en billon- og til sidst en kobbermønt.

I Østrig indførtes møntenheden 1924 til afløsning af krone og heller. 1 schilling=100 groschen. Den første schilling-mønt vejede 7 g med finheden 0,800. Fra 1928 indledtes den lange række af erindringsmønter i sølv. Først i værdien 2 schilling og dernæst 25, 50, 100 og 500 schilling.

For tilsvarende typemønter fra England → shilling og Skandinavien → skilling.

Schinderlinge. Betegnelse for nogle slette senmiddelalderlige pfennige, der udmøntedes i Østrig 1457-1460 under Friedrich III (1439-1493). De førte til en møntforringelse i hele det sydtyske område. Man forsøgte at råde bod på fortidens synder ved at udsende en »Gross korn«, men det slog fejl, og først med indførelsen af 5 lødige (0,313) mønter (råvægt 0,583 g og finvægt 0,182 g) genoprettedes lidt af tilliden. Teoretisk skulle der stadig gå 180 pfennige pr. ungarsk guldgylden, men kort tid efter stod den i 1465 igen på 300 pf.

Lit: Gaetgens: Inflation, München 1955 s.41ff.

Schive, Claudius Iacob (1792-1878). Norsk numismatiker og embedsmand født i Bergen. Kun 16 år gammel udnævntes han til officer i

Danmark, men efter Norges afståelse i 1814 tog han til Norge, hvor han efter en ingeniør-uddannelse ansattes 1820 ved Kanal-, Havne- og Fyrvesenet. Fra 1840 blev han toldinspektør i Stavanger og fik dermed tid til at hellige sig sin store interesse: numismatikken. Sin anseelige samling af norske middelaldermønter solgte han 1848-49 til Bergen Museum (Historisk Museum, Universitetet i Bergen) for 550 speciedalere. Schive havde allerede i begyndelsen af 1840'erne kontaktet → C.A.

Holmboe på Universitetets Myntkabinets i Oslo i forsøget på at udgive et værk over de norske middelalderlige mønter. En Stortings-bevilling på 1000 speciedalere blev den økonomiske baggrund, og værket udkom i hefter 1858-1865. Det vakte opsigt, da det kom frem og på trods af, at det nu er delvis forældet, er det dog af betydelig værdi. Værkets tavler blev i 1978 genoptrykt af G. Pilegårds Forlag i Ålborg.

Lit: NNUM 1954 s.241-248, 1961 s.104-106, 1965 s.69-74; Norsk biografisk Leksikon Bd.XII Oslo 1954 s.356-359; Kolbjørn Skåre: Mynt i Norge, Oslo 1978 s.141-147; NNF-Nytt Marts 1981 s.14-22, 1985 nr.2 s.35-37; SMM 1987 nr.1 s.18-19; NNÅ 1957-58 s.194-197.

Schive medaljen. Belønningsmedalje for amatørnumismatikere indstiftet af Norsk Numismatisk Forening feb. 1947. Schive-medaljen var en gave fra medaljør Halfdan Rui til N.N.F. med det formål at stimulere det videnskabelige arbejde i foreningen. Medaljen uddeles almindeligvis i sølv og bronze og kun undtagesesvis i guld. I Norge uddeles medaljen kun til medlemmer af NNF og uanset emne. Den kan også uddeles til udlændinge for afhandlinger vedr. norsk numismatik. Medaljens forside viser et portræt en face af Schive med omskriften: TOLDINSP.

CLAUDIUS IACOB SCHIVE

1792-1878. På bagsiden står foroven: Fra Norsk Numismatisk Forening og

nederst : For Amatørvitenskaplig arbeid.

Lit: NNUM 1948 s. 91-92; NNF-Nytt 1989 nr.2 s.26-27.

Schjøth, Christian Fredrik Wyl-ler (1846-1934). Norsk møntsamlers og generalkonsul, der, medens han var ansat i det kinesiske toldvæsen fra 1876 til 1903, havde rig lejlighed til at samle kinesiske mønter. Han rejste meget, var stationeret flere steder og fik høj position, idet han blev mandarin af 3. grad. Han anlagde også samlinger af charms og mønter fra Annam (Vietnam), Korea og Japan. I 1921 forærede han Universitetets Myntkabinets sin samling på 2.200 kinesiske og østasiatiske mønter. Den danner grundlag for det kendte referenceværk: *The Currency of the Far East*, som i 1929 udkom som det første af Universitetets Myntkabinets publikationer. De smukke stregtegninger er udført af Schjøths datter.

Schmahlfeld, (Georg Ludvig) Friederich (1829-1907). Tysk gravør og medaljør uddannet hos Wilhelm & Söhne i Bremen. I 1852 ansat som medaljør på V. Christesens prægeanstalt i Slagelse, der 1856 flyttede til København. Fritz Schmahlfeld, som han også kaldtes, blev hos Christesen, så længe hans virksomhed eksisterede og har her skabt et utal af medaljer og jetons. Han har lavet enkelte stempler til Den kgl. Mønt – fortrinsvis officielle medaljer.

Schnepfenheller kaldes nogle tyske heller-lignende prægninger i kob-

ber og sølv fra fyrsterne af Isenburg. Disse stykker er præget fra begyndelsen af 1800-tallet og var beregnet som erindring for deltagelse i jagt (sneppejagt). På forsiden ses fyrstens navnetræk, medens bagsiden afbilder en sneppe. Det fortælles, at sølvstykkerne blev givet til skytterne, medens kobbertegnene var til klapperne.

Schoter → Scot.

Schou, Hans Henrik (1858-1932). Dansk numismatiker, cand. polyt., medstifter af og direktør for maskinfabrikken Atlas (1899-1920). Indtrådte 1896 som medlem i Numismatisk Forening og samlede flittigt mønter fra det oldenburgske kongehus. I 1906 kom han med planer om et nyt møntværk til afløsning af »Beskrivelsen af 1791«. Grundlaget for dette var hans staniolaftryks-samling af mønter fra museumssamlinger samt private samlinger i Danmark og udlandet. Det siges, at Schou var så dygtig til at tage aftryk, at han kunne klare 200 aftryk i timen. Alle aftryk blev monteret på specielle kartotekskort, der ydede aftrykket beskyttelse, og på bagsiden blev noteret, hvor den pågældende mønt befandt sig på aftrykstidspunktet. Det lykkedes at skaffe penge til udgivelsen, og i 1926 forelå værket: *Beskrivelse af Danske og Norske mønter 1448-1814 og Danske mønter 1815-1923*. På Numismatisk Forenings generalforsamling i nov. 1926 udnævntes Schou til æresmedlem.

Lit: NFM III (1919) s.108-109, X (1927) s.199-210, XIII (1932) s.89-91; NR 1979 nr.2 s.23-24; DBL bd.13 (1983) s.181).

Schreckenberger (Engelgroschen). Oprindelig navnet på en særlig god og tung saksisk sølvgroschen præget fra 1498 af sølv fra den rige sølvmine i nærheden af Schreckenberger (St. Annaberg). På møntens forside en engel med skjold; deraf dens andet navn engelgroschen. Møntens vægt

Isenburg-Büdingen, Bruno (1861-1906): Schnepfenheller u.år (1861).

*Sachsen (kurfyrstedomme), Friedrich III,
Georg, Johan (1500-1507):
Schreckenberger u.år.*

var først 4,5 g med en finvægt på 4,206 g og siden 1558 ca. 5 g med finvægt 4,54 g, og der gik 7 stk. på en rhinsk gylden. De er indtil 1571 præget i Kursachsen og Thüringen. I Kipper- og Wippertiden fremkom en helt anden schreckenberger, der ikke levede op til tidligere tiders standard. Forsidemotivet var det samme, men bagsiden blev forsynet med 2 engle og 3 skjolde. Denne mønt er præget i enorme mængder og er efterpræget af andre stater. De vejede 5,03-5,438 g med finheden 0,370. Efter den tid blev schreckenberger et skældsord for alle slette møntsorter.

Schröder, Johan Henrik (1791-1857). Svensk historiker, der 1820 blev udnævnt til prefekt for Universitetets Mynt- og Medalskabinett. Han har skrevet en lang række større og mindre artikler, af hvilke den bedste er: »Anmärkningar öfver Sveriges äldsta Mynt« fra 1830. Andre artikler omfatter så forskellige emner som: Kufiske mønter, angelsaksiske mønter, guldbrakteater fundne i Sverige, gotlandske mønter etc. Meget flittig, men ikke dybtgående nok, er det blevet sagt om ham.

Schuitken (Schuytken). Folkelig betegnelse i Holland for den halve burgundiske guld-nobel slået i 1488. Mønten vejede 3,4 g, havde en finhed på 0,952 og var gangbar for 3 gulden og 12 stuiver. Mønten havde sit navn efter motivet, der viser et skib (en hansekogge).

Schwabacher, Willy (1897-1972). Tysk-svensk numismatiker i familie med den kendte mønthandlerslægt Cahn i Frankfurt. I Tyskland studerede han klassisk arkæologi og numismatik, og efter afsluttet eksamen fik han mulighed for at deltage i en tysk arkæologisk ekspedition til Grækenland. Det var i 1933, og da Schwabacher hørte, at Adolf Hitler var kommet til magten, forlod han den tyske ekspedition og fik ansættelse ved en tilsvarende amerikansk. 1938-39 var han ansat på British Museums møntafdeling, hvorefter han kom til København for at bearbejde materialet til Sylloge Nummorum Graecorum. Han nåede at færdiggøre 12 bind, inden han i 1943 måtte flygte til Sverige. Her fik han ansættelse på Kungl. Myntkabinetet, blev antikvarie og docent ved Stockholms Högskola.

Lit: NNUM 1967 s.145-153 (bibliografi 1925-1967), 1972 s.225-229 (bibliografi efter 1968).

Schwach, Conrad Nicolai (1793-1860). Norsk assessor fra Trondheim, også kendt som patriotisk digter. Han skrev »Udsigt over de nordiske Rigers Myntvæsen fra de ældste Tider til de Nuværende« (Trondheim 1842), og var bestyrer af Videnskabskabet Myntsamling. Han døde som sorenskriver i Skien, og hans private møntsamling overgik til selskabet i Trondheim.

Lit: MIN s.141.

Schwaren. Dobbeltsidig pfennig (dickpfennig), der i 1300-tallet opstod i Westfalen i Tyskland. I modsætning til de lette eensidigt prægede

hulpenninge eller brakteater kaldtes de nye mønter sware (svære eller kraftige) pennige, og 1 schwaren=3 lette hulpenninge. Bremen schwaren er præget efter 1369, og efter møntforordningen fra 1387 skulle den være 8 lodig (finhed 0,500) med en råvægt på 1,044 g. Fra 1412 nedsattes lodigheden til 6 lod (finhed 0,375). Fra 1719 blev de bremiske schwaren præget i kobber, og sidste mønt i denne møntenhed var en 2 1/2 schwaren fra 1866. I Oldenburg er sidst præget 1 og 3 schwaren mønter 1869. Mønterne var gældende i Bremen og Oldenburg indtil 1871, idet 1 vereinstaler=72 grote=360 schwaren.

Schwertgroschen er navnet på en meissengroschen-type præget fra 1457 af Friedrich II dem Sanftmütigen (1428-1464) som en efterligning af → schildgroschen. Mønten fik sit navn fra forsiden, der øverst har et lille skjold med to korslagte sværd. Udmøntningen ophørte før slutningen af 1400-tallet.

Schwerttaler. Tysk kronentaler fra Bayern præget mellem 1809 og 1825 under Maximilian I, Joseph (1806-1825). Mønten har sit navn fra bagsidemotivet med et krydset sværd og scepter under en krone.

Schüsselpfennig. Lille tysk hulpenning i konkav form med perle- eller strålerand. Den første form på denne type mønter blev til i Pfalz, hvor man fra 1374 slog små ensidige penninge ved hjælp af et lille stempel og en lidt større blanket, hvorved randen ved slaget bukkede op således, at mønten lignede en lille skål. Disse første mønter kaldtes weckelerpennige, og ud af denne type udvikledes schüsselpfennigene i 1400-tallet. Fra 1424 vejede disse mønter ca. 0,39 g med en finvægt på 0,20 g. De udmøntedes i Pfalz, Mainz, Bayern, Speier, Wertheim, Fulda, Ulm, Köln og Königstern samt Braunschweig.

Mønttypen holdt sig til ind i 1700-tallet.

Scot (Skot, Schot, Scotus, Schoter). Tysk regnemønt til en værdi af 1/24 mark eller 30 pfennige, der i 1200 til 1400-tallet var i brug i Preussen, Po-

Den tyske Orden i Preussen, Winrich von Kniprode (1351-1382); Halbschoter u.år.

len og Schlesien. Den er også præget som mønt med underdelinger som halbschoter og quartenses.

Scripulum (Scrupulum). Romersk vægtenhed=1/24 → uncia (1,137 g). Scripulum var vægten på den romerske republiks mindste sølv-mønt – sølvsestertsen=1/4 denar=1/2 quinar. 1 1/2 S. er betegnelsen for en guldmonet af vægt ca. 1,7 g, som Constantin den Store (307-37) lod indføre. Denne mønt (1/16 uncia) havde tilsyneladende ingen rigtig forbindelse til solidus og dens underdelinger: Semissis (1/2 solidus) og tremissis (1/3 solidus). Scripulum blev erstattet af tremissis mønten under Valentinian II (375-92) og Theodosius (379-95).

Scudo. 1: Sydamerikansk møntenhed afledt af escudo og bl.a. anvendt i Bolivia. I ældre tid var 16 reales=1 scudo (escudo); senere blev 16 soles=1 scudo. Denne var 1831-

Italien, Casale (Montferrat), Vinzenz I (1587-1612): Scudo 1594.

1868 en guldmonet på 3,4 g med finheden 0.875.

2: Malteser Ordenen har, lige som mange italienske stater, anvendt møntenheden scudo, som indtil ca. 1800 var lig 12 tari eller 480 italienske lire. I nyere tid, hvor Ordenen fra 1967 begyndte at udgive sine »pseudo-mønter« (mønter med medaljekarakter), findes værdierne 10 grani, 2 tari og scudo og scudi værdier i sølv og guld. Desuden er møntenheden brugt af Kirkestaten (Vatikanet) og San Marino.

Scudo d'argento → Ducatone.

Scudo d'oro → Ecu d'or.

Sculpsit (Sculp. eller Sc.). Latinsk betegnelse, der betyder »har hugget«. Benyttes ofte på medaljer, idet den billedhugger, hvis arbejde har været forbillede for motivet, angives med tilføjelsen sculpsit, sculp. eller blot sc. Særlig almindelig er denne

tilføjelse blevet fra 1800-tallet med indførelsen af → reduktionsmaskinen, idet det hermed blev muligt for kunstnerne (billedhuggerne) uden stempelskærererfaring at få fremstillet stempler ad maskinel vej.

Scutum auri → Ecu d'or; Schild.

Sebaldusgulden. Navn på en tysk guldgylden – en såkaldt 22 1/2 karat (finhed 0.925) »Stadtwährungsgulden« fra Nürnberg. Mønten er præget fra 1429 og igen i tidsrummet 1623-1683 og har sit navn fra byen Nürnbergs skytshelgen Sebaldus, der er afbildet på mønten. Sebaldus var ifølge sagnet en dansk kongesøn, der døde ca. 801 e.Kr., og som efter at have studeret i Paris giftede sig med kong Dagobart III's datter, som han forlod dagen efter brylluppet, idet han drog på pilgrimsfærd til Rom for senere at slå sig ned som eremit i nærheden af Nürnberg. Samtidig med sebaldusgylden udsendte byen de noget ringere → laurentius guldgylden.

Sebili (Sebilla). Et andet navn for den tunesiske piaster eller burial. Indtil 1891 var 1 piaster (sebili)=16 kharub (caroub)=52 asper=104 fals (burbe)=624 fals raiqi (burbino).

Sechsbätzner. Navn på et 24 kreuzer stykke (6 batzen) i Sydtykland og Østrig fra begyndelsen af 1600-tallet. Henimod slutningen af 1600-tallet blev mønten fortrængt af en dårligere mønttype.

Sechser betyder »seks« og er almindeligt navn for enhver tysk mønt af værdi som seks gange grundenheden. Ofte er ordet kun en del af møntbetegnelsen som f.eks.: Sechskreuzer, sechsbätzner, sechshröschel, sechspfennig etc.

Sechshellergroschen. Betegnelse for en saksisk mønt udgivet mellem 1444 og 1452 af kurfyrst Friedrich II

Sech

og hans bror landgreve Wilhelm af Thüringen. Mønten blev introduceret for at lette betalings-transaktioner mellem groschen og heller og pfennige.

Sechsling. Nordtysk sølvmønt med værdien 6 pfennig eller 1/2 schilling, første gang præget i Lübeck fra 1388. I 1392 fulgte en række nordtyske byer (Hamburg, Lüneburg, Wismar etc.) efter. Oprindelig var de efter ordningen af 1392 udmøntede 12 lødige (finhed 0,750) med en vægt på 2,04 g og med et finsølvindhold på

Lübeck: Sechsling u.år (efter 1403).

1,51 g. Men finsølvindholdet faldt med årene, og i 1572 var dette indhold nede på 0,38 g, og mønten var blevet en tarvelig billonmønt. Indtil 1622 var 1 sechsling = 1/64 reichstaler. I Slesvig-Holsten er der præget sechsling i kobber under den danske konge Chr.7. (1766-1808) i 1787 og under Fr.7. (1848-1863) i 1850-1851. Det danske modstykke til sechsling er → søsling.

Seddelombytning → Pengeombytning.

Sede vakante (Sedisvakanz mønter). Latinsk betegnelse, der betyder »tom stol« og henviser til mønter, der er præget mellem en biskops eller paves død og hans efterfølgers valg. Fra Avignon eksisterer en giulio (Poey d'Av. 4190, Gnechchi 233) – en doppia denaro fra 1378 med indskriften: SEDE VACANTE og to nøgler som motiv. Fra Rom kendes et tidligt eksempel fra 1521 mellem pave Leo X's død og den nye paves valg. For disse sede vacante-ud-

Köln: Sede Vakante taler 1688 (Dav.5152) præget mellem ærkebiskop Max Hinrichs død og Josef Clemens tiltræden.

møntninger stod den til enhver tid siddende finansminister (Camerlingo), og hans våben er sammen med Skt. Peters nøgler hovedmotivet. I nyeste tid er udgivet sede vacante mønter i Vatikanet 1939, 1958, 1963 og 1978. Lignende sede vacante mønter kendes fra bispe- og ærkebispedømmer.

Sedicina. En i 1500 og 1600-tallet italiensk efterligning af den polske → trojak eller dreigrösch, som bl.a. staterne Correggio, Urbino og Modena brugte på → levanthandelen. 1 sedicina = 16 quattrini.

Seeländer, Nicolas (ca.1683-1744). Tysk medaljør og kobberstikker, der især beskæftigede sig med brakteater. Han udgav »Zehnen Schriften von Teutschen Münzen mittlere Zeiten«. Først mere end 100 år senere fik man en anelse om, at han selv

Italien, Urbino, Francesco Maria II (1574-1624): 2 Sedicine (32 quattrini) u.år.

havde fremstillet en mængde forfalskninger, som var beskrevet og afbildet som ægte i hans værk. Hans forfalskninger er for skarpe i præget, og der er samme stil i de afbildede brakteater, selv om de tidsmæssigt er spredt over 100 år. Karl Friedrich von Posern-Klett antydede i 1838 muligheden for falsknierne, og senere har man kunnet følge Seeländers spor på grund af de falske mønter (hovedsagelig brakteater) i mange museer.

Lit: H. Voigtlaender: Falschmünzer und Münzfälscher, Münster 1976 s.109-116.

Seiger. Betegnelse for en lille vægt til at udvippe overvægtige mønter. Til langt op i tiden justerede man → al marco, hvilket vil sige, at et vist antal mønter skulle veje en bestemt vægt. Herved kunne opstå både undervægtige og overvægtige mønter; og sidstnævnte kunne udvippe. De kunne derefter enten besnittes lidt på kanten, så vægten kom til at stemme, eller man kunne smelte dem ind. Denne trafik var dog strengt forbudt, og selv om den har været almindelig, er der i Danmark kun fundet to eksemplarer af en sådan seiger.

Seignorage (Seignuriage) → Slagskat.

Seisen. Lille spansk billonmønt ud-møntet under kongerne af Castilien og Leon 1284-1312.

Sekel → Shekel.

Seleukiderne. Et diadoker dynasti, der opstod, da en af Alexander d. Stores generaler Seleukos (I) sendtes som guvernør til Babylon i 321 f.Kr. Han måtte dog flygte til Ægypten på grund af rivaler, men vendte ved ægyptisk hjælp tilbage 316 f.Kr., og 281 f.Kr. sejrede Seleukos I over Lysimachos. I de næste 200 år dannedes et storrige, som dækkede store dele af Mellemøsten. 190 f.Kr. fulgte slaget mod romerne ved Magnesia, som endte med, at seleukidekongen Antiochus III måtte betale en erstatning på 15.000 → talenter i sølv. Fra 129 f.Kr. begyndte → parterne at erobre større og større dele af riget, og efter indre stridigheder i 95-83 f.Kr. var det nemt for armenier-kongen Tigranes 2. at indlemme resterne af seleukideriget i sit eget. Under den 3. Mitrdates krig år 69 f.Kr. måtte armenierne dog rømme Syrien, og seleukidekongen Antiochos XIII blev konge; men kun til 64 f.Kr., hvor den romerske Gnæus Pompejus besatte Syrien. Dermed var den seleukidiske æra forbi. Seleukos I (312-280 f.Kr.) prægede først mønter af type som Alexanders, men fra ca. 305 f.Kr. begyndte en udgivelse af egne mønter. De skiftende kongers mønter er meget afvekslende, og især portrætterne er mestertligt udførte og viser højdepunktet af hellenistisk kunst. Sølv tetradrakmer og drakmer er hyppige, hvorimod guldmønter er sjældne. Ret egenartede er de takkede bronze-mønter (→ serrati), som er udsendt ca. 187-123 f.Kr. Mange af mønterne er dateret efter den seleukidiske → tidregning, hvis begyndelsestidspunkt er høsten (1. okt.) 312 f.Kr.

Denne tidsregning var udbredt i Mesopotamien, Syrien, Palæstina og i Lilleasien. Der var dog enkelte lokale tidsræker.

Selling, Harald Waldemar (1841-?). Dansk af fødsel, men adopteret 7 år gammel af tobaksfabrikant J.R.Selling, der ligeledes var født i København, men bosat i Gøteborg. Selling blev bogholder, men nedsatte sig 1867 som mønthandler. Han flyttede ofte, og havde mønthandel bl.a. i Gøteborg, Stockholm, København og Södertälje. I den tid nåede han at udsende 43 lagerkataloger, og han blev betegnet som en dygtig numismatiker. Efter 1886 emigrerede han til USA, efter i 1875 at være blevet gift med en ung pige fra Brooklyn, Othelia Zelin. Hans videre livsbane er ukendt.

Selskab → Ordener (ordensdekorationer).

Selskabet Den kgl. Mønt- og Medaillesamlings Venner. Støtteforening dannet 21. nov. 1945 i København på → Holger Hedes initiativ med det formål at støtte Møntsamlingen med indkøb af mønter, medaljer etc., som museet ikke selv har råd til. Af vedtægterne fremgår, at hovedsigtet med selskabet er at oparbejde en større formue, der vil kunne bruges til indkøb, når → L.E. Bruuns mønt- og medaillesamling sættes til salg i år 2023. Selskabets formue er steget fra 10.431 kr. i 1946 til 4.841.469 kr. i 1994.

Lit: NNUM 1946 s.13-16.

Selsøfundet. Dansk møntfund, der i maj 1822 blev fundet under en stor sten i nærheden af Selsø gods 12 km nordøst for Roskilde. Ca. 1300 mønter blev indsendt til Møntkabinetet, men der blev aldrig udfærdiget en fuldstændig fundbeskrivelse, idet Chr. Ramus mente, at der måtte høre flere mønter til dette fund – mønter, som han formodede var

kommet en del københavnske samlere i hænde. Efter hans død i 1832 lå Selsøfundets mønter helt eller delvis sammenblandede med bl.a. mønterne fra Tørringfundet. Ud fra Ramus' oplysninger kan vi sige, at der var ca. 836 danske mønter, 2 norske og 85 engelske samt desuden 40 tyske mønttyper i et ukendt antal. Hovedparten af de danske mønter var fra Svend Estridsen (1047-1074), og skatten er nedlagt efter 1059.

Lit: Danmarks middelalderlige skattefund, Kbh. 1992, Vol.I s.237-245.

Semilibra møntfod. Stammer fra det latinske »semi libra«, dvs. 1/2 pund, og var i Den Romerske Republik et af → assens reduktionstrin. Assen havde først en vægt på et romersk pund, men sank herefter, og omkring 217 f.Kr. var assens vægt sunket til 1/2 pund (ca. 132 g). Senere fulgte flere reduktioner. → Postsemilibra-, sextantal-, uncial- og semuncial møntfod.

Semis. Betegnelse for 1/2 → as, der var en romersk vægt og møntenhed til en værdi af 6 unciae. I → aes grave serierne fra republiktiden er denne værdi kendetegnet på mønten med et »S«. I kejsertiden er den første gang præget under Augustus

Romerriget, Nero (51-54): Semis.

(27 f.Kr.-14 e.Kr.), og den fortsatte frem til Hadrian (117-138 e.Kr.) som en lille kobber- eller messingmønt, selv om den ikke kan have spillet nogen stor rolle i omsætningen.

Semisses → Assis.

Semissis. Senromersk guldmønt af værdi 1/2 solidus (ca. 2,27 g). Møn-

*Byzans, Justinian II (705-711):
Semissis.*

ten fortsatte i det byzantinske møntsystem og er sidste gang præget under Basil I (867-886).

Semlan. Sted i Jämtland i Sverige, hvor der i 1752 var en produktion af → plåtmynt i værdierne 1 og 1/2 daller. Stempleerne blev fremstillet i Avesta, og pladerne kom fra to firmaer, Gustafsbolaget og Carlbergsbolaget, hvilket fremgår af midterstemplets kronede G eller C.

Semuncia. Romersk bronzemønt, hvis navn er dannet af det latinske »semi uncia«, dvs. 1/2 unce og dermed lig 1/24 as. Mønten forekommer som en af de mindste i de støbte → aes grave serier efter 269 f.Kr. og som præget mønt fra ca. 205 til omkring 180 f.Kr.

Semuncial standard. Et af → assens sene reduktionstrin, hvorved assens vægt var nået ned på 1/24 af den oprindelige vægt (libral as). Den teoretiske vægt for denne sene as var ca. 11 g. Andre reduktionstrin er: → Semilibra, post-semilibral, sextantal og uncial standard.

Sen. 1. Japansk møntenhed. Før decimalmøntreformen 1870 brugtes normalt betegnelsen → mon om kobbermønterne, men derefter var 1 yen = 100 sen = 1000 rin. Enheden sen er benyttet til 1948, idet Japan efter den tid kun har benyttet yen som møntenhed.

2. Skillemøntenhed i Brunei siden decimalsystemets indførelse fra 1967, hvorved 1 ringgit (dollar) = 100 sen.

3. Cambodia har med årstal 1959 udsendt tre aluminiummønter i vær-

dierne 10, 20 og 50 sen. 100 sen = 1 riel. Dette system var gældende fra 1959. Der er senere i Folkerepublikken Kampuchea udmøntet en 5 sen mønt med årstal 1979, idet man stort set har klaret sig med pengesedler i riel-værdierne.

4. Indonesisk skillemøntenhed indført efter landets proklamerede uafhængighed 17. aug. 1945. 1 rupiah = 100 sen. 1963 udsendtes en række mønter i sen-værdier til brug i Riau, der var en gruppe øer ved enden af Malaya halvøen. De blev dog indtaget allerede 1. juli 1964. Også for Irian Jaya, det tidligere Hollandske Ny Guinea (den vestlige del af Ny Guinea) er 1963-64 udstedt egne sen-mønter.

5. Ligesom Brunei har Malaysia brugt møntsystemet 1 ringgit (dollar) = 100 sen fra 1967.

Sene. Skillemøntenhed i Western Samoa beliggende nord-nordøst for New Zealand. Indtil 1967 benyttedes new zealandske mønter, hvorefter man indførte sit eget decimalsystem, hvor 100 sene = 1 tala. Møntenheden sene kommer uden tvivl fra polynesiske, hvor det er en forvanskning af det engelske »cent«.

Sengi. Skillemøntenhed indført i Zaire (Belgisk Congo) 1967. 100 sengi = 1 likuta og 1000 sengi = 1 zaire. Der er kun præget een 10 sengi mønt og kun i året 1967, idet inflationen snart overflødiggjorde denne værdi.

Seniti. Skillemøntenhed i Tonga (Friendly Islands) i det sydlige Stillehav syd for Western Samoa og øst for Fiji. 100 seniti = 1 pa'anga. De første seniti mønter bærer årstallet 1967. Ligesom det er tilfældet med møntenheden → sene, er seniti en modifikation af det engelske »cent«.

Sent (flertal: Senti). Skillemøntenhed i Estland fra 1/1-1928 til 25/3-1941. 100 senti = 1 kroon. Landet blev besat

af Sovjetunionen 17/6 1940, og fra 25/11 1940 begyndte rubler og kopek at cirkulere sideløbende med krooni og senti. Disse sidste blev erklæret ugyldige fra 25/3-1941. Efter landets uafhængighed ved Sovjetunionens opløsning har man pr. 20/1-1992 genindført kroon = 100 senti.

Sente (flertal: Lisente). Skillemøntenhed fra Lesotho efter at landet blev uafhængigt 4. okt. 1966. I første omgang blev det kun til en uafhængighedsserie i sølv fra 1966, hvorimod de første rigtige brugsmønter bærer årstallet 1979. 100 lisente = 1 loti, idet 1 loti værdimæssigt er identisk med den sydafrikanske rand. Flertalsformen for loti er maloti.

Senti. Skillemøntenhed i Somalia fra 1976, hvor 100 senti = 1 shilin. Efter at Tanganyika og Zanzibar blev slået sammen i oktober 1964 under navnet Tanzania, bibeholdt man den østafrikanske shilling = 100 cents. Dette blev i begyndelsen af 1966 ændret til en Tanzania shilling kaldt shilingi = 100 senti.

Sentimo. Skillemøntenhed i Filippinerne indført 1967, hvorved det gamle system med 100 centavos = 1 peso ændredes til 100 sentimos = 1 piso.

Senyal. Spansk lokalmønt fra Cataloniaen, ofte primitiv i motivvalg og udførelse. Præget i billon og kobber fra 1400 til 1600-tallet.

Sequino. Folkelig betegnelse for den venetianske → zecchino i det nære Østen, Ægypten etc.

Serafimer-ordnen. Svensk orden, oprindeligt fra 1200-tallet, men »genindstiftet« i april 1748. Serafimerordenskæden er afbildet på riksdaler og 1/4 riksdaler fra 1748 og på dukater fra 1749. Motivet er siden anvendt på mange svenske mønter – sidst på 1 og 2 kr. med årstal 1950.

Serafin → Xerafin.

Seriemedaljer (Suitemedaljer). Betegnelse for en række medaljer med samme tema som f.eks. danske konger, berømte forskere, kunstnere, bygningsværker etc. Sådanne medaljeserier kendes allerede fra 1600-tallet. I Danmark har vi den såkaldte »Wolfs Suite« bestående af de oldenburgske konger. Det har senere vist sig, at de 9 af medaljerne er Winnekes arbejde. Særlig i Frankrig har der været tradition for sådanne medaljeserier. I nyere tid har medalje-fabrikanten ofte profiteret af samlernes trang til at samle komplette serier.

Serienummerering af mønter er ikke almindelig brugt. Dog kendes en række eksempler, som f.eks. den tjekkoslovakiske guld-dukat 1923 (KM.7) med nummerering under hertugens portræt. Senere udmøntninger 1923-1951 af denne type har ingen nummerering. Det var for tidskrævende. I 1974 brugtes serie-nummerering på Swazilands 15 emelangi sølv mønt (KM.18), og i 1983 nummererede Rumænien sin proof-serie på 50, 100, 500 og 1000 lei på randen. Serienummerering på medaljer er derimod meget almindelig i 1900-tallet. Ofte består en sådan nummerering af to tal delt med en skråstreg. Første tal angiver den aktuelle medaljes nummer, medens det andet nummer angiver oplagets størrelse.

Serrat (Serratus). Mønter med savtakket rand, enten filet eller støbt, kaldes serrate mønter (nummi serrati). De fleste af denne type er fra det 1. årh f.Kr. i Den Romerske Republiks tid, men der kendes også nogle græske serier i guld og sølv fra Karthago, ligesom der findes en række af sådanne bronzemønter fra Makedonien og Seleukiderne fra 2.årh. f.Kr.

Sertum. Særlig overmøntenhed brugt i Bhutan i flere perioder ved udmøntning af guldmønter. Ved indførelsen af decimalsystemet i 1957 var 100 naye paisa = 1 rupee og 100 rupees = 1 sertum. Ved møntreformen 1974 fik de almindelige mønter nye navne, således at naye paisa omdøbtes til chertum og rupee til ngultrum; men stadig var 100 ngultrum (rupees) = 1 sertum.

Sesino (sestino). Italiensk billon- eller kobbermønt, som oprindelig var 1/6 grosso. Andre steder er værdien angivet som 6 denarer eller 1/2 soldo. Den er præget i en række italienske byer bl.a. Milano, Ferrara og Perugia fra 1300-tallet og indtil 1600-tallets slutning. En pavelig sesino er udsendt i 1300-tallet i Avignon og i 1500-tallet i Parma. Den spanske konge Fernando V (1452-1516) har præget sesino i Gerdena.

Sessling. Betegnelse for den svenske 1/6 öre s.m. i kobber, der prægedes fra 1666, og som var den første egentlige → kreditmønt. Ved betaling var ingen pligtig at modtage mere end en vis procentdel af et beløb i kreditmønter.

Sesterts (Sestertius). Romersk møntenhed, hvis navn kommer af det latinske »semis tertius«, dvs. »halv tredie« = 2 1/2, idet 1 sesterts = 2 1/2 asses = 1/4 denar. Som mønt er den fra omkring 211 f.Kr. udmøntet i sølv (→ scripulum) sammen med → quinar, men antagelig kun i en kort periode til omkring 207 f.Kr. Næste gang, den optræder, er i 90 f.Kr. Denne sesterts (Syd. 676, Craw. 340/3a) har et Apollo-hoved på forsiden og på bagsiden en galoperende hest hvorover E.L.P. og foruden FRGVI. Tredie gang, den udmøntes, er i perioden 49-44 f.Kr. under Julius Cæsar. Da møntenheden næste gang dukker op, er det som en mere end 25 g tung messing (→ orichalcum) mønt. I år 23 f.Kr. blev

*Romerriget, Hadrian (117-138):
Sesterts præget 125-128 i Rom.*

det senatets opgave at stå for udmøntning af kobber- og messingmønter, hvilket på mønterne var angivet ved bogstaverne S.C. (Senatus Consulto). Den sidste sesterts er præget under Postumus (259-268) omkring 260 e.Kr., men allerede omkring 250 e.Kr. havde den mistet sin betydning i det romerske møntsystem. Dobbeltsesterts er præget af flere kejsere, bl.a. Trajan Decius (249-251).

Sestino. Napolitansk billonmønt udmøntet fra 1498 under Federico III (1495-1501). Dens værdi var 1/6 tornese eller 2 cavalli. En anden mønt med samme navn er den lombardisk-venetianske kobbermønt i slutningen af 1700-tallet. Denne mønt var lig 1/6 soldo eller 2 denarer.

Seven Shilling Piece. Betegnelse for en engelsk 1/3 guinea guldmønt udmøntet i et ganske kort tidsrum fra 1797 til 1813. 21 shilling = 1 guinea. 7 shilling stykkerne vejede 2,7834 g med finheden 0.917.

Sexagesimalsystem. Et → talsystem, hvor den hele enhed deles i 60 dele. I antikken var en →

Sext

talent=60 miner; 60 prager- eller meissengroschen var i middelalderen lig en mark, og i Sydtykland gjaldt 60 kreuzer en gulden.

Sextans. Antik romersk bronze-mønt med en værdi af $1/6 \rightarrow$ as el-

Romerriget: Sextans ca. 242-230 f.Kr.

ler 2 unciae. Denne mønts vægt blev med tiden reduceret som følge af assens faldende vægt. $\rightarrow$ Aes grave.

Sextantal standard. Et af $\rightarrow$ assens mange reduktionstrin fra ca. 211 f.Kr. Standarden angiver, at assen nu kun vejer $1/6$ romersk pund. Bevarede eksemplarer ligger på 35,8-41,3 g. Andre reduktionstrin er $\rightarrow$ semilibral, post-semilibral, uncial og semuncial standard.

Sfragistik er læren om segl. Denne videnskabelige gren kan have stor betydning for bestemmelse og datering af især middelaldermønter, idet våbenskjold som oftest findes på både segl og mønter.

S.H. $\rightarrow$ Tidsregning (21).

Shahi. Med indførelsen af maskin-prægede mønter i Afghanistan forsvandt de uregelmæssigt prægede mohur, rupees og falus. Nye moderne mønter præget i ring fremkom i 1890'erne, og samtidig indførtes nye møntnavne. 1 shahi=5 paisa. Det komplette system var: 1 abbasi=2 sarnar=4 shahi=20 paisa=200 dinar. Der er udmøntet 1 og 3 shahi stykker i kobber og messing.

I Iran var 1 shahi=50 dinar ligesom i Afghanistan, og der er præget kobbermønter med pålydende 1 og 2 shahis. Der fandtes også en såkaldt »shahi sefid« (hvid shahi) af sølv, der var lig 3 shahis (af kobber). 5 shahis=1 rob'i eller $1/4$ kran, og 10 shahis eller 500 dinar= $1/2$ kran. Ved møntreformen 1931 blev 1 shahi=5 dinar. Der er af denne mønt kun udmøntet en 10 Shahis kobbermønt med årstallet 1935 (S.H.1314).

I Georgien er møntenheden shahi anvendt til 1700-tallets slutning, hvor 1 shahi=2 $1/2$ bistis og 4 shahis=1 abazi.

Shahiv $\rightarrow$ Hryven.

Shekel (Schekel). Gammelorientalsk vægtenhed, regnemønt og senere mønt. Navnet er afledt af det semitiske »Saqal« (at veje). 1 shekel= $1/60$ mine eller $1/3000$ talent. Den persiske shekel hedder $\rightarrow$ siglos. I den ældre fønikiske møntstandard vejede 1 shekel ca. 7 g. Der har været præ-

Judea, 1. opstand: Shekel år 1 (66/67 e.Kr.).

get fønikiske shekler fra ca. 450 f.Kr. Under jødernes første revolte mod romerne år 66-70 e.Kr. blev præget sølv-shekler med teksten: »Det helli-

ge Jerusalem«, på bagsiden: »Israelsk Shekel«. Der er ligeledes præget den halve værdi, der bærer indskriften: »Halv Shekel«. Disse vejede henholdsvis 14 og 7 g og må nærmest betragtes som tetradrakmer og didrakmer.

Sheqel (flertal: Sheqalim). Israelsk hovedmøntenhed indført 24. feb. 1980 som følge af en devaluering, idet 10 gamle agorot=1 ny agora og 100 nye agorot=1 sheqel. 4. sept. 1985 skete en ny devaluering, hvorved 1000 sheqalim=1 ny sheqel.

Sherritt Mint. Privat møntprægeanstalt etableret i Fort Saskatchewan i Canada 1968. Siden dette tidspunkt har firmaet bl.a. præget alle syriske mønter samt mønter for Filipinerne og Nicaragua.

Shield-nickel. Navnet på det første amerikanske 5 cent stykke fra 1866, der lidt efter lidt afløste halfdime (5 cent) sølvmønterne, som kun blev præget i begrænset oplag og ophørte 1873. Ansvarlig for det nye design af nikkelmønten (deraf navnet nickel) var James B. Longacre. Alle mønter er præget på Mønten i Philadelphia. Shield-typen, der er udsendt 1866-1883, blev afløst af liberty head typen.

Shilin (flertal: Shilin). Hovedmøntenhed i Somalia fra møntreformen i 1974, hvor scellino og centesimi blev omdøbt til shilin og senti. Ordet er afledt af shilling, hvilket ses af mønter og sedler, hvor det er angivet på engelsk.

Shilingi. Hovedmøntenhed i Tanzania, hvis navn er en sammenskrivning af Tanganyika og Zanzibar, der sluttedes sammen i 1964. 100 senti=1 shilingi. De første mønter efter dette nye system bærer årstallet 1966.

Shilling (Scilling). Siden karolinger-tiden en regnemønt og senere en

egentlig mønt i England. Der har været en del meninger om navnets oprindelse, men nu menes det at stamme fra det tyske »Scilling« og det oldnordiske »Scilja« i betydningen »at skære«, dvs. et stykke guld

England, Edward VI (1547-1553):
Shilling u.år (1549-50).

skåret af en ring eller en barre. De tidlige anglo-saksiske guldmønter er solidus (ca. 4 g) og guldmønter af tremissis størrelse (1,3 g) (thrymsas), som antagelig har været identisk med shillingen i forordningerne. En sølv-shilling (opr. kaldt testoon) blev introduceret 1504 under Henrik VII (1485-1509). 1 shilling=12 pence og 20 shilling=1 pound. Den første shilling vejede 9,33 g og havde en finvægt på 8,68 g. Denne vægt faldt med jævne mellemrum, og efter 1816 var vægten 5,655 g med et fin-sølvindhold på 5,23 g. Finheden var 0,925 (sterlingsølv). Fra 1920 nedsattes sølvindholdet til 50%, og 1947 – 1970 er den præget i kobbernikkel. Ved overgangen til det nye decimal-system i 1971, blev 1 shilling lig 5 new pence.

Lit: James O'Donald Mays: The Splendid Shilling, Hampshire 1982, 186 sider.

Sho. Tibetansk møntenhed. 15 skar=1 1/2 sho=1 tonga og 10 sho=1 srang. Der er oprindeligt udmøntet 1, 2 og 5 sho i sølv, men senere er disse værdier samt en 3 sho udmøntet i kobber.

Short-Cross type. Betegnelse for engelske sølvpennies præget fra 1180 under Henrik II (1154-1189) og hans efterfølgere Richard I (1189-1199), John (1199-1216) og Henrik III (1216-1272). I 1247 erstattedes de af de såkaldte → long-cross pennies. Betegnelsen short-cross anvendes også i forbindelse med tidlige engelske mønter fra 900 og 1000-tallet og deres efterligninger. Sidst i 900-tallet deles short-cross eller small-cross typen op i underafdelinger som reform small-cross, normal S.-C., first S.-C., intermediate S.-C. og last S.-C.

Shu (Schu). Japansk møntenhed afskaffet 1870. 16 shu=4 bu=1 ryo. Ordet shu indgår i mange japanske møntnavne, f.eks.: Isshu gin (1 shu sølv); Nisshu gin (2 shu sølv) eller Isshu kin (1 shu guld). På øen Okinawa er 1862 udsendt en 1/2 shu kobbermønt.

Shultz & Co. privat prægefirma, der etablerede sig i San Francisco 1851. Fra firmaet, der ejedes af G.W.Shultz og William T. Garrett, kendes kun en af de private typer 5 dollar-guldmønter med årstal 1851. Derimod har firmaet leveret mange stempler til andre prægeanstalter.

Sic. Ordet er latin og betyder »således«. Ved citater betyder det: »Således står der virkelig«. Inden for den numismatiske litteratur benyttes ordet, når man vil gøre opmærksom på en fejl, dvs. pointere at det virkelig er sådan, der står på mønten eller medaljen. Eksempel: INDUSTRI OG KUNSTUDSTILLINGEN I KJO(Sic!)BENHAVN.

Sicca Rupee. Betegnelse for de lidt tungere bengalske rupees præget indtil 1765. Det blev senere også til en regnemønt i Bengalen, hvor 100 sicca ruppees=106 2/3 kompagni rupees. Ordet kommer af det arabiske »sikkah«, der betyder »møntstempel«. Det siges, at ordet også brugtes om helt nyprægede rupee-mønter, der blev accepteret til en højere værdi end tilsvarende slidte.

Siddiki (Sadiki). Navn på en 1/2 mohur i guld (2 pagoder) fra Mysore i Indien, hvor den siden 1786 blev præget under Tipu Sultan (1782-1799). Mønten har sit navn fra den første kalif Abu Bakr Siddik.

Siebenkopfstücktaler kaldtes i 1700-tallet → laubtaleren i Trier, idet mønten var lig 7 → kopfstück a 20 kreuzer.

Siebenkreuzer (Siebener). Oprindeligt en østrigsk 6 kreuzer mønt, hvis værdi blev hævet til 7 kreuzer i 1693. Efter konventionsmøntfodens indførelse 1753 udmøntedes 7 kreuzer stykker, idet de første mønter dog bærer årstallet 1751. Udmøntningen af denne type fortsatte til 1777 under Maria Theresia. I 1802 blev en del 12 kreuzer med årstal 1795 ommøntet til 7 kreuzer stykker, men kun dette ene år. De oprindelige 7 kreuzer stykker vejede 3,247 g, havde finheden 0.420 og en finvægt på 1,364 g. 1802 stykkerne var derimod meget dårlige – kun 4 lødige (finhed 0.250), og de blev 1807 nedsat til 6 kreuzers værdi.

Siglos. Persisk sølv mønt (5,35-5,55 g) udmøntet fra Dareios I til Dareios

Persien, Dareios II (425-405 f.Kr.):
Siglos.

Sign

III ca. 515-330 f.Kr. 1 siglos=1/20 → dareik. Mange sigloi har små kontramarkeringer, som muligvis er vekselerer-mærker. Man kender et stort antal mærker, og der findes sigloi med op til 5 forskellige kontramarkeringer. → Shekel.

Signatur → Stempelskærmærke; Kimon.

Sigtuna. Ældste svenske møntsted beliggende ved Mälaren. Ud-møntningerne her er begyndt ca. 995 under Oluf Eriksson »Skötkonung« og fortsat til omkring 1030/35 under hans søn Anund Jacob. Nyere undersøgelser i Sigtuna har vist, at der også i slutningen af 1100-tallet og i 1200-tallet har været præget mønter her. Mange afslag i bly af møntstempler fundet her menes dog at være plomber for fortoldede varer.

Lit: C.N.S Nova series 4: Brita Malmer: The Sigtuna Coinage c.995-1005, Stockh.1989; Kung Olofs Mynthus i kvarteret Urmakaren, Sigtuna; Sigtuna Mu-seers skriftserie 3, Stockholm 1991.

Sik. Siamesisk møntenhed=1/16 baht. Mønten, der havde værdien 1/2 fuang, kaldtes også for song pei. Indtil 1860'erne blev de præget som kugletikaler i sølv. Efter indførelsen af regulære mønter blev 1/16 baht stykket først udmøntet i 1860 som en lille sølvmønt, i 1876 som en stor kobbermønt.

Sikkerhedsstempel-bogstaver. Bortset fra → stempelnumre på engelske mønter 1863-1879 er det først i 1973, at → Pobjoy Mint ved nogle guldmøntstempler til Isle of Man lod dem mærke på en særlig måde. Hvert stempel fik et bogstav i hiberno-norse runestil graveret i klippen under hestens hove. Ved 5 pound mønterne er med stempel A præget 823 stk, B:658, C:712, D:809 og E:33 stk. Samme system kendes fra 1978 hos cirkulerende pundmønter. Den-

ne fremgangsmåde bruges nu også på andre mønter præget af Pobjoy Mint, bl.a. Gibraltar serien, der blev introduceret 1988.

Silbergroschen. De første mønter, der fik dette navn på grund af deres relativt høje sølvindhold, var de saksiske → spitzgroschen, i modsætning til de polske kobbergroschen fra 2. halvdel af 1700-tallet. Navnet forsvandt 1821 for at blive til 1/30 taler i det preussiske møntsystem, og denne mønt blev præget til 1873. Det var dog ikke en sølvmønt, men en billonmønt med en finhed på kun 0.220.

Sildeflas. Folkelig betegnelse for den lille norske 1 skilling 1812 fra Fr.6.'s tid (1808-1836). Ordet betyder »sildeskæl« og hentyder til størrelsen og farven. Den var ikke vellidt, og værdibetegnelsen: 1 Skilling blev ud-lagt som: En S(lik) K(jeltring) I L(andedt) L(over) I(kke) N(oc) G(odt). → Denclaus.

Lit: NM XXX s. 171.

Silfverstoppe, Frederik (1732-1812). Svensk embedsmand og numismatiker, der allerede 1750 som 18-årig blev tjenestemand i Riksbanken, og som 1761-1800 var kommissarie samme sted. Forfatter til: »Berättelse om bancowerket i Sverige«, der er et utrykt arbejde i 5 dele omfattende tiden indtil 1800. Desuden foreligger fra hans hånd en materialesamling i 34 bind med titlen: »Handlinger angående bancowerket«. Et af de 34 bind omhandlede → Palmstruchska banken. Angående mønter skrev han: »Tillägg til C.R.Berchs beskrifning öfver svenska mynt och Kongl. Skådepenningar«. Hans egen møntsamling lader til at være forblevet i familiens eje.

Siliqua. Romersk finsølvmønt indført under Constantin d. Store 323 e.Kr. Den var 1/24 solidus og vejede 1/96 pund (3,41 g), dvs. samme vægt som Diocletians → argen-

teus. Ca.356 introducerede Constantius II en ny sølvmønt på 1/144 pund (ca.2,25 g), dvs. 2/3 af den oprindelige S.'s vægt. Denne kaldes S.,

Romersk sølv siliqua fra Constantius (337-361 e.Kr.)

medens den ældre S. fik værdien 1 1/2 S. Derved blev 2 S.=1 miliarense. Siliqua og dens underdelinger fortsatte i det byzantinske møntsystem. Enkelte gange er værdien i nummi angivet på mønterne, f.eks. fra Ravenna under Justinian I: CN=250 nummi (1/2 S.) og PKE=125 nummi (1/4 S.). Der findes også »1/4 S.« med betegnelsen PK=120 nummi. Prægningen af disse menes at stå i forbindelse med kobbermønterne (120 nummi=3 stk 40 nummi stykker, dvs. follis), medens 250 og 125 nummi er fraktioner af solidus. Under Constantin IV (668-85) faldt vægten til 0,5-0,7 g for en 1/2 S. Ud-møntningen, der endte i slutningen af 600-tallet, var til sidst koncentreret om de vestlige byer: Rom, Ravenna og Karthago.

Sillfjäll. Svensk betegnelse for den lille svenske sølv 10 øre, der første gang kom i 1855. Jævnfør → sildeflas.

Silvberg (Silverberget). Svensk møntsted i Västerås stift omtalt i skriftlige kilder 1375, og som antagelig har udmøntet nogle af Albrekt af Mecklenburgs (1364-1389) ørtuger (Lagerqvist 9a-10b).

Sinister → Dexter.

Sio. Et af den siamesiske 1/32 bahts mange navne. Mere almindelig er betegnelsen pei (pai). Som kugle-ti-

kal er den præget i sølv indtil 1860'erne som 1/32 baht og senere fra 1874 som en 2 att kobbermønt.

Sisto. Grosso fra pave Sixtus V (1585-1590) udmøntet i Bologna med en værdi svarende til 44 → quattrini; i modsætning til giulio, der gjaldt 40, carlino, der havde værdien 30, eller gabella, hvis værdi var 26 quattrini. Mønten har sit navn efter udgiveren Sixtus. På forsiden det pavelige våben, medens bagsiden prydes af den hellige Petronius.

Sixpence. Velkendt engelsk »mellemmønttype« indført af Edward VI (1547-1553) 1551 samtidig med indførelsen af sølv crown, halfcrown og threepence. Vægten af de første sixpence var 3,11 g med finhed 0,916. Efter 1601 faldt vægten til 3 g med finhed 0,927, og 1717 var vægten 2,8276 g med finhed 0,925. Den første sixpence havde samme udseende som shilling (12 pence) og threepence, og derfor angav man værdien i romertal på forsiden ved siden af portrættet – shilling: XII, sixpence: VI og threepence: III. I 1920 blev sølvindholdet ændret til kun 50%, og fra 1947 blev det en kobbernikkel-mønt. Ved decimalsystemets indførelse 1971 ændredes dens værdi til 2 1/2 new pence, men de gamle sixpence fik dog lov til at cirkulere til 1980, hvor de blev erklæret ugyldige.

Sizain (Sixain). Fransk → billonmønt til en værdi af 6 deniers, dvs. det halve af en → douzain. Mønten er udmøntet under Frans I (1515-1547) fra 1540 og igen under Ludvig XIII (1615-43) dels for Spanien og dels under belejringen af Barcelona fra 1641-52 som kobbermønt.

Sjældenhedsgrad → R, RR, RRR.

Skandinaviska Mynt Magasinet. Svensk mønttidsskrift, der reelt var en videreførelse fra midt i 1985

af → Skandinavisk Numismatik. Det nye blad havde HB Lerums Samlerservice som ejer og Jørgen Gustafsson som ansvarlig udgiver samt Sören Ljunglöf som redaktør. Skandinavisk Numismatik's danske redaktør Peter Flensborg fortsatte sin stilning i det nye blad. Som norsk redaktør fik man fra 1986 nr. 5 den norske numismatiker Sverre Y. Lerdahl. Bladet fortsatte som rent møntblad til midt i 1989 (nr.5), hvorefter det indgik i det filatelistiske tidsskrift Nordisk Filateli.

Skandinaviske efterligninger → Barbariske imitationer.

Skandinaviske Møntunion,

Den. → Møntunion (Møntkonvention) sluttet mellem Danmark, Sverige og Norge. Danmark og Sverige tiltrådte unionen 27. maj 1873, og Norge sluttede sig til 16. okt. 1875. I Danmark og Norge gik man over fra et umetrisk rigsdaler/skillings sølv møntfods-system til decimal guld-møntfod med kroner og øre som mønter. Sverige havde allerede indført decimalsystemet 1855. Desuden havde man samme guldparitet, idet værdien af 1 kg. fint guld i alle tre lande sattes til 2.480 kr. Formålet var, at de respektive mønter frit kunne anvendes indbyrdes. Pengesedlerne kom først med i 1901, men allerede 1905 blev den fælles almindelige seddelcirkulation bragt til ophør på svensk foranledning. Omkring 1915 begyndte kursen på de skandinaviske landes valutaer at udvikle sig forskelligt, og i 1924 blev aftalen om fælles skillemønt ophævet. Sverige fortsatte med sølvskillemønt, hvorimod Danmark og Norge indførte den såkaldte → særskillemønt. Danmark havde da pådraget sig en gæld til Sverige på ca. 10 millioner svenske kroner, der blev betalt med Møntens overskud i en årrække. Møntunionen med alle tillægsartikler og deklaration blev officielt ophævet 8. marts 1972.

Lit: P. Flensborg: Europæiske møntunioner i midten af 1800-tallet, NR 1985 nr.2 s.143-148; Dansk Pengehistorie Bd.2 s.113ff; NR 1990 s.66-69.

Skandinavisk Numismatik.

Svensk numismatisk tidsskrift, påbegyndt sept. 1972 med Lars Ridström som hovedredaktør og Peter Flensborg som lokalredaktør for Danmark. Et par år senere fik man som norsk redaktør Erik Riis, som kort tid efter erstattedes af Odd Lund. Fra og med årgang 5 (1976) ændredes tidsskriftets format til A4 samtidig med, at man efter bladets navn tilføjede »Mynt & Medaljer«. Fra 1. jan 1977 blev Sven Ljunglöf ansvarlig redaktør. Sidste nummer blev 1985 nr. 3. Bladet videreførtes reelt under navnet → Skandinaviska Mynt Magasinet.

Skånør. Møntsted i Skåne, der omtales oprettet 1361 som en underafdeling af Lund, og som kun fungerede kort tid. Hvilke typer, der er præget her, er ikke kendt i dag.

Skar. Tibetansk møntenhed. 15 skar=1 1/2 sho=1 tanga. Der er udmøntet 1/2 og 1 skar kobbermønter i 1910, og i det specielle sho/srong system er 1909 præget 2 1/2, 5 og 7 1/2 skar i kobber.

Skara. Svensk by, hvor der ifølge Magnus Ladulås' testamente fra 1285 har været præget mønt.

Skatik → Auksinai.

Skatikai → Auksinas.

Skattefund → Møntfund.

Skattejægere. Ligesom der altid har eksisteret folk, der med vinding for øje søgte kunstskatte fra svundne tider, således er i dag opstået en ny type jægere, der er på jagt efter tabte eller bortgæmte gamle mønter. I USA er dannet selskaber, der søger

efter vragene af strandede eller sunkne spanske 1600 og 1700-tals skibe, som medbragte store mængder af guld- og sølvmonter. På landjorden har udviklingen af 2. verdenskrigs minesøgere skabt forfinede »skattesøgere« (detektorer) til så billige penge, at »almindelige« mennesker kan være med. Så længe disse skattejægere overholder loven og afleverer fundne stykker med udførlig fundbeskrivelse – og afholder sig fra at søge og grave ved eller på fortidsmindsteder – er disse amatørskattejægere til hjælp for mange museumsfolk. Hvis derimod folk virker for ren vindings skyld med at finde møntskatte – som eventuelt ødelægges ved optagningen – og undlader at aflevere de gamle mønter, er det strafbart, og det skader forskningen i det lange løb.
→ Danefæ.

Skattens mønt → Biblens mønter.

Skibsfund hører til kategorien → katastrofeskatte. Møntfund gjort i skibe er ofte store, og årsagen kan være, at skibet enten var et handelskib eller et krigsskib og i begge tilfælde havde mange penge med til betaling for varer og eventuelle lønninger. Mange af de spanske 1600 og 1700-tals skibe, der bragte sølv og guldmønter hjem fra Amerika, blev ofre for storme eller gik ned som følge af pirateri eller krigshandlinger. I USA er i dag oprettet selskaber af skattejægere, der bl.a. i arkiver finder ud af, hvilke skibe, der er sunket, og hvor, hvorefter de med store både og kompliceret dykker- og sugedystyr etc. forsøger at lokalisere og bjærge de kostbare formuer, der ofte stadig er i eller omkring disse skibsvrag.

Skibsmotivsamling → Numismatik.

Skibsmønter. På grund af manglende teknik, og fordi de latinameri-

kanske mineejere ved lov var forpligtet til at udmønte deres sølvudbytte med det samme, blev kvaliteten af deres 8 real stykker (peso) og dennes underdelinger ringe. Mange troede derfor, at disse spansk-amerikanske mønter var blevet præget på de spanske skibe på deres vej fra Amerika til Europa. Herfra stammer ordene »skibsmønt«, »skibspeso« og »skibspiaster«. → Peso og Macuquina.

Skillemønter (ty.: Scheidemünzen) er hovedmøntens underdelinger. Skillemønterne har ofte en ringere metalværdi end hovedmønten, idet det var væsentlig dyrere at præge den samme sum i småmønter. Desuden blev skillemønterne i ældre tid (1600 og 1700-tallet) gjort ringere for at skabe større overskud til møntherren. I ældre tid, hvor der ikke i loven var fastsat bestemmelser for, hvor stort et beløb man var pligtig til at modtage i skillemønt, måtte der ofte betales en merpris (→ agio), når man betalte med underlødige småmønter. Det normale billede ved skillemønten før i tiden var, at de større værdier var af rimelig godt sølv; de lidt mindre skillemønter var af → billon og de mindste skillemønter af kobber eller bronze. Ordet har intet med skillinger at gøre, men siges at være opstået for at køber og sælger gennem skillemønten kunne skilles fra hinanden uden at være hinanden noget skyldig.

Skilling. Skandinavisk møntenhed, der oprindelig var en regnemønt ligesom → shilling og schilling og af samme afstamning rent ordmæssigt. I Danmark er den første skilling præget under Christoffer af Bayern (1440-1448) i Lund 1440-1442 efter nordtysk forbillede med en vægt på ca. 2,15 g. Med tiden faldt finsølvindholdet i de danske skillinge. 1588 fastsattes det, at 1 skilling lybsk = 2 skilling dansk. 1619 var 1 kroneskilling = 1/64 daler eller 1/96 krone,

men efter 16. nov. 1619 var 1 ny kroneskilling = 1/96 daler eller 1/144 krone (→ kroneskilling), og der gik 16 skilling på en mark. Fra 1771 kom den første skilling i kobber. De få enskillinge i billon, der cirkulerede, havde kun et finsølvindhold på 0,144 g. Skillingen forsvandt fra det danske møntsystem 1874 ved overgangen til krone- og øremønten, hvor 1 skilling blev til en 2 øre.

I Norge har man haft skillingen siden kong Hans (1481-1512). De første norske skillinge er udmøntet i Bergen, som var stærkt knyttet til Hansestæderne. Møntsystemet var det lybske, hvor 1 mark (vægtenhed på ca. 230 g) = 16 skilling = 192 penninge; dvs. at 1 skilling = 12 penninge (4 hvide). Møntenheden afskaffedes med decimalsystemet og den Skandinaviske Møntunion 1875.

I Sverige var skillingen møntenhed fra 1777 – 1855, og som mønt er den præget 1802-1855, hvorefter den blev erstattet af øremønten.

Skilling Lybsk. Udtryk brugt for at skelne de Slesvig-holstenske skillinge fra de danske. Oprindelig var 1 skilling dansk = 1 skilling lybsk, men med tiden faldt finsølvindholdet i de danske skillinge, og i 1588 fastsattes det, at 1 skilling lybsk = 2 skilling dansk. Det samme var tilfældet for søsling lybsk og penning lybsk.

Skilling Rigmønt eller blot skilling R.M. er en dansk betegnelse brugt fra 1854, da en ny møntlov blev gennemført. Tidligere kaldtes mønterne for rigsbank skilling (RBS) eller rigsbankmønt, men da Rigsbanken nu var erstattet af Nationalbanken, og da man gerne ville have en møntbetegnelse, som også hertugdømmerne kunne acceptere, valgtes navnet »rigsmønt«. Loven bestemte, at 1 specie skulle kaldes en dobbelt rigsdaler, at 1 rigsbankdaler skulle hedde 1 rigsdaler, samt at navnet rigsbankskilling ændredes til skilling

rigsmønt. Systemet brugtes indtil kron- og øremønternes indførelse 1 jan. 1875.

Skindpenge. Dyrehuder og pelsværk har været anvendt som betalingsmiddel hos mange folkeslag og henhører under gruppen → naturalpenge. I Rusland brugtes skind af mår (→ kuna), medens skind af egern (vekshi) tjente som underafdeling. Desuden skal små stykker skind (mordki) være blevet stemplet og brugt som skillemonter. Hudson Bay Company har brugt skind som betalingsmiddel i Nordamerika længe efter, at mønter var blevet indført. Desuden har forskellige skindarter og spalt i 1800 og 1900-tallet i særtilfælde været anvendt i stedet for papir til at trykke sedler på. → Sæl-skindssedler.

Lit: News of Leningrad University No.5 (1965) s.132-136 (NL-92: 794).

Skjoldholdere. Figurer, der ved heraldiske våbenframstillinger holder skjoldet. Skjoldholdere kan være mennesker (vildmænd), engle, dyr eller fantasivæsner, og de tjente vist blot til udfyldning af feltet. Det tidligst kendte eksemplar er fra 1292. På mønter brugtes først een skjoldholder, senere blev det almindeligt med to symmetriske skjoldholdere. På tyske mønter kendes de fra 1500-tallet, og i Danmark findes første eksempel på nogle guldmønter fra Chr.4.'s tid (1588-1648). Derefter er der en pause til Fr.5.'s specie 1747 og Chr.7.'s albertsdalere. Yderligere eksempler kendes fra Chr.8.'s specie-daler samt Chr.- og Fr.d'or fra Chr.8., Fr.7. og Chr.9.

Skjulte årstal → Kronogram.

Skolemesterpenning. Betegnelse for en særlig type → regnepenning, der på forsiden viser en mand ved sit regnebord, medens bagsiden viser alfabetet fra A til Z. De kendes tilbage fra 1500-tallet; også under be-

Så kaldt skolemesterpenning fremstillet af regnepennigemager Wolf Lauffer I i Nürnberg (Mester 1554, død 1601).

tegnelser som ABC-penninge, skolepenninge, regnemesterpenninge.

Lit: G.Holst: Räknepenningar, Göteborg 1975 s.26-27; SMM 1986 nr.6 s.12.

Skolepræmiemedaljer brugtes til belønning af flittige elever ved skoleårets slutning. Især i Schweiz var de meget populære. Staten selv udsendte ikke disse stykker, hvorimod de blev udgivet af de enkelte kantoner, byer og skoler. Nogle af kantonudmøntningerne bærer værdi-angivelse, så stykket, hvis det ønskedes, kunne omsættes. Systemet kendes fra flere andre lande, bl.a. U.S.A, Frankrig og Tyskland. I Danmark kendes også nogle medaljer med samme formål.

Lit: Albert Meier/Gottfried Hänsler: Die Schulprämien der Schweiz, Hilterfingen 1991.

Skomønter → Sycee.

Skrot. Ældre betegnelse for en mønts råvægt, der undertiden også betegnes som bruttovægt eller grov-vægt, dvs. det møntens egentlig vejer; i modsætning til dens → nettovægt, der er vægten af indholdet af ædelmetal (guld eller sølv) i mønten.

Lit: KL bd.9 sp.144.

Skrot og Korn. Ældre betegnelse for en mønts råvægt (skrot) og finhed eller lodighed (korn).

Skruedaler er et fænomen, der især er kendt fra det sydlige Tyskland i 1600 og 1700-tallet, og som i princippet består af en lille dåse fremstillet af to daler (stor sølvmonter) sider. De blev fremstillet på to forskellige måder af enten to eller een daler. Ved den første type blev den ene daler udhulet i en drejebænk, således at randen var i behold. Bagsiden og det indre af mønten blev bortdrejet, hvorved der dannedes en lille skål. I indersiden af randen blev drejet et gevind. Af den anden daler drejede man så meget materiale væk, at der kun var en lille ring tilbage et stykke inden for randen. Udvendig på denne ring drejedes ligeledes gevind, så de to stykker kunne skrues sammen. Denne type har tykkelse som en normal daler eller en anelse tykkere. Ved den anden type skruedaler savedes en daler igennem, så man fik for- og bagside hver for sig. Disse blev påloddet en ring sammensat af to dele, der var skruet sammen. Skruedalere af denne type er i reglen af forskellig tykkelse – ofte det dobbelte eller mere i forhold til en almindelig dalers tykkelse. Skruedalere tjente forskellige formål. Den første type blev ofte på indersiden forsynet med et miniaturemaleri eller var med indlagte billeder. Den anden type med mere plads indeholdt ofte hele serier af billeder malet på papir eller marieglas (glimmer). Sidstnævnte er gennemsigtig, hvorved der kunne males kostumer til at lægge oven på en grundfigur på samme måde som anatomiske tavler eller påklædningsdukker. Man brugte som udgangsmateriale ofte smukke og dekorative dalere fra det sydtyske område, men der kendes også skruedalere med skandinaviske mønter.

Lit: NNÅ 1971 s. 94-105.

Skue

Skuedaler (ty.: Schautaler). Et ældre udtryk for mindemønter, der på grund af deres smukke og iøjnefaldende præg vakte særlig opmærksomhed, og som i modsætning til medaljer var almindelig omløbsmønt. Det var ikke blot dalere, der kunne være mindemønter, man taler også om skuegroschen, skuemønter, skuepenninge etc.

Skuffeslid (eng.: Cabinet Friction), er det slid, der opstår på de højeste punkter af en mønt eller medalje som følge af en uhensigtsmæssig opbevaring i et møntskab. Det var tidligere ofte tilfældet ved meget tykke mønter, som var udsat for, at den overliggende møntskuffe skrabe på toppen af den høje mønt eller medalje, hvorved patinaen forsvandt på de udsatte steder eller medførte et decideret slid på mønten, hvis det stod på i lang tid. Den mest almindelige form for skuffeslid, der ses i dag, skyldes at en mønt placeres i en møntbakke eller møntskuffe i et for stort rum, hvorved mønten kurer, hver gang skuffen bliver taget ud eller sat ind. Hvis dette står på over lang tid, vil der også her opstå blanke pletter på de højeste punkter på den møntside, der vender nedad. Det gælder derfor om altid at få placeret mønten i en rumstørrelse, som kun er en anelse større end mønten, så »rutscheturen« frem og tilbage bliver så lille som mulig.

Skyfat (Scyphatus). Betegnelse for en række senbyzantinske skålformede mønter. → Histamenon nomisma, → aspron trachy, → hyperpyron, → electron aspron trachy og → billon aspron trachy.

Skyttemønter og -medaljer bruges til belønning af dygtige skytter. Skyttemedaljer kendes fra de fleste lande, hvorimod de egentlige skyttemønter er sjældnere. De sidstnævnte har bl.a. været udgivet i Tyskland fra 1600-tallet. I Schweiz er de

kendt fra 1842, idet der afholdtes store landsskyttefester hvert andet år. Til dette formål prægedes jubilæums 5 Fr. sølvmønter indtil 1885. Disse havde dog ikke status som gangbar mønt, men var alligevel forsynet med værdiangivelse for at tydeliggøre, at de var af samme vægt og finhed som de officielle 5 Fr. mønter. Traditionen med skyttemønter er senere fortsat, og fra 1984 er hvert år udgivet en 50 Fr. i sølv og en 1000 Fr. i guld til formålet.

Skægtegn. Zar Peter d. Store (1682-1725) indførte en række punkt-skatte. En af disse var skat på skæg. Ville man beholde sit skæg og undgå at få det klippet af, måtte man be-

Bagsiden af et russisk skægtegn af 1705 typen, der viser en næse med overskæg og derunder en mund hvorunder et fuldskæg. Den russiske tekst lyder: Pengene modtaget.

tale skægskat. Loven fik ingen social slagside, idet de rigeste skulle betale fra 30 til 100 rubler om året for at få lov at beholde skægget, medens fattige bønder slap med 1 kopek i afgift hver gang de passerede byporten. Som bevis for at skægskat var betalt, fik man udleveret et skægtegn, og blev man påtruffet og ikke kunne fremvise sit skægtegn, kunne man risikere at få sit skæg klippet af. Skægtegnet indførtes første gang 1705, og skatten blev ophævet 1764. Lit: MN 1975 s.240-242.

Skänninge. Svensk by, hvor der ifølge Magnus Ladulås' testamente fra 1285 skulle være præget mønter.

Skærv (ty.: Scherf), tidligere navn for en obol eller halvpenning. Denne mønttype er ikke almindelig i Danmark. I vikingetiden og senere brugte man at klippe mønterne i halve og kvarte for at få mindre mønt. Blandt → borgerkrigsmønterne har man kun fundet en enkelt på mindre blanketter (MB.382 fra Rudkøbing Havn fundet), men det er tvivlsomt, om der virkelig er tale om en halvpenning. I 1959 (Nakskovfundet) lykkedes det første gang at finde en halvpenning fra Erik af Pommerns tid (G:6). En norsk betegnelse fra 1300-tallets midte er skefpenning. Vedr. »Enkens skærv« → biblens mønter.

Lit: NNUM 1971 s.222-225; Danmarks middelalderlige skattefund Del 2 s.210-212.

Skånes Numismatiska Förening stiftedes 23. april 1931 på Malmö Museum på foranledning af bl.a. Ernst Fischer, Sten Kalling, Erik Persson (Gamby), J.Chr. Berg, Sture Bolin, S.E. Ehnberg, A.Fr. Forslund og Nils Ludvig Rasmussen. Den drivende kraft i forsøget på at danne en større forening i Skåne var Erik

Persson (Gamby), der allerede i 1929 havde dannet en lille forløber ved navn Numismatiska Föreningen i Malmö. Den nye forening startede med udsendelse af tidskriftet Mone-ta 1932-35, men det blev nedlagt efter fremkomsten af Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad fra 1936. Grev Sten Kalling var formand for foreningen til 1961, bortset fra en kort periode fra 1934-40. Foreningen har udsendt nogle medaljer samt en del småskrifter, og 24. april 1981 fejrede foreningens 50-års dag

i Sjömansgården, Fiskehamngatan 3 i Malmö.

Lit: Svenska Numismatiska Föreningen smärre skrifter Nr.3, Stockholm 1984 s.12-18; NNUM 1981 s.89 og 121.

Slagelse. Dansk møntsted på Sjælland, hvor der fra Knud d.Stores tid (1018-1035) og til Oluf Hunger (1086-1095) er slået mønt. Derefter er udmøntninger på Sjælland samlet i Roskilde.

Lit: P.Hauberg: Myntforhold og Udmøntninger i Danmark indtil 1146, Kbh.1900 s.72; G.Galster: Møntfund i Sorø Amt (Ringsted og Slagelse mønter) Aarbog f.hist. Samf. f. Sorø Amt XVII 1929 s.3-36.

Slagelsefundet. Største guldfund fra Danmarks middelalder. Fundet, der blev gjort 1883 i Smedegade i Slagelse, bestod af 186 guldmønter, 269 sølvmonter og 4 sølvbarrer samt en række smykker. Mønterne er nedlagt efter 1372, og størstedelen af guldmønterne (181 stk) bestod af to typer: 37 stk ecu d'or fra Philip IV (1337-1349) og 144 stk lybske guldgyl-den (1342-1371).

Lit: Danmarks middelalderlige skattefund (Kbh.1992) Del 2 fund 214 (s.173-179).

Slagskat er differencen mellem den pålydende værdi (værdiangivelsen på mønten eller det, den er givet ud for) og møntens realværdi (metallværdi) med fradrag af de omkostninger, der har været ved at fremstille mønten. Slagskatten var forskellig alt efter hvilke møntsorter, det drejede sig om. Ved hovedmøntenheden som f.eks. de store dalere var det nødvendigt med en lille slagskat, medens der tjentes mere på → skillemonen. Den afgift, private betalte for at få præget mønt ved statens møntværksted, kaldtes ligeledes slagskat.

Lit: KL bd.16 sp.167-169.

Slagværk. Arbejdsredskab til møntfremstilling, egentlig en videreudvikling af håndprægningen. I slagvær-

ket var overstemplet placeret i en ramme, der fastholdt det i rigtig position i forhold til understemplet. Til overstemplet var fastgjort en anordning, således at man ved hjælp af en fodpedal kunne hæve og sænke overstemplet. Herved kunne man bruge venstre hånd til at udtage færdigprægede mønter og ilægge blanketter, sænke stemplet ved at lette trykket på fodpedalen og derefter med hammeren i højre hånd at slå på stemplet. Undertiden var der to mand om en sådan maskine, især hvis der skulle præges større mønter, som krævede en større hammer ført med begge hænder. Slagværk var kendt allerede i 1500-tallet, og har været anvendt mange steder helt op i 1800-tallet, – de sidste dog i mere raffinerede udgaver. Mønten i Kongsberg i Norge havde 1797 fem slagværk i arbejde – hovedsagelig til småmøntproduktion.

Lit: MIN s.24; NNÅ 1938 s.151; Bjørn Rønning: Den kgl. Mynt 1628-1806 s.155.

Slangbetegnelser for mønter har antagelig eksisteret lige siden den første mønt blev præget. Vedr. danske møntnavne findes en forholdsvis kortfattet omtale i K.Bom's: Slangordbogen s.108-111, medens svenske slangbetegnelser er fint og udførligt behandlet.

Lit: NNÅ 1946 s.116-135 (med bibliografi); SN 1979 nr.4 s.12-15

Slant. Svensk betegnelse fra slutningen af 1600-tallet for en 1 øre s.m.(sølv mønt) i kobber. Den tilsvarende 2 øre s.m. kaldtes »dubbel slant«. I Danmark bruges udtrykket om småmønt, f.eks. kobberslanter.

Slesvig. Tidligere dansk møntby, hvor der er præget mønt fra omkring midten af 1100-tallet, dvs. fra den tid, da Valdemar 1. blev cnekon-ge. Den mønt som → Hauberg henvendte til Svend Grathe (1146-1154, 1157) og Slesvig (Hbg.17) er antagelig nordjysk og fra første halvdel af

1100-tallet. Ligeledes er Knud 5.'s mønt fra Slesvig antagelig præget i Odense. Der er i hele »Borgerkrigstiden« præget mønter i Slesvig slut-tende i begyndelsen af 1330'erne, antagelig 1334.

Sletdaler. Dansk betegnelse fra omkring 1606 for en daler i småmønt, dvs. 64 skilling. I 1625 blev daleren fastsat til 6 mark á 16 skilling (96 skilling), og halvkronen blev fastsat til 2/3 daler, dvs. 4 mark á 16 skilling=64 skilling. Denne halvkronen blev snart betegnet som krone eller sletdaler. Den sidste krone eller 4 mark-stykke er Chr.7.'s krone 1771.

Lit: Wilcke I s.137-139, II s.268-271; H.Hede: Danmark og Norges Mønter, Kbh.1978 s.166-167.

Slug. Betegnelse brugt om de uofficielle 50 dollars guldmønter, der blev udgivet af private møntværksteder i Californien 1851-1855 under det store guldeventyr. Senere blev det et udtryk for en → token, der var fremstillet for at anvendes i visse møntopererende maskiner som musikautomater og spillemaskiner.

Slutmønt er betegnelsen for den yngste mønt i et skattefund. Sådanne mønter er bestemmende for det tidligste nedlægningsstidspunkt (→ Tpq), og ud fra sliddet på de yngste mønter bestemmes, hvornår de senest kan være nedlagt (→ Taq).

Slyngestøbning er en speciel støbeteknik for små ædelmetaldele benyttet af guldsmede og tandlæger. Formen sættes i rotation i en vis radius fra omdrejningspunktet, hvor det smeltede metal hældes i. Gennem kanaler slynges det ud i formen og danner en fin og tæt støbning. På grund af det fine resultat, der kan opnås ved denne støbemetode, er den flittigt anvendt af møntforfalskere. Støbte mønter har dog en del særlige kendetegn, først og fremmest en næsten altid for lav vægt. Dette

Slåg

forekommer, fordi metal trækker sig sammen ved afkøling. Derved bliver en kopi altid lidt mindre end originalen. Differencen mellem en støbt og en ægte præget mønt af samme type er 10-15%. Desværre er det i dag muligt at få formmateriale, der ved en simpel proces, efter at der er taget aftryk af originalmønten, kan bringes til at udvide sig så meget, at det kompenserer for metallets sammentrækning under størkning. Så selv om en mønt har korrekt vægt, kan den godt være støbt. Det, man skal vurdere, er overfladen, der altid vil være mere eller mindre grynet, afhængig af det brugte formmateriale. Alle de fejl og slagmærker, stempelrevner, svage steder etc. som findes på den mønt, der er brugt som model, går igen på samtlige kopier. Derfor bør man sammenligne med allerede offentliggjorte falske mønter for at konstatere, om de er nøjagtig ens, også med hensyn til for- og bagsidens placering i forhold til hinanden. Enkeltstyks slyngestøbte mønter er meget svære at vurdere selv for fagfolk, og her må tages finere metoder i brug for at afsløre et falskneri.

Slågårdshusefundet. Større dansk møntfund, der kom til syne under grøftegravning 1879 langs vejen mellem Frøslev og Juellinge i Storstrøms amt. I en trebenet nordtysk malmgrube fandtes 3148 hele mønter og 240 overklippede. Disse bestod af 24 tyske witten samt 3124 hele og 240 halve nordtyske hulpenninge. Skatten, der antagelig er nedlagt 1368/71, anses for at være et af de ældste nordiske wittenfund.

Lit: Danmarks middelalderlige skattefund, Khb. 1992, Vol. II s. 165-169.

S.M. betegnelse på svenske kobbermønter med betydningen »Sølv-Mønt«. Oprindeligt stod der på → plåtmynterne (der var af kobber) en værdi i daler efterfulgt af : Sølfv.Mnt. (sølv-mønt) for at vise, at

den pågældende kobberplademønt svarede til så og så meget i sølv-mønt. Fra 1666 optræder denne betegnelse på 1/6 øre mønt af kobber, og fra 1669 på 1 øren i kobber som et udtryk for at den havde samme værdi som de samtidig prægede 1 ører i sølv. Denne praksis fortsattes til Gustav III's tid (1771-1792) i 1778.

Smart card → Møntkort.

Smykkebrakteater → Guldbrakteater.

Smykkepenge. En gruppe af → naturalpengene, der foruden at være anvendt som smykke og dekorationsformål, har kunnet anvendes som betalingsmiddel. Denne form for omsætningsmiddel har været mest udbredt i Afrika, Asien og Oceanien og omfatter ringe, armringer, bænke, halskæder, bælteudsmykning samt fibler og spænder. Materialet kan være af mere eller mindre ædle metaller, men ofte ses også anvendelse af materialer som sten, muslingeskaller, dyretænder, skildpaddeskjold, fjer etc.

Lit: W. Gerloff: Die entstehung des Geldes und die Anfänge des Geldwesens. Oberursel 1947 s. 143-152.

Småpengekort → Møntkort.

Småskrifter for Myntsamlere.

Udgivet af Norsk Numismatisk Forening (NNF) under redaktion af Rolf Falck-Muus med det formål at samle i et hæfte nogle længere artikler, der normalt var trykt over flere numre af → Myntsamlernytt. Fra 1937 til 1945 udkom 15 numre, hovedsagelig skrevet af Rolf Falck-Muus. I nyere tid har den norske forening fortsat Småskrifter med udsendelse af nr. 17 i 1973.

Snaphaan. Nederlandsk sølv-mønt med navn efter de ridende landevejsrøvere, der i 1400-tallet blev kendt som »Snaphaner«. Sølv-schellinge til

*Sydlighe Nederlande, Deventer:
Snaphaan u.år.*

en værdi af 6 gelderske stuivers og af type som de tidligere ryttergylden (rijder gulden) er præget fra 1509 af hertug Karl af Gelderland (1492-1538). Fra 1582 udmøntes snaphaanschelling i Geldern, Utrecht og Friesland, og disse kopieredes snart efter af Deventer og Zeeland, Kampen og Zwolle. Denne mønt vejede 6,65 g med finhed 0,500. Mønten var forløberen for nederlandske schellings præget i Nemwegen, Heerenberg, Mark og Lüttich.

Snoilsky, Carl Johan Gustaf (1841-1903). Svensk embedsmand og numismatiker, som efter eksamen og udlandsrejser blev sekretær i udenrigsdepartementet 1866. I 1873 var han en af medstifterne af SNF. I 1878 blev han kancelliråd, men samtidig fik han problemer i hjemmet og med økonomien, hvorefter han solgte sin samling af svenske mønter til Göteborg Museum. I 1879 tog han sin afsked, lod sig skille og indgik nyt ægteskab, hvorefter han de følgende 10 år var bosat i Firenze og Dresden. Efter sin hjemkomst blev han overbibliotekar ved Kungl. Bib-

lioteket. Selv om han havde måtte sælge sin møntsamling, havde han ikke tabt interessen for numismatikken. Han var formand for SNF fra 1891 til sin død 1903. I 1873 beskrev han sin samling i kataloget: »Ett svenskt myntkabinett samlat og beskrifvet av Carl Snoilsky«, og 1875 udkom: »Svenska enskilda personers minnespenningar efter 1860«.

SNR → Sveriges Numismatiska Riksförbund.

Snurremønt (eng.: Spinner). En form for reklamemønt med en lille tap i centrum på den ene side, en anelse højere end resten af »mønten«, så den kan snurre rundt. På de fleste af disse »mønter« er i motivet

Snurremønt fremstillet i reklameøjemed.

anbragt en pil eller andet, der peger i en bestemt retning og ofte finder man ordene: You Pay (du betaler) etc. Den bruges ofte, når der skal spilles om, hvem der skal give en omgang øl, idet mønten sættes i gang og snurrer, indtil den standser, og pilen peger mod taberen. De første snurremønter kendes fra den internationale udstilling i San Francisco og Verdensudstillingen i New York. I Danmark er især i 1970'erne

udkommet en del snurremønter i forbindelse med den årlige møntbørs i København: Mønter på Børsen.

Soberano. Spansk ord for → sovereign – guldmonet, der oprindeligt indførtes i England af Henrik VII 1489. Den spanske soberano er udmøntet som hele samt multipla for de Sydlige Nederlande fra Albert og Isabel (1598-1621) til og med Felipe V (1700-1746). Den dobbelte soberano blev særlig hyppigt udmøntet. Den havde vægten 11,08 g og finheden 0,947.

Soho Mint er det navn, som Matthew → Boulton gav sit møntprægeværksted i Birmingham i England, og som han ledede fra 1786 til sin død 1809. Her kørte de såkaldte bouldonske møntprægmaskiner. De blev drevet af dampmaskiner opfundet af James Watt, som var gået i samarbejde med Boulton. De såkaldte → cartwheel mønter er præget her, ligesom man også har præget for andre lande. Firmaet fremstillede prægemaskiner og møntstempler og beskæftigede bl.a. den kendte medaljør og gravør Küchler.

Sokpe → Stenpenge.

Sol (flertal: Soles). Peruviansk møntenhed indført 1863. 1 sølv sol = 100 centavos. I 1864 vejede den 25 g og havde finheden 0,900. I 1922 blev sølvindholdet reduceret til 0,500, og i 1943 blev den til en messingmønt. I guld er den 1863 slået i værdierne 5, 10 og 20 soles, og 1950-1970 er slået guldmønter i værdierne 5, 10, 20, 50 og 100 soles. De to første værdier dog først fra 1956. På grund af en stigende inflation, som begyndte i 1984, kom der en møntreform i 1985 og en ny møntenhed inti = 1000 soles. I jan. 1991 kom endnu en møntreform, hvor man gik tilbage til møntbetegnelsen sol, men da der kun var gået 5 år, siden den sidst var i brug, kaldtes denne for »ny sol« (nuevo sol) = 1 million intis.

Sol (flertal: Sols). Den franske sol (senere form sou) var oprindeligt en regningsmønt, som havde været i brug siden karolingertiden, og som gjaldt 12 deniers eller 1/20 pund. Som mønt blev den først præget som en → gros tournois til en værdi af 12 deniers i 1266. Under Charles IX (1560-74) optrådte sol parisis som »gros de trois blancs« og sol tournois som → douzain. Under Louis XIV (1643-1715) udkom en mængde sol mønter, både i sølv, billon og kobber. Også for de franske besiddelser i Spanien udmøntedes sol og for de italienske besiddelser → soldo. Efter Louis XIV blev sol mønterne dårligere, og i midten af 1700-tallet var der kun tale om billon og kobberudmøntninger. Under Revolutionen præges mønter af bronze og klokke metal i værdierne 1 og 2 sols. Med decimalsystemets indførelse i Frankrig 1794 forsvandt brugen af sol. I midten af 1800-tallet brugte man den yngre betegnelse sou om et 5 centime stykke. Derfra udtrykket »ikke en sou værd«. Mindre summer blev helt ind i 1900-tallet udtrykt i sou.

Solarus. Navn på en italiensk sølvmønt fra Mantua udgivet 1624 for at fejre saliggørelsen af den italienske jesuit Juigi Gonzaga, som 1726 blev kanoniseret. Mønten har sit navn efter motivet, der var en strålende sol.

Soldatpenning. Kobbertegn udstedt fra 1682 i Bremen-Verden under de svenske konger Karl XI (1672-1697) og Karl XII (1697-1718). På forsiden er kronet dobbelt C (for Carl), medens bagsiden havde Bremen og Verdens våben, to korslagte nøgler og et kors. Stykket blev givet til svenske soldater eller udenlandske soldater i svensk sold, når de havde orlov. Det var forbudt at huse eller lade disse soldater slippe over grænsen, hvis de ikke kunne fremvise gyldigt pas samt en soldatpenning. Der

Sold

havde været mange sager med forfalskede papirer og segl. Derfor indførtes soldatpenningen som en ekstra sikkerhedsforanstaltning. Der findes også forordninger fra 1696 og 1703 omkring anvendelsen af sådanne tegn.

Lit: NM IX s.13-15.; Ahlström Auk.11 nr.284; Auktionsværket (Hirsh) 22.-23. marts 1991 nr. 8277.

Soldino. Diminutiv form af → soldo og oprindelig en betegnelse for en venetiansk billonmønt fra omkring 1330'erne, som senere blev kopieret andre steder i Italien. Selv den franske konge Frans I (1515-47) har præget en soldino for Asti i Italien. Mønten var endnu i 1530'erne i brug bl.a. i Bologna, Carmagnola, Rogoedo etc. I Venedig er den præget så sent som under Nicolo da Ponte (1578-85).

Soldo (flertal: Soldi). Italiensk sølv-mønt, der modsvarer den franske sol eller sou, dvs. schilling, og udmøntet siden slutningen af 1100-tallet. I Ve-

Italien, Casa Cavoia, Carlo Emanuele IV (1796-1802): Soldo 1797 fra Torino.

nedig er den udmøntet 1332-1797, og i Milano udmøntedes → grosso = doppio soldo. Andre byer som Bologna, Genova, Verona, Parma og Lucca har også præget denne type. I midten af 1700-tallet begyndte de små soldo værdier at præges i billon og senere omkring 1800 af kobber, medens de højere værdier f.eks. 5 og 10 soldi stadig blev præget i sølv. På dette tidspunkt var 1 lira = 20 soldi = 240 denari, dvs. 1 soldo = 1/20 lira, hvilket er årsagen til, at et 5 centime stykke (1/20 lira) kaldtes soldo. Som et kuriosum kan nævnes, at 1/3 guld

scudo fra Modena, foruden værdibetegnelsen også bar indskriften 103 soldi.

Solidus (flertal: Solidi). Senromersk guld-mønt indført i begyndelsen af Constantin d. Stores (307-37) regeringstid i stedet for → aureus. S. vejede 1/72 pund (4,548 g) og havde et guldindhold på 98%. Mønten blev først præget 309 i Trier og senere i den østlige del af riget, da Licinius I blev overvundet 324 i Thessalonike. Sidste gang, der sloges solidi i det vestromerske rige, var under

Romerriget, Gratian (367-383): Solidus.

Romulus Augustus (475-76). Udmøntningerne fortsatte i det østromerske rige, og solidus blev hovedmønten i det byzantinske rige, indtil mønten under Nichephorus II (963-69) blev erstattet af → histamenon nomisma. Underafdelinger af S. er semissis (1/2 S.) og tremissis (1/3 S.), som har været forbilleder for guld-mønter præget af østgoter, longobar-der, burgundere, vestgoter og merovinger. Under Justinian I (527-65) optrådte for første gang solidi, der er lettere end de normale S. = 24 siliquae. Disse benævnes letvægts solidi og findes præget svarende til fra 20 til 23 siliquae. Der er ikke tale om forfalskninger fra statens side, idet disse lettere mønter var mærket, f.eks. OB XX = 20 siliquae. Mange fund af disse letvægts solidi er gjort i tilstødende lande, hvilket viser at byzantinerne har brugt dem i deres udlands-handel. Andre mener, at letvægts solidi er præget i sammenhæng med vægtsvingningerne af follis'en under Justinian i 538 og 542. Der optræder også multipla af solidus. Disse er ex-

tremt sjældne og har mere karakter af medaljoner. Solidus møntens efterfølgere blev til sidst til en sølv-mønt. Den middelalderlige S. → schilling.

Solnafyndet. Svensk møntfund fremkommet i forbindelse med jordarbejde (schaktningsarbeten) 18. marts 1969 på Karolinska Sjukhuset i Solna. 6578 mønter så her dagens lys. Hovedparten var svenske mønter fra 1500-tallet og begyndelsen af 1600-tallet.

Lit: NNÅ 1975-76 s.254-256.

Solot. Siamesisk (thailandsk) mønt-enhed = 1/128 baht. 1 baht (tikal) = 4 salung = 8 fuang = 16 song pai = 32 pai = 64 att = 128 solot. Som kugletikal er den kun udmøntet under Rama IV (1851-1868), hvorimod den som regulær mønt er udmøntet som 1/16 fuang i tin 1862. I 1874-1882 er den som 1/2 att udmøntet i kobber og 1887-1905 i bronze.

Solotnik → Zolotnik.

Som er kirgisisk for rubel og indført i Kirgisien som møntenhed i maj 1993 som følge af Sovjetunionens opløsning i mange enkeltstater. 1 som = 100 tiyyn. Ved omvekslingen var 200 russiske rubler = 1 som. Uzbekisk som → sum.

Somalo. Hovedmøntenhed i det af England okkuperede italiensk Somaliland, som England administrerede fra 1941 til april 1950. 1 somalo = 100 centesimi. Som mønt er den kun udsendt med årstal 1950 som en 7,6 g billonmønt med finhed 0.250. Ved sammenlægningen af engelsk og italiensk Somaliland i 1950 ændredes møntenheden til → scellino. Møntenheden er direkte afledt af landets navn. → Shilin.

Sombe (Sombies). Såkaldt → primitivt betalingsmiddel fra Elfenbenskysten. Den er noget i stil med en → kissy penny, men består af en ca. 20

cm. lang tynd u-formet jernstang, der i den ene ende er banket ud i en flad pæreform og i den anden ende foldet ud som en vinge til den ene side.

Lit: Quiggin s.87; L.Sundström s.206.

Sommerschdytz. På et par norske mønter fra Chr.5.'s tid med årstal 1689 (Hede 62 og 63) træffes betegnelsen: »Sommerschdytz« på en XII skilling og betegnelsen »Winter

Norsk 12 skilling 1689 (sommerschdytz) fra Christian 5.'s tid.

Schdytz« på en XVI skilling. Disse stykker er at betragte som en slags poletter, idet de rejsende skulle betale 12 skilling om sommeren for en mils kørsel, medens den kostede 16 skilling om vinteren.

Lit: NNUM 1955 s.8-9; SKL bd. XXI s.689; Oslo Num. Forening 1975 nr.21 s.177-178.

Sompaye → Song Pei.

Song Pei (Som Paye, Sompaje, Bises, Seek, Sik eller Sik Khrüng). Thailandsk møntenhed. 1 tamlung = 4 tikal = 16 salung = 32 fuang = 64 song pei = 128 pai = 256 at = 512 solot. Som kugletikal med en vægt på ca. 0,96 g er den udmøntet over en lang årrække. Som mønt (1/16 baht) er den præget i sølv 1860.

Sonnenpistol eller sonnen louis

d'or kaldtes i Vest- og Sydtydskland de kurserende franske Louis d'or med årstal 1709- 1715. De havde afbildning af en sol i midten.

Sophiendukat. Navn på en særlig medaljeagtig guldmønt, som Johan Georg I af Sachsens hustru kurfyrstinde Sophia lod præge 1616 i anledning af kurprins Johan Georgs fødsel ((Frdb. 2411), med dukatvægt (3,49 g) og finhed 0.986). Andre kil-

Sachsen, Sophia v. Brandenburg: Sophiendukat 1616.

der taler om, at det var en julegave til hendes børn. Mønten blev med jævne mellemrum præget på Mønten i Dresden og solgt til private for 3 1/2 taler og brugtes især som faddergave. Den er sidst præget 1872, men altid med samme årstal 1616. Den går også under navnet »Dreifaltigkeitsdukat« eller »Kinderdukat«.

Sortengulden. Udtryk, der i anden halvdel af 1600-tallet benyttedes om en »Gulden in specie«, i modsætning til en gulden i underlødlig småmønt. Betegnelsen benyttedes mest om gulden eller 2/3 talere slået efter → zinnaisk møntfod (10 1/2 dalerfod).

Sou (fl. sous) → Sol.

Souverain d'or (Souverain, Sovrano, Sovrana). Sydnederlandsk guld-

Hanau-Lichtenberg, Friedrich-Casimir (1641-1685): Sortengulden.

mønt indført 1612 af statholderne Albert og Isabel af Spanien (1598-1621) som afløser for → albertin. Vægten var 5,56 g med et finguldhold på 5,1 g. Forsiden viser det tronende statholderpar – senere nøjedes man med et brystbillede. Bagsiden viser et våbenskjold med Den gyldne Vlies' ordenskæde omkring. Mest præget var 2 S.-mønten = 12 florin, medens den enkelte og 4-dobbelte er

Ungarn, Maria Theresia (1740-1780): Dobbelt souverain d'or 1749.

præget i begrænset mængde. Forbilledet var den engelske → sovereign. De fleste af disse engelske mønter viste en hersker i en trontol. Mønten blev indtil 1709 præget af spanierne for Brabant (Belgien), men efter 1711 var det den østrigske kejser Karl VI (1711-40), der stod for disse udmøntninger. Efter Josef II (1765-90) foregik de hovedsagelig i Wien. Udmøntningen ophørte ca. 1798, og efter Belgiens frigørelse 1830 ophørte brugen af S.

Sovrano er præget af østrigerne for Milano indtil ca. 1800 og Lombardiet-Venedig indtil 1856. Vægten af den enkelte sovran var 5,670 g med finhed 0.900, dvs. en finvægt på 5,1 g.

Sovereign. Engelsk guldmonter præget første gang 1489 under Henrik VII til en værdi af 20 shillings. Denne store pragtfulde mønt i sen-gotisk stil med kongen siddende i en trontol med scepter og rigsbælle skulle veje 240 grains (15,55 g) og indeholde 15,47 g finguld, og var egentlig ment som en dobbelt → ryal eller dobbelt → rosenobel. Måske var forbilledet Maximilian og Philips real d'or 1487 for Holland. Bagsiden viser det kongelige våben på baggrund af en rose, der var symbolet på det nye Tudor dynasti. Under Henriks efterfølgere blev guldindholdet ofte ændret. På et vist tidspunkt var dens værdi 30 shillings, men 1603 ændredes den til 20 shillings for derefter at blive erstattet af en mønt ved navn → unite. Fra 1663 blev Englands hovedguldmonter → guinea, som også var et 20 shilling stykke. Dette blev dog ændret 1717 til 21 shillings. 1817 genindførtes sovereign som efterfølger for guinea. Den nye S. vejede 7,9881 g med et finguldindhold på 7,3224 g. Selv om mønten ophørte med at være lovligt betalingsmiddel under 1. verdenskrig, er den op til i dag (1994) præget som bullionmønt til salg på det internationale

England, Edward VI (1547-1553):
1/2 Sovereign u.år.

marked. En speciel udgave udkom 1989 til minde om møntes 500 års jubilæum med et motiv, der meget ligner 1489-møntens.

Lit: Møntavisen nr.12 (dec. 1979) s.4.

Sovrano. Det italienske navn for souverain d'or. I Norditalien er udmøntet hele og halve sovran i Mila-

no 1786-1800 og i Lombardiet-Venedig 1820-1856. Den hele sovran var en guldmonter med vægt 11,33 g og finhed 0.900, og den svarede til 40 lire.

Spade Guinea. Betegnelse for en engelsk → guinea udmøntet 1787-1799. Bagsidens skjold havde en

England, George III (1760-1820):
Spadeguinea 1788.

form, der lignede en spade. Denne type er ofte brugt som forbillede for en mængde spillejetons i messing.

Kinesiske spademonter. Stor: Jin Bi (5.-4. årh. f.Kr.). Lille: 1 Jin fra Ying (central Henan) 496-453 f.Kr.

Spademønter også kaldt pu eller bu mønter (kin.: Bu Bi), er et kinesisk betalingsmiddel af form som en spade. Oprindeligt handlede man med → redskabspenge, bl.a. spader, som havde en bestemt værdi. Disse normale spader var gængse i ældre tid, men mellem 770 og 475 f.Kr. indførtes nogle formindskede former med hult skaft. Disse blev dermed til → symbolpenge. Næste gruppe havde ikke hult skaft, men var helt flade og endnu mindre. Der findes en række karakteristiske typer indtil omkring 250 f.Kr., hvor de første → rundmønter begyndte at fremkomme. Spademønterne har for det meste cirkuleret i den nordøstlige del af Kina – især i områder nær den kinesiske mur.

Spadino. Et andet navn for den ecu d'argent (sølv scudo), som Karl Emanuel I af Savoyen (1580-1630) lod præge 1630. Bagsidemotivet viser en sværdholdende arm, der kommer ud fra en sky – et motiv, der også kendes fra en dansk mønt (→ Ebenezer).

Spanske Nederlande. Betegnelse for de sydlige katolske nederlandske provinser, som Habsburg 1477-1482 erhvervede fra Burgund. I 1556 ved Filip II's tronbestigelse kom området under spansk herredømme. 1713-1797 var det underlagt Østrig (Østrigske Nederlande), 1797-1815 var det under fransk besættelse og efter union med Nederland (det nuværende Holland) 1815-1830 blev det til det selvstændige Belgien. De syv nordlige nederlandske provinser (Forenede Provinser eller Forenede Nederlande) løsev sig fra spansk herredømme i 1581.

Sparebøsser hører sammen med mønter, idet de lige fra antikken har været brugt til at samle mønter i, og adskillige skatte har været nedlagt i sparebøsser eller sparekrukker. De ældste sparebøsser, der kendes, er

fra ca. 250 f.Kr. Gennem tiderne har man samlet ind i → offerstokke, → kirkeblokke, fattigbøsser og laugsbøsser, og private brugte bl.a. kuglesparebøsser af ler og senere sparegrise. I sidste del af 1800-tallet begyndte man i USA at fremstille mekaniske sparebøsser i støbejern. I Skandinavien begyndte man kort efter år 1900 at bruge de såkaldte banksparebøsser, som til at begynde med blev tømt af bankens ansatte i hjemmet. Forsikringsinstitutter brugte spareure og andre foranstaltninger for at få folk til at spare op regelmæssigt. Specielt i Danmark haves bornholmersparebøsserne. De første var glaserede gule, grønne og brune sparedyr, og senere opstod en række kendte figurer og dyr fremstillet som uglaserede sparebøsser med koldtbemaling. De fleste moderne sparebøsser er af plastic, og de fremstilles og udsendes i store mængder af banker i forsøg på at få fat i kunderne lige fra barnsbæn. På Lerchenborg Slot ved Kalundborg er udstillet en udsøgt samling på 400 danske sparebøsser.

Lit: V.Hermansen: Sparebøssen (Hillerød 1943); P.Friis & S.Thomsen: Sparebøsser (Hjørring 1969); I.Körberg, E.Lindmark & I.Wischn: Sparbösser – Sparbössers historia under 2000 år (Udevalla 1992).

Specie (Species, Espece). Betegnelse for en daler, rigsdaler eller dukat præget som et godt stykke, dvs. en speciedaler eller speciedukat i modsætning til regnemønt, dårlige småmønter eller sedler, hvor man ofte kunne komme ud for at skulle betale → opgæld, hvis man skulle betale i specie eller blot tilveksle sig dem. Den gode speciedaler indeholdt i Danmark normalt mellem 25-26 g sølv. Udtrykket speciedaler er brugt allerede i begyndelsen af 1600-tallet, men som møntnavn kom det først til at stå på Chr.7.'s mønter (1 rigsdaler species eller blot 1 Sp.) fra 1777. På

Danmark, Slesvig-Holsten, Christian 7.
(1766-1808): Speciedaler 1787.

svenske mønter kom betegnelsen først 1830.

Speciedaler → Specie.

Speciedukat. Navn på en dansk guldmønt præget i årene 1791, 92, 94 og 1802, og som i præget angiver: »Species Dukat«. Årsagen til denne danske udmøntning var, at disse mønter skulle kunne skelnes fra de tidligere og noget dårligere kurantdukater. Derfor stod udmøntningsformlen angivet på mønten (23 1/2 karat, 67 stykker (på) 1 mark brutto). Møntens motiv var en kopi af datidens hollandske dukater.

Lit: Wilcke IV s.47; Nat.Arb. 1959 s.119.

Specifik vægt → Vægtfylde.

Spedalskhedsmønter er præget for flere spedalskhedskolonier for at undgå smitte. Således har Brasilien til brug for kolonien Santa Tereza udgivet specielle mønter i værdier fra 100 til 1000 reis indstempleet

Spen

CST. Mellem 1901 og 1928 har Colombia præget en række tokens til brug for spedalskhedskolonierne Agua de Dios, Cano de Lord og Contratacion. I Panama er ligeledes præget en række tegn for Palo Seco kolonien fra 1919. Disse tegn brugtes til 1955. På Filippinerne er præget en række specielle mønter, der i design mindede om de almindelige omsætningsmønter. Den filippinske spedalskhedskoloni Culion Leper Colony blev etableret 1903, og de specielle mønter har været i brug i tidsrummet 1913- 1930.

Spengler, Lorenz (1720-1807). Tysk elfbensdrejer, der kom til Danmark, hvor han underviste næsten alle kongehusets medlemmer i et håndværk, specielt drejeriet. Han blev leder af kongens Kunstkammer 1775 og medlem af Videnskabernes Selskab 1778. I 1780 blev han valgt ind i den firemands kommission, der skulle ajourføre og færdiggøre arbejdet med de danske mønter og medaljer – et arbejde der afsluttedes 1791 med udgivelsen af: »Beskrivelsen over Danske Mynter og Medailler i Den kongelige Samling«. Hans egen lille møntsamling solgtes ved en auktion 25. april 1808. I det trykte katalog var datoen oprindelig fastsat til den 19. april.

Lit: DBL bd.13 (1983) s.593.

Sperling, Otto (1634-1715). Dansk historiker og numismatiker, der i 1690 fik til opgave at udarbejde en beskrivelse over medaljerne slået under den oldenburgske kongestamme. I 1700 udgav han: »Danumorum bracteatum et cavorum nostræ ---«, et værk der handlede om de smukke brakteater fra Svend, Knud og Valdemar, af hvilke der var gjort et fund et par år tidligere. Sin store bogsamling på 8000 bind måtte han af nød begynde at sælge ud af efter 1701, hvorimod han ikke solgte sin møntsamling. I 1717 tryktes et auktionskatalog over samlingen beram-

met til salg den 12. oktober, men samlingen på ialt 3059 stk. blev i sin helhed købt for 700 Rd. af kongen til Kunstkammeret.

Lit: NFM Bind X (1926/27) s.102-104; NFM Bind XIII (1932/33) s.178; MN

Spillemærker. Øverst 4 små jeton. I midten elfbensjeton fra omkring 1900 og nederst en moderne plasticjeton fra Monaco.

1980 nr.10 s.296; NNUM 1993 s.81-86; DBL bd.13 (1983) s.596.

Spesmilo (fl. spesmiloj) → Esperanto mønter.

Spillemærker (Spillepenge, Spille-mønter). Specielle jetons til brug ved kortspil og senere også i forbindelse med terningspil, roulettespil samt de mange automatiske spil (spilleautomater eller »eenarmede tyveknægte«). Frem til omkring midten af 1700-tallet anvendte man ofte → regnepenninge som spillemærker, men fra omkring 1750 begyndte man både i Wien og Nürnberg en storstilet produktion af små tynde spillemønter af ringe kvalitet. Konger og fyrstehuse samt folk i hierarkiets top fik ofte tidligere fremstillet egne spillemærker til brug ved kortspil.

Lit: G.Holst: Spelpenningar avsedda för kortspil, Göteborg 1977; Erik Stolberg: Danske spille- og automatmærker, Kbh. 1986.

Spindelpresse (fr.: Ballancier, eng.: Screw Press, sv.: Spindelverk) eller skruepresse består af en kraftig

Fransk medalje fra 1797 med afbildning af en spindelpresse. På bagsiden står at det er en forbedret udgave som Leonard Tournu var mester for.

jernramme, i hvis øverste vandrette del der findes en bronzebøsning med skruegang (ofte fladgevind). Heri er iskruet en jernspindel, der øverst er forbundet med en stor svingarm med vægtekugler (inertisving-

masser) i begge ender. Den nederste del af spindlen trykker på en styret glideanordning mellem rammens lodrette dele, og nederst på denne glideanordning sidder den ene del af stemplet fast, medens den anden er placeret på rammens nederste del. Sådanne maskiner kendtes allerede omkring år 1500, men brugtes dengang kun til at udstanse blanketter til mønter. Den er første gang brugt omkring 1530, da en italiensk medaljør, Benvenuto Cellini, prægede mønter for pave Clement VII. I 1551 blev en maskine forevist af guldsmed Marx Schwab for den franske konge, og i 1561 medbragte en flygtet fransk mønttekniker → Meystrell en kopi af en spindelpresse til England, hvor maskinen var i funktion i 10 år. Modstanden mod disse maskiner var dog stor, og almindelig indpas vandt de først ca. 1670-1690, og herefter var det den almindeligste prægemaskine til omkring 1830, hvor den → Uhlhornske → knæledspresse vandt indpas. En mekaniseret form af spindelpressen er den såkaldte → friktionsspindelpresse, der mange steder den dag i dag anvendes til medaljefremstilling. Se endvidere → hammerprægning, → slagværk, → valseprægning og → knæledspresse.

Lit: D.R.Cooper: The Art and Craft of Coinmaking, London 1988 s.51-60, 159-165; NR nr.36 (1993) s.34-35.

Spintria. Betegnelse for en speciel type romerske → tesserac med erotiske fremstillinger og symboler, med tallene fra I til XVI på bagsiden. Man ved ikke ret meget om disse tegn, som stammer fra den

tidlige kejsertid, men man gætter, at de måske har været adgangstegn til Roms mange bordeller. Oprindelsen til navnet er et græsk ord, der er synonym for »den unaturlige utugt en mand lader sig drive til«. Den romerske historieskriver Sueton skriver i sit værk fra ca. 120 e.Kr. om de romerske kejsere i kap. 43: »Under sit ophold på Capri indrettede Tiberius nogle værelser til hemmelige udskjelser på dertil indrettede bænke. Og han samlede hele horder af liderlige kvinder og mænd, der var i stand til at opvise de mest horrible former for samleje. De gik under navnet spintria og praktiserede deres kunst tre ad gangen i samme favntag for kejserens øje for at stimulere majestæten's potens«.

Lit: T.V.Buttrey: The Spintria as a Historical Source, Num. Chronicle (1973) Ser.7 Vol.13 s.52-63; Bo Bälverstedt: Romerske »bordellmynt«, Recip Reflex årg.4 1971 nr.12, Stockh. 1971 s.15-19; NNUM 1972 s.238.

Spitzgroschen var en bedre art meissengroschen præget fra ca. 1474 under kurfyrst Ernst (1464-1486) sammen med hans brødre Albrecht og

Kurfyrstendømmet Sachsen, Ernst, Albrecht & Wilhelm III (1465-1482): Spitzgroschen 1475.

Wilhelm og moderen Margarete. Mønten har fået sit navn fra bagsidens skjold, der var omgivet af en trekant. Mønten var af ret god kvalitet, idet finheden var 0.935. Diameteren var kun 22 mm, dvs. væsentlig mindre end de øvrige groschenmønter, heriblandt → horn groschen, som den afløste.

Sporrong. Svensk virksomhed, der blandt møntsamlere er mest kendt for sine medaljer, men som også producerer uniformeffekter, bilemblemmer, klubnåle, emblemer, knapper etc. Firmaet blev oprettet 1666 af Henrik Grau, der var gørtler, og det eksisterede til 1842, hvor det blev overtaget af Carl Claes Sporrong. Hovedvægten lå herefter på fremstilling af metalknapper til uniformer, og i 1915 købte man det konkurrerende Pettersons Knappmakeri. Firmaet begyndte også at præge medaljer i 1800-tallet, og fra 1920 prægede man også for eget forlag. Disse medaljer blev solgt fra Sporrong's butik i Stockholm. I 1964 flyttede Sporrong tilvirkningen til Norrtälje, hvor man havde opført en moderne fabrik, og i 1972 etableredes endnu en fabrik i Ekenäs i Finland. Dermed stod man godt rustet, da medaljesamleriet i 1972/3 begyndte at brede sig. For at opbygge en samlerskare med interesse for medaljer, startede man i efteråret 1972 bladet → Samlar forum, ligesom der dannedes Sporrong datter-selskaber i Norge, Finland og Danmark. Der oprettedes også → »Sporrong's Samlar Sällskap« for at stimulere samlerinteressen yderligere.

Sporrong's Samlar Sällskap oprettedes i jan. 1975 af firmaet Sporrong med det formål at samle en fast medlemskreds af medaljeinteresserede. For en vis årlig medlemsafgift fik man selskabets årsmedalje, tidskriftet → Samlar Forum, fri annoncering i »Børsen« i Samlarforum, diverse informationsskrifter om kunsterne bag medaljerne, medaljekatalog samt ret til at deltage i Samlarselskabets såkaldte medaljerigsdag, hvor der afholdtes foredrag, udstillinger og auktion over medaljer.

Sporvognspoletter → Trafikpoletter.

Romerriget: Spintria 1. årh. e.Kr.

Sydlighe Nederlande, Lüttich, Robert de Berghes (1557-1564): Sprenger u.år.

Sprenger. Nederlandsk sølvmonnt udgivet i Liege, Horn etc. i 1500-tallet og af værdi som 1/4 daalder eller double escalin.

Mansfeld, David (1592-1628): Spruchtaler 1609.

Spruchtaler. Betegnelse for en del tyske talere med et eller andet motto, sentens eller skriftsted (ty.: Spruch). Disse talere var især hyppige i 1600-tallet som følge af religionskrigene.

Spur Ryal. Engelsk guldmønt (1/2 → rose ryal) udmøntet under James I (1603-1625) fra 1604. Dens værdi var 15 shillings, men 1611 forhøjedes alle engelske guldmønter med 10%, således at den i 1611/12-1619 havde værdien 16 Sh.6d. Fra 1619 til 1625 er den igen udgivet som et 15 shilling stykke, hvilket angaves på mønten med romertal: XV.

Spøgelseeffekt (eng.: Ghosting). En mindre fejl, som kan opstå, hvis møntstemplerne er udformet så uhensigtsmæssigt, at der er meget materialekrævende detaljer over for hinanden på forside og bagside. Moderne mønter skal af økonomiske hensyn præges færdige med kun eet slag, men hvis designet er udformet som ovenfor beskrevet, vil materialet i prægningsøjeblikket »vandre« hen, hvor der er nemmest adgang, hvilket ofte er, hvor der er et stort portræt. Derved kommer der til at mangle materiale til den anden sides ofte mere komplicerede design – f.eks. et våbenskjold. Dette kan dels afstedkomme, at nogle detaljer står svagt, men også at der især på nyprægede og blanke mønter kan ses en svag aftegning af forsides portræt på bagsiden. Effekten kendes også ved → halvbrakteater. På nyere danske mønter kan denne effekt bl.a. ses på 1 kroner i 1970'erne samt meget tydeligt på engelske pennies fra ca. 1908-1925.

Srang. Tibetansk møntenhed. 1 srang=10 sho. Udmøntet 1909-1952 som sølv- eller billonmønt i værdierne 1, 1 1/2, 3 og 10 srang samt i guld med værdien 20 srang 1918-1921.

Tibet: 20 Srangs 1920.

Srebrenik. Russisk navn for sølvstykker brugt om de første russiske sølvmonter fra Vladimir (978-1015) og Svyatopolk den Fordømte (1015-1019), der udmøntedes i Kiev. Senere er de også udmøntet andre steder, bl.a. Novgorod. De er alle sjældne, og der kendes kun ca. 340 stykker af disse 900 og 1000-tals mønter, der er i byzantinsk stil. De første typer afbilder Kristus og regenten, medens de senere typer afbilder regenten samt hans personlige symbol.

Lit: BAR, International Series 136 (London 1982).

Staatendaalder. Sølvdaaler introduceret i de Spanske Nederlande i 1578 af »Staaten-Generaal« i Philip II af Spaniens navn. Denne sølvmonnt var dobbelt så stor som det 16 stuiver stykke, der blev udgivet året før. Dets værdi var altså 32 stuiver eller 1 florin (gulden) og 12 stuiver. Forsiden viser Philip II i halvfigur med krone og scepter. På bagsiden afbildedes et våbenskjold omhængt med Den gyldne Vlies' ordensskæde og omskriften: PACE ET IUSTITIA (fred og retfærdighed). Mønten vejede ca. 30,50 g med et finsølvindhold på ca. 22,8 g. Mønttypen fik ikke ret lang levetid, da man allerede et par år efter vendte tilbage til

førkrigssystemet med → philipsdaaler (philipsdaler).

Stamenon nomisma → Histamenon nomisma.

Standard → Understempel.

Statér er afledt af det græske ord »histemi«, der betyder »at veje«. I antikken betegnede man i mange af de græske stater hovedmønten

Aegina: Statér ca. 400-380 f.Kr.

med ordet statér, men da vægtstandarden ikke var ens, vejede de forskellige staters statérer ikke det samme. Man skelner mellem elektronstatérer, guldstatérer og sølvstatérer. Sølvstatéren var normalt en didrakme

Peloponnes: Korinthisk statér fra ca. 330 f.Kr.

me (2 drakmer), men kunne også være en tridrakme (3 drakmer), hvilket var tilfældet i det korintiske og det akhaïske møntsystem. I Athen var en statér først en didrakme og

Makedonien, Alexander d. Store: Guld-statér.

senere en tetradrakme (4 drakmestykke).

Stauning Krone. Dansk propagandamønt fra 1933, der skyldtes K.U. (Konservativ Ungdom). Forbilledet var den danske aluminiumbronze 1 krone, der var blevet indført 1924; men på propagandamønten stod på begge sider »Stauning Krone«. Man havde på bedste grafiske lagkagemåner fjernet 44% af mønten, idet man påpegede, at nedskæringer af

Dansk »Stauning krone« fra 1933.

kronen havde ført til, at den nu kun var 56 øre værd. Derfor solgtes mønten for 56 øre til støtte for den konservative agitationsfond op til kommunevalget 9. marts 1933. Den er præget i 50.000 eksemplarer hos metalvarefabrikanten Rich. Müller, Rådmandsgade 55 på Nørrebro.

Lit: NNUM 1951 s.22; MN 1973 nr.1 s.12-14.

Stavers skat. Et betydende svensk møntfund fra vikingetiden i Heffinds på Gotland bestående af 1452 arabiske sølvmonter (kufiske mønter fra Kalifatet) fra tiden 786-958. Fundet var udstillet på Kungl. Myntkabinetet 6/11-16/11 1975.

Lit: NNÅ 1975-76 s.257.

Stavraton. Byzantinsk sølvmønt indført under Johannes V. Palaeologus (1341-1391) antagelig i 1360'erne eller 1370'erne. Dens vægt var 8,5 g og havde værdi som 1/2 → hyperpyron. Der fandtes også to mindre værdier: 1/2 og 1/8 S.

Stella. Amerikansk prøveguldmønt med pålydende 4 dollar; præget 1879 og 1880 og tænkt som en metrisk mønt, der skulle modsvare de europæiske 20 franc eller tilsvarende inden for Den → Latinske Møntunion. Den blev fremstillet af en usædvanlig guldlegering, der kaldtes »Goloid metal« og præget i henved 500 stk incl. afslag i bronze, nikkel og aluminium. Mønten findes med to forskellige forsider designet af henholdsvis Charles E. Barber og Georges T. Morgan. Bagsidens motiv er en stjerne, hvilket har givet mønten navn, idet stella er det latinske navn for stjerne.

Stelo (fl. steloj) → Esperanto mønter.

Stempel → Møntstempel.

Stempelbrud (eng.: Die Break). Jo længere et stempel bruges, og jo større kraft det bruges med, desto større er sandsynligheden for, at det får smårevner. De bliver med tiden større og større, hvorefter selve stemplet kan gå i to eller flere stykker. I tidligere tid, hvor det at fremstille et stempel var tidskrævende og dyrt, så man ofte stort på stempelrevner. På mange ældre mønter kan man lige frem følge en stempelrevnes udvikling fra lille ridse eller en kort revne til store kraftige og lange revner. På ældre medaljestempler, hvor stemplet har været fastgjort i en holder, kan man undertiden se, at der har været taget afslag, selv om stemplet har været helt i stykker. I dag har de fleste møntanstalter normalt et tal for, hvor mange mønter der kan præges med den pågældende stempeltype, og der skiftes stempel, når dette tal er nået. Derfor er det sjældent at se større stempelrevner, end sigte stempelbrud på moderne mønter.

Stempelens → Stempelidentitet.

Stem

Stempelfejl er, i modsætning til → blanketfejll og → prægefejll, fejl, der findes i et nyt stempel, eller fejl, der opstår i stemplet som følge af bru- gen. Eksempler på sådanne fejl er → sammentrykkede stempler, → stempelslid, polerede stempler, stem- peludhulninger, stempelridser, stem- pelrevner, stempelfliser, graverings- fejl eller dobbeltprægning.

Stempelfrisk. Ved omtale af ældre fund-mønter bruger man ikke den moderne betegnelse for kvalitetsbe- dømmelse, men anvender f.eks. ord- et stempelfrisk om en mønt, der ser nyslået ud. Ved møntfund er det vigtigt at vide om → slutmønten er stempelfrisk, altså stort set ikke har været i cirkulation, inden den blev nedlagt; eller om den bærer præg af længere tids cirkulation, som sand- synliggør, at et vist antal år skal til- lægges for at angive det tidligste ned- lægnings tidspunkt. → Terminus ante quem (TaQ).

Stempelglans. En → kvalitetsbe- tegnelse eller konserveringsgrad, der defineres som: »En perfekt ucirkule- ret mønt med ekstraordinær pæn overflade uden dog at være spjel- blank som ved mønter med medalje- præg« (Proof). Desuden stilles krav om, at den ikke har småhak eller rid- ser, som tillades ved »ucirkulerede mønter«. Mange lande fremstiller stempelglans-sæt til samlerne. Disse mønter præges een eller to gange på normale blanketter, men med polere- de stempler. Mønter fremstillet med højglanspolerede blanketter og stempler siges at have medaljepræg (Proof).

Stempelidentitet (ty.: Stempel- gleichheit) siges at foreligge, hvis to mønter er præget med samme stem- pel. Det medfører ikke, at der behø- ver at være stempelidentitet mellem både forsider og bagsider på samme tid. To mønter kan være præget med samme forsidestempel, men

med forskellige bagsidestempler. Det- te kan igen benyttes til → stempel- koblinger, der igen fører til en rela- tiv → kronologi for en møntrække; noget der spiller en stor rolle for den numismatiske forskning.

Stempelkobling. Den kendsger- ning, at understempler i vikingetid og middelalder holdt ca. 3 gange så længe som overstempler, hvorved op- stod mange stempelkoblinger, kan bruges, når man ved hjælp af stem- pelstudier og stempelkoblinger vil finde en relativ → kronologi for en ikke-dateret møntgruppe. Når der tales om en stempelkobling, hvor for- og bagside normalt ikke hører sammen, taler man om hybride mønter (eng.: Mule, ty.: Zwitter- münzen).

Lit: KL bd. 17 sp.387-388; The Numisma- tic Chronicle 1990 s.205-221.

Stempelnumre. På et møntværk- sted nummererer man normalt stem- plerne som led i den ret strenge kon- trol, der er med disse ting. Numrene indslås normalt på siden af stemplet. I England slog man i en kort årrække mellem 1864 og 1879 årstal i selve stempelfladen på 6d, shilling og flo- rin, således at nummeret kunne ses på selve mønterne. Nummeret er så småt, at det skal ses med lup. → Sikkerheds stempelbogstaver.

Stempelskærer eller møntgravør er en ældre benævnelse for den per- son, der skar eller graverede møntstemplerne. Endnu tidligere kaldtes disse folk for → isersnidere eller → cisen Schneider. I dag, hvor fremstillingen af stempler er en ma- skinel foreteelse, kaldes den ansvarli- ge for → medaljør. Han udformer en model i stort format og denne bli- ver maskinelt overført og fører gen- nem flere led til det endelige arbejds- stempel.

Stempelskærmærker er de ini- tialer, som stempelskæreren sætter

på mønten for at markere, at han står for udførelsen. I Danmark ses stempelskærmærker stort set ikke på mønter, før Anton Meybusch i slutningen af 1600-tallet og begyn- delsen af 1700-tallet satte sine initi- aler AMB på de store portrætmøn- ter. I Danmark blev stempelskærm- signaturer først almindelige fra mid- ten af 1700-tallet. På medaljer findes derimod så godt som altid stempel- skærersignaturer lige siden 1500-tal- lets tidligere del. Fra antikken forelig- ger signerede mønter fra b.l.a. → Ki- mon. → Medaljør.

Stempelslid kaldes det slid, der efterhånden opstår ved stemplers be- nyttelse, først og fremmest ved at stemplets blanke overflade bliver mere og mere mat. Tidligere, da man prægede uden prægering, blev blanketten efter prægningen lidt tyn- dere og fik en lidt større diameter. Det materiale, der i prægeøjeblikket flyttede sig radialt udad, virkede en smule slibende, og det gik ud over stemplets detaljer. Det ses mest i møntens omskrift, hvor man ved bunden af bogstaverne ofte kan se af- tegninger (skridningsstrukturer), der har retning mod centrum. Ved fort- sat brug bliver sliddet større, og der kan opstå træthedbrud (udmattelses- brud), så detaljer bliver udfyldt. Ofte går det ud over »O'er«, idet hullet i midten, der i stemplet er en lille tap, har let ved at brække af, og der op- står et udfyldt »O«. Ofte kan man på flere mønter af samme type se et fremadskridende slid på stemplet, og denne iagttagelse kan benyttes, når man fra den relative → kronologi vil finde frem til den rette relative kronologi.

Stempelstilling (eng.: Die Axis) kan sige en del om møntens fremstil- ling. Hvis den samme antikke græ- ske eller romerske mønt altid påtræf- fes med bagsiden orienteret ens i for- hold til forsiden, er det et tegn på, at man har brugt styrede stempler,

der var forhindret i at dreje i forhold til hinanden. Ved → valseprægning er der altid tale om stempelstilling af type I eller II (se nedenfor). Ved middelaldermønter, der prægedes i hånden, har bagsiden som regel en vilkårlig orientering i forhold til forsiden. I store fundfortegnelser er det derfor vigtigt at angive bagsidens orientering i forhold til forsiden. Ved moderne møntprægning anvendes kun to forskellige stillinger: I: Forsiden opret og bagsiden omvendt, hvilket vil sige, at de to sider er 180 grader forskudt i forhold til hinanden. II: Både forside og bagside har samme retning (0 graders forskydning). Type I anvendes af lande som f.eks. USA, Mexico, Spanien, Italien, Frankrig og Holland. Type II anvendes af lande som f.eks. Danmark, Norge, England og Rusland. Svenske kobbermønter fra ca. 1835 til ca. 1870 er præget som type I, medens sølvmonterne er præget som type II. Omvendt er det i Schweiz, hvor småmonterne (1-20 rappen) er præget som type II og sølvmonterne som type I. I Danmark er alle mønter siden 1800-tallets begyndelse præget som type II undtagen tronskifte 2-kronen 1912, hvor forside og bagside er drejet 180 grader i forhold til hinanden, det skyldtes stempel- og prægetekniske årsager.

→ Drejede stempler.

Stempelvarianter. I ældre tid, hvor det at fremstille stempler var håndarbejde, var der altid små variationer fra det ene stempel til det andet. Det skyldtes håndgravningen eller opbygningen af motivet med → punsler eller delpunsler. Normalt skulle fremstilles en række ens stempler til en given møntserie, eller til et bestemt antal. Det gav variationer i udførelsen, større eller mindre afstand mellem enkelte bogstaver etc. Her tales om stempelvarianter. De er ved ældre mønter (især vikingetid) særdeles vigtige, idet man ved hjælp

af dem kan opstille de såkaldte → stempelkoblinger.

Stempelændring kan have mange årsager. Mest almindelig er → overdatering, hvor et ikke opslidt stempel for nyt årstal. For at ændre i et stempel må det hærdede stempel først udglødes. Dernæst forsøges ved hjælp af en dorn at banke en grave-ring ud, så noget nyt kan slås i, og stemplet hærdes igen. Det vil næsten altid være muligt at se rester af den første gravering.

Stenersen, Laurentius Borchsenius (1843-1921). Norsk klassisk filologisk professor, der 1847-1918 var bestyrer på deltid af Universitetets Myntkabinett i Oslo. Han beskrev flere af sin tids betydende møntfund som: Greslifundet 1881, møntfundene fra Inslund i Ryfylke 1889 og fra Helgeland i Hole 1895 samt møntfundet fra Maage i Ullensvang 1912. Af disse var → Greslifundet det vigtigste. Fra 1903 havde Myntkabinetet til huse i Historisk Museum på Tullinløkka, og her tog Stenersen sig af indretningen og samlingen, der på dette tidspunkt var vokset til ca. 62.000 mønter og medaljer. Som ung rejste han til Grækenland og Tyrkiet, og i 1872 berettede han om, hvordan han i Smyrna handlede med en kaffeejer om en pose med 150 græske mønter, som han købte, men som de tyrkiske myndigheder ikke måtte få noget at vide om. Under Stenersens ledelse øgedes samlingen fra ca. 43.000 til 70.000 stykker.

Lit: NFM bind V s.262-263; MN april 1975 s.III.

Stenpenge hører til gruppen af traditionelle betalingsmidler (primitive betalingsmidler). Mest kendt i denne gruppe er stenmonterne fra øen Yap i Mikronesien. De er fremstillet af en art kalkspat, der kaldes aragonit, og som i farve kan variere fra brunt til hvidligt. Materialet fandtes ikke på Yap, men på øen Palau ca. 400

km sydvest for Yap. Fra Palau transporterendes mønterne på spinkle kataraner til Yap. Man ved ikke, hvor længe disse møllestensformede stenmonter er brugt, men man skal måske tilbage til 1700-tallets senere del. De første stenmonter var ret små, men da en irsk-amerikansk kaptajn, David Sean O'Keefe, på sit store skib transporterende stenmonter til Yap i bytte for kopra, kom større og større stenmonter til øen. Største mønt er næsten 4 meter i diameter. På Yap kaldtes stenmonterne for »Rai«. De var mandepenge i modsætning til kvindepenge, der var perlemuslinge stykker (Yar). Øen havde en streng kastedeling, hvilket bevirke- de, at folk i 6. og 7. kaste ikke måtte besidde de større stenmonter. Stenmonterne havde indtil 1. verdenskrig en vis pengekarakter. De større stenmonter blev normalt stående, hvor de stod, også selv om de skiftede ejere. Omkring 1930 var der ca. 13.000 stenmonter på Yap, men 2. verdenskrig, tyfoner og stormfloder samt junglen, som har overgroet mange, gør, at tallet i dag er ca. 6.000 stk på Yap, medens der på museer og i privateje uden for Yap er ca. 200 stk. Nationalmuseet (Den etnografiske samling) i København fik i 1877 et eksemplar, 29 x 24 cm stort, foræret af kaptajn H.W. Ravenkilde (1841-1912), senere kulgrosserer i København. Mønt- og Medaillesamlingen købte en smuk stenmønt på en

Så kaldt togosten.

Step

tysk auktion dec.1990. Svenska Handelsbanken i Stockholm erhvervede en stenmønt fra Yap i 1967.

En anden type stenmønt er den såkaldte Togo-stenmønt eller sokpe (tordensten), der er fremstillet af en hvid kvartsart og som findes i Togo og dele af Ghana. De har diameter på ca. 1-10 cm. og er forsynet med et konisk hul fra begge sider. Gravfund og andet gør, at de kan dateres til 800-tallet (førkolonial jernalder). De findes ofte i store samlede »skattefund« eller i forbindelse med fund af → aggryperler.

Lit: Cora Lee C.Cilliland: The Stone Money of Yap, Smithsonian institute hefte 23, Washington 1975 (Gode referencer); W.Gerloff: Die Entstehung des Geldes und die Anfänge des Geldwesens, Frankfurt a.Main 1947 s.87-93; Mønter på Børsen 1976 s.4-8; NNUM 1991 s.77; Eucoprino (Der Primitivgeldsammler) 1992 s.61-65.

Stephansdaalder. Navn på en sølvdalér (ecu) (Dav.8540-41) præget i Nijmegen i de Sydlige Nederlande fra 1538, og hvis ene side prydes af byens skytshelgen St. Stefan (Saint Etienne). Tilsvarende motiv findes på nogle guldgylden fra samme by.

Sterbemünzen → Dødsmonter.

Sterbetaler → Dødsmonter.

Sterling er fra sidst i 1000-tallet navnet på den engelske penny. Der er fremført mange teorier om navnets oprindelse, men sidst har den engelske numismatiker Grierson slået til lyd for, at det er afledt af ordet »ster«, der betyder »stærk« eller »stolt«, hentydende til at pennien fra 1080 fik en højere vægt end tidligere. Mønten var af sølv med finheden 0.925 (heraf navnet → sterling sølv). 1279 fremkom en type, der viste det kronede brystbillede af kongen med skulderlange krøller. Denne type blev uhyre populær i store dele af Europa – ja, den blev efterlignet i Holland, Belgien,

Luxemburg og Tyskland i stor stil. I Danmark findes den i mange fund, og særlig hyppigt cirkulerede den her fra ca. 1250 til slutningen af 1300-tallet, idet det danske møntvæsen netop på den tid blev ringere og ringere for tilslut helt at ophøre. Derefter klarede man sig med udenlandske mønter, bl.a. sterlingen. Det viser bl.a. → Kirialfundet, nedlagt ca. 1365, som indeholdt næsten 2200 engelske sterlinge. I Danmark er under Erik af Pommern (1396-1439) præget en mønt med denne betegnelse omkring 1405-1420 (også kaldt trepenning) og en kobbersterling fra ca. 1422. Ligeledes er under Christoffer af Bayern (1440-1448) præget en enkelt sterlingtype (Galster 19). Ingen af disse mønter minder dog i type om de engelske sterlinge, bortset fra Christoffer af Bayerns søsling (Galster 17).

Lit: KL bd.17 sp.167-172. C.Camberini di Scarfea: Le imitazioni e le contraffazioni monetarie nel mondo, del 4 vol.2, Bologna 1975; J. Chautard: Les imitations des monnaies au type esterlin frappées en Europe, Bologna 1963; N.J.Mayhew: Sterling imitation of Edwardian type, London 1983.

Sterlingsølv. Betegnelse for sølv af finheden 0.925 (92,5%). Betegnelsen stammer fra den engelske sterling penny fra 1080, der prægedes i sølv med denne finhed. Mange nutidige medaljer og jubilæumsmonter præges i sterling sølv.

Stiefelknecht (da.: Støvleknægt). Et spottenavn for nogle preussiske groschen (1/24 taler) og halvgroschen (1/48 taler), der er præget under Friedrich II (den Store) af Preussen (1740-1788). Mønten har fået navn efter det stive monogram F R, der lignede en støvleknægt. Disse typer er præget mellem 1764 og 1786.

Stiernstedt, August Wilhelm (1812-1880). Svensk rigsheraldiker og

numismatiker. Var oprindelig ansat ved det svenske retsvæsen, men tog 1843 sin afsked, giftede sig og nedsatte sig på hustruens fideikommis. 1852 blev han ceremonimester ved Oscar I's hof og senere rigsheraldiker. Først efter at have forladt retsvæsenet fik han tid til sine numismatiske studier. Han ejede en af datidens største samlinger af svenske mønter og medaljer. Stiernstedt hørte til den kreds af interesserede, som i dec. 1872 tog fat på at danne en numismatisk forening, og han var den første, der satte sit navn på SNF's stiftelsesdokument i maj 1873. Han var en flittig numismatisk skribent, og hans svenske samling solgtes i 1884 for 50.000 Kr. til → H.F.Antell, som donerede samlingen til den finske stat. Stiernstedt's antikke mønter solgtes til bankier Sven Magnus Swenson i New York. Stiernstedt var SNF's formand (ordførere) fra 1873 til sin død i sept. 1880.

Stil er summen af en mønts kunstneriske egenskaber i modsætning til en mønts tekniske egenskaber, som kaldes → fabrik.

Stipendiefonden for numismatisk forskning i Finland blev grundlagt 1977 med det formål at støtte den finske numismatiske forskning. Fondet uddelte årligt stipendier til forskere samt drev en publikationsvirksomhed med årbøger og medlemservice. Stipendiefonden havde i 1988 eet æresmedlem (professor Philip Grierson), 8 egentlige medlemmer og over 400 støttemedlemmer. Stipendiefonden var den næststørste numismatiske forening i Finland. Stipendiefondens kontor var åbent daglig, og dets omfattende bibliotek, befandt sig også her. De økonomiske midler til fonden kom fra auktioner, konsulentvirksomhed og donationer. Desværre gik Stipendiefonden bankrot.

Lit: NNUM 1988 s.63.

Stiver. Møntenhed anvendt af englænderne i flere områder, der i slutningen af 1700-tallet og begyndelsen af 1800-tallet besattes eller erobrede fra hollænderne. Disse havde tidligere benyttet betegnelsen *stuiver*, og møntnavnet bibeholdtes af praktiske årsager, omend i en ændret ud-

siden. Stjernepagoden har sit navn efter den 5-takkede stjerne i midten af den prikkede overflade. Møntens vægt var ca. 3,4 g og finheden ca. 0,700. I Trankebar, hvor mønten også omsattes, var den i 1760'erne lig 26 Trankebar sølvfanoer (royaliner).

1 stiver 1838 fra British Guinea & West Indies.

gave. På Ceylon (Sri Lanka) har englænderne udsendt 1/2, 1 og 2 stivers i kobber samt 24, 48 og 96 stivers i sølv. 1 stiver=4 pies, 4 stivers=1 fanam og 12 fanams=1 rixdollar (rupee). På Java har englænderne 1811-1815 præget 1/2 og 1 stiver i kobber, og i Essequibo & Demerary (Guyana) er præget smukke 1/2 og 1 stiver mønter i 1813. Her var 20 stivers=1 gulden, og 3 gulden=5 shillings=1 dollar.

Stivnet præg (ty.: Erstarrtes Gepräge, fr.: Type immobilisée). Betegnelse for et møntbillede eller motiv, der er bibeholdt uforandret eller næsten uændret gennem meget lang tid. Som eksempler kan nævnes den venetianske → zechin, den hollandske dukat og i nyere tid de schweiziske mønter.

Stjernepagode. Sydlindisk guld-mønt præget af englænderne i Madras 1740-1807. Stilmæssigt lignede den de mange pagoder, der var i omløb på dette tidspunkt, og som motiv havde den guder eller gudinder på forsiden og en nubret, prikket eller granuleret overflade på bag-

Stobæus, Kilian (1690-1742). Svensk læge, der trods megen svagelighed alligevel overkom det utroligste. På det numismatiske felt har han skrevet en række afhandlinger. Stobæus' møntsamlings indkøbtes 1754 til Lunds Universitet og blev senere grundstammen i Lunds Universitets Mynt- og Medaljsamling.

Stockholm som møntby kendes første gang fra en omtale 1310 af en Johannes van Loon, der benævnes monetarius, dvs. møntmester. Hvor møntværkstedet lå dengang vides ikke. I begyndelsen af 1400-tallet lå det vest for slottet i nærheden af det nuværende Mynttorget. 1434-1464 foregik det hos møntmester Nadelwigh ved Sjalagårdsgatan, og indtil på 1530-tallet sloges mønt i Svartmangatan hos møntmester Joest Höyer. Under Gustav Vasa har der antagelig fundet en udmøntning sted i nærheden af Nationalmuseet. 1556 installeredes et værksted på Riddarholmen i en klosterbygning syd for den nuværende Ridderholms kyrkan. Fra 1643 tages et nyt møntværksted ved Norrbrogatans sydlige del i brug. I slutningen af 1600-tallet var man endelig færdig med den nye Mønt ved Mynttorget, som Tessin d. ældre og sønnen Nicodemus Tessin d. yngre havde stået for. Godt 100 år senere blev Mønten revet ned og et nyt bygget i stedet. Dette var færdigt fra 1790, men allerede 1847 erhvervedes arealerne, hvor Owenska huset lå, og overflytningen var tilendbragt i maj 1850. I 1929 blev det Owenska huset revet ned, men Mønten og Justeringsverket blev på stedet. Svenske mønter fremstillet 1873-

1973 har Stockholms bys våben, Sankt Eriks hoved som møntmærke. I juni 1974 flyttede Kungl. Mynt- och Justeringsverket til Eskilstuna, og navnet ændredes til Myntverket, og møntmærket var herefter et E.

Lit: Gösta Selling: Myntverkets byggnader i Stockholm (Stockh. 1950).

Stofpenge. Vævede tøjstykker, brede bændler i store ruller eller måtter har været i anvendelse som betalingsmiddel adskillige steder i verden, bl.a. i Melanesien, Indonesien og Afrika. De mest kendte er pangne fra Vestafrika og kongoområdet og → macuta (makute). Pangne var et stykke stof af størrelse 40 x 40 cm. Omkring år 1800 kostede en voksen mandlig slave 80 og en kvindelig 65 pangner. → Guinea.

Også i Norden var klæde, her vadmel, en værdifikseret vare i middelalderen, hvor manglen på metal var mærkbar. Landskabslovene fastsatte bøder og afgifter såvel i penge som varer, bl.a. klæde; der fastsattes en bestemt værdi på alen klæde (vårdöre). På Island var vadmel så almindeligt, at det blev en regneenhed. I lovene kaldes vadmel simpelthen for »vare«, og ting, der vurderedes i forhold til vadmel, kaldtes varevurderet. Til op i dette århundrede var 1 alen vadmel=1/6 af en øre, og regneenheden var hundreder, så at »et hundrede« altid var=120 alen vadmel. Al formue, jord og løsøre regnedes i alen vadmel.

Fra nyere tid haves eksempler fra Bielefeld i 1920'erne, hvor sedler tryktes på lærred og silke; fra Uzbekistan, hvor der i 1919 tryktes en hel seddelserie på silke samt fra Sydafrika, hvor der under boerkrigen i 1902 blev fremstillet nødsedler af iturevne kakiskjorter, hvorpå værdien blev skrevet med blæk.

Stolpehusfundet → Valløfundet.

Stora-Velinge fyndet. Stort svensk vikingetidsmøntfund fra Got-

Stor

land, hvor der i okt. 1936 dukkede 2673 arabiske mønter og en arming op, i alt 7,95 kg. Mønterne daterer sig fra tiden 708-911 e.Kr., og fundet er antagelig nedlagt kort tid efter slutmønten fra 911 – sandsynligvis i det første årti herefter. Fundet er bemærkelsesværdigt ved kun at indeholde arabiske mønter.

Lit: NNÅ 1941 s.74-120.

Store Frigårdsfundet. Dansk møntfund fra Bornholm, hvor gård-ejeren på Store Frigård 1928 fandt en møntskat ved planering af gårdspladsen. Foruden 1085 hele mønter var der 140 brudstykker, sølvsmykker samt diverse brudsølv og halvfabrikata. 61 stk. var danske mønter, medens resten var engelske, tyske og nederlandske. Man kunne tro, at det drejede sig om et vikingetidsfund, men slutmønterne peger på et nedlægningsstidspunkt efter 1106.

Lit: Danmarks middelalderlige skattefund, Kbh. 1992, Vol.I s.268-276.

Stoter (Stooter). Oprindelig en 1400-tals nederlandsk betegnelse for den engelske groat (4 pence). Senere kaldte man alle mønter, der gjaldt for 2 1/2 stüber (1/20 philippstaler) for stooter. Betegnelsen benyttedes helt op i 1900-tallet for en mønt med værdien 2 1/2 cents.

Stotinka. Bulgarsk skillemonst-enhed indført ved lov af 27. maj 1880. Oprindelig havde mønterne samme størrelse og metalindhold som mønterne i den → Latinske Møntunion, men det ændredes senere. 100 stotinki = 1 lev. Ordet er afledt af det bulgarske »sto«, der betyder »hundrede«. Stotinkaen blev undertiden også kaldt kantom eller kanteim, hvilket betyder centime.

Stregprøve er en prøve til bestemmelse af guld eller sølvs finhed (korn). Hertil brugtes en sort kiseliskifersten (Lapis lydius), som også kaldtes en probersten. Mod denne strøg

man den sølvmonst eller sølvbarre, som man ønskede at kende finheden (lødigheden) af. Derefter brugte man et sæt probernåle med kendt finhed (lødighed) fra f.eks. 1-16 lod; og ved at sammenligne stregernes farver kunne det øvede øje angive finheden med nogenlunde sikkerhed. Ved prøbering af guld på stenen måtte man dog behandle strøget med salpetersyre, så man også fik opløst de andre metaller. → Probering.

Strokirk, Wilhelm Theodor (1823-1895). Svensk embedsmand og møntsamlere, der bl.a. var forfatter til: »Beskrifning öfver svenska polletter« Stockh.1890. Denne beskrivelse var en fortsættelse af Stiernstedts arbejde om de svenske polletter. Sin store samling solgte han 1872 til Göteborg Museum for 11.500 riksdaler riksmünt. Museet udtog ca. halvdel til sin samling og solgte resterne i Stockholm 1873. Strokirk var i øvrigt fader til Rosa Christina Norström, der fra 1897 til 1929 arbejdede for Kungl. Myntkabinettet.

Stræbekat (ty.: Strebekatten). I Tyskland et spottenavn for de hessiske småmønter med springende løve i skjold. I Danmark skal det i slutningen af 1600-tallet have været en folkelig betegnelse for en mindre svensk kobbermonst, der på bagsiden viste den opretstående pfalziske løve.

Strøfund → Enkeltfund.

Stråleringsbrakteat. Særlig brakteattype med en bred kantring, forsynet med en række parallelle, radiært løbende, ophøjede streger eller stråler. Denne type opstod ca. 1260 i det nordtyske område, og ideen spredte sig hurtigt til de nordiske lande. I Sverige findes de første omkring 1275-1290 og senere omkring 1360. I Norge kendes de fra 1300 til 1500-tallet, og i Danmark er de første mønter af denne type Erik af Pommerns hulpenninge 1400-1429

og → lebarderne, der er præget efter 1424. Hulpenninge med strålering kendes også under Fr.I. (1523-1533) og Chr.3. (1534-1559).

Lit: KL. bd.17 sp.317-318.

Stuiver (Stüber, Stuber, Styver, Stüver, Stuyver). Nederlandske mønt efter flandersk forbillede. Navnet synes opstået i 1480'erne. 1 stuiver = 2

Holland: 2 Stuiver 1739.

flanderske gross, og derfor fik også dobbel groot (plak), der var indført efter forbillede af den flanderske → krummsteert = 4 witten, navnet stuiver. Der er flere formodninger om navnet, men mest naturlig er forbindelsen til de burgundiske og brabantiske dobbelt-groschen, der som motiv havde ordenskæden til ordenen »Den gyldne Vlies«. Ordenskæden bestod af ædelstene og gyldne fyrstråler, hvorfor mønten på fransk hed → briquet (at slå ild). Heraf det nederlandske navn stuiver, der kommer af ordet »at stråle«. Fra først i 1500-tallet er S. præget af hertugerne af Brabant og Geldern, af greverne af Holland samt af biskopperne af Utrecht. Sidstnævntes 2 stuiver fra 1509 vejede 3,728 g med 1,864 g sølvindhold, hvorimod 1 S. vejede 1,836 g og kun indeholdt 0,459 g sølv. Efter de 7 nordlige provinser sammenslutning i slutningen af 1500-tallet, hvorved spanierne blev kastet ud, blev S. en selvstændig lille møntenhed. Fra 1682 gik der 20 S. på en gulden, 6 S. på en schelling, og 1 S. var lig 8 duits. I 1700-tallet udmøntede de 7 provinser hver deres stuiver: 1 S. (bezem stuiver) med et pilebundt som motiv, 2 S. kaldes på grund af motivet for »dob-

belt våben stuiver«, 6 S. kaldes »scheepjsschelling« på grund af skibsmotivet, og på X (10) S. mønten=1/2 gylden er motivet en kvindefigur, der læner sig til et alter. Ved decimalsystemets indførelse 1816 modsvarede stuiveren af 5 cents (1/20 gylden).

Styver var i Danmark i 1600 og 1700-tallet den folkelige betegnelse for 2 skilling-stykket, bedst kendt fra Ludvig Holbergs komedie: »Jeppe på Bjerget«, hvor Jacob siger: »Hvad vil en styver brændevin forslå?« – og Jeppe: »Lad mig få for en styver«.

Stumme mønter → Anepigrafiske mønter.

Styca er den northumbriske form af det oldengelske ord »styccc« (et stykke), der, selv om det nok ikke i samtiden har været brugt som betegnelse for → sceatas, alligevel bibeholdes, fordi det er for forankret i litteraturen. Det bruges i dag ikke om de første fine northumbriske sceatas fra 700-tallet, men om de mindre sølvholdige stykker fra 800-tallet.

Lit: Grierson & Blackburn: *Medieval European Coinage*, 1986 s.196-197.

Stück van achten → Peso.

Styrafyndet. Stort svensk møntfund, der blev gjort 19. maj 1786 af bonden Petter Dahl i Styra i Östergötland. Skatten indeholdt 24.300 mønter, af hvilke 22.003 kunne bestemmes. Hovedparten var svenske brakteater fra 1200-tallets midte eller noget senere, og man mener, at skatten er nedlagt 1250-1275.

Lit: NNÄ 1936 s.99-134; MK 1976 Nr.8 s.156-157.

Styver. Ordet, der er af nederlandsk oprindelse, var i Sverige i 1700-tallet frem til den store møntreform i 1776 betegnelsen for 1 öre (i sølv). 5 ören og 10 ören, som reelt havde kursen 6 og 12 öre, kaldtes

henholdsvis 6 og 12 styver. Fra 1776 var det efter riksgäldsräkningen betegnelse for kobbermønter i skillingsværdier. Sexstyver=1 skilling, trestyver=1/2 skilling, tvåstyver=1/3 skilling banco, halvstyver=1/4 skilling og enstyver=1/6 skilling. Efter 1855 omtales 10 ören som tjugostyver.

Stäbler (Stebler). Folkelig betegnelse for nogle eensidige pfennige i det sydtyske område, bl.a. Schweiz og Østrig fra 1300-tallet. Navnet er opstået, fordi der på nogle af disse mønter var afbildet en bispestav.

Stædermønt (Firelydemønt, Firestædermønt). Betegnelse for de mønter, der fra 1379 indførtes som fællesmønt af de fire nordtyske hansestæder: Lübeck, Hamburg, Wismar og Lüneburg. Grundlaget var den lybske mark på 234 g (lybsk møntregning). I danske akter og kilder efter år 1400 omtales tit regnemønter og almindelige mønter af forskellige værdier fra dette område som: Stædermark, stæderpenge, stæderpenninge, stæderskilling og stæderblafert.

Støbte medaljer. De tidligste → medaljer fra den italienske renaissance er → cire perdu støbte. Selv om prægning af medaljer blev det almindeligste hen ad vejen, er der altid forekommet støbte medaljer, i og med at den enkelte kunstner ikke altid havde penge til at få graveret stempler, endsiges adgang til en prægemaskine. Store medaljer med højt relief er nemmere at støbe end præge, idet de kræver mange slag i en presse med udglødnings mellem hvert slag. Unica-medaljer er stort set altid støbte.

Støbte mønter kendes der en del eksempler på. De tidligste er de romerske → aes grave fra ca. 269 f.Kr. til 187 f.Kr. Men det var ikke normalt med støbte mønter, idet de var for lette at eftergøre, uden at det

kunne ses. I Kina har man dog støbt mønter indtil begyndelsen af 1900-tallet. Støbte mønter kendes ligeledes fra bl.a. Japan, Vietnam, Korea og Marokko.

Støren, R. (1877-1953). Norsk bjergingeniør (cand. min.) med interesse for bjergværkshistorie og numismatik. Han arbejdede som hyttimester ved Kongsberg Sølvværk, og hans svigerfar var den berømte møntgravør Ivar Thronsdén. Støren har sammen med Hans Holst skrevet en bog om Thronsdéns medaljer, jetonger og mærker. En god amatør-billedhugger var han også, idet han udførte Johan Jørgensen medaljen, som Universitetets Myntkabinett lod præge 1937. I 1944 leverede han udkast til Kongsberg Sølvværks fortjenstemdalje (NNUM 1946 s.156). Ved sin død var han travlt optaget af at skrive Kongsberg Sølvværks historie, et arbejde som han desværre ikke nåede at fuldføre.

Lit: NNUM 1937 s.404-405 + 408-409, 1938 s.193, 1953 s.70.

Su. Sydvietnamesisk møntbetegnelse, der undertiden på mønter er angivet som xu. 100 su (xu)=1 dong. Systemet indførtes 1954, efter at franskmændene var kastet ud, og var gældende til 1975, da en devaluering skete, således at 1 ny dong=500 gamle dong. I 1976, da Nord- og Syd-vietnam blev slået sammen, forsvandt møntenheden. I Kampuchea (Cambodia) var møntsystemet fra 1975, at 1 (ny) riel=10 kak=100 su.

Suberatus betyder egentlig »bronze nedenunder«, hvilket hentyder til, at mønten har en kerne af bronze med et tyndt lag sølv eller guld over. Hvis selve sølvlaget er forsvundet, kaldes kobberkernen → anima. I antikken blev mange falske mønter fremstillet sådan, og også officielle udmøntninger kunne til tider være suberate. For at vægre sig mod den type falske mønter filede modtager-

Subf

ne ofte i møntens rand for at sikre sig imod en kobber- eller bronzekerne. Derfor fremkom officielt fremstillede savtakkede sølvdenarer under Den Romerske Republik omkring 220 f.Kr. – de såkaldte → serratus.
Lit: NNUM 1974 nr.4 s.89-99.

Subferrat. Betegnelse for en mønt med jernkerne og yderlag af kobber eller bronze. Se også → suberatus.

Suceava forfalskninger er navne på en mængde efterprægede (forfalskede?) Riga schillinge eller solidi i Kristinas, Carl X Gustavs og Karl XI's navn. De blev fra 1660'erne fremstillet på fyrsteborgen i Suceava i Moldavien (i det nuværende Rumænien) under ledelse af den polsk-italienske møntmester Titus Livius Boratini.

Lit: NM bd.XXIII s.95-117; MK 1984 s.4-10, 28-33. (med gode referencer).

Sucre. Ecuadoriansk møntenhed indført med decimalsystemet 1872. Den første 1 sucre mønt udkom 1884, en sølv mønt med en vægt på 25 g og finheden 0.900; dvs. identisk med 5 francs i den Latinske Møntunion. 1928 udkom en 1 sucre mønt, der kun vejede 5 g med en sølvfinhed på 0.720, og fra 1937 blev den fremstillet af uædelt metal. 1 sucre = 10 decimos = 100 centavos. Mønten har sit navn efter den på mønten afbildede nationalhelt Antonio Sucre. Der findes en del 1 og 1/2 sucre mønter med kontramarkeret R A, som er initialerne for en kendt handelsmand, Rogelio Alvarado. Disse mønter menes at have været brugt på Galapagos Øerne.

Sueldo. Spansk sølv mønt, der første gang skal være præget af Pedro III af Aragonien 1285 til en værdi af 12 dineros. En udmøntning fandt også sted i kongedømmet Navarra under Carlos II (1349-1387). Efter det spanske riges samling opstod møntenheden igen under Felipe II (1556-1598),

og den brugtes frem til Felipe V (1700-1746) i de spanske besiddelser, både i Nederlandene og i Italien. Frankrig har under besættelsen af Spanien præget S. både under Louis XIII (1641-1643) og Louis XIV (1643-1659). Under Ferdinand VII (1808-1833) er for Mallorca 1811-12 præget en kobber S.= 6 doblers = 12 dineros (Craig L 51).

Suite medaljer → Serie medaljer.

Sukus. 1783 og 1784 prægede englænderne i Calcutta en rupeelignende sølv mønt med pålydene 2 suku. På forsiden ses forkortelsen FORT MARLBRO, den engelske koloni beliggende i det nuværende Indonesien. Mønten var bestemt til brug for forter, som var i engelsk besiddelse fra 1714 til 1786.

Sultani. Guld mønt fra Algeriet, hvor den har været kendt siden 1500-tallet. Dens vægt var ca. 3,40-3,45 g, dvs. næsten som en europæisk dukat. Mønten er præget til 1830, men de sidste udgaver vejer kun 3,20 g. 1 sultani = 108 mazuna. En lignende mønttype er præget i Libyen, Tunis og Tyrkiet.

Sum (Som). Hovedmøntenhed i Uzbekistan fra 1992 som følge af Sovjetunionens opdeling i uafhængige enkeltstater. Sum er det uzbekiske ord for rubel. I november 1993 udgaves »sum« kuponer og fra 1. juli 1994 »sum-sedler« = 1000 »sum«-kuponner. 1 sum = 100 tyn.

Sundisk myntrækning. I den nordtyske havneby Stralsund, der var underlagt Sverige fra 1637 til 1815, er efter byens egen møntregning (den sundiske) præget dütchen (1/16 reichstaler), sundisk shilling eller sechsling og witten. 1 taler = 6 sundiska mark = 16 dütchen = 24 gutegroschen. 1 gutegroschen = 2 lybske eller 4 sundiske shillingar. 1 sundisk schilling = 2 witten.

Suomen Numismaatikkoliitto → Finska Numismatiker Förbund.

Suomen Numismaattien Yhdistys → Numismatiska Föreningen i Finland.

Surre. I 1817/18 udsendte Tyrkiet en serie særlige guld mønter i værdierne 1, 1/2 og 1/4 altin. Disse kaldtes for »Surre Altin« og bar møntstednavnet Darulhilafa i stedet for Konstantinopel. De var beregnet til brug for pilgrimme på vej til Mekka og Medina.

S.V. → Sølv værdi.

Svanzica → Lira Austriaca.

Svarstad, Carsten (1914-1967). Norsk numismatiker, cand philol og allerede i sin studentertid fra 1941 knyttet til Myntkabinetet i Oslo, indtil han i oktober 1943 blev arresteret og sat i fangelejr et halvt år. Efter krigen blev Svarstad i 1946 ansat i en nyoprettet konservator-stilling. Hans hovedområde var og blev medaljerne, og herom vidner den lange række af artikler, der med årene kom fra hans hånd. Også heraldiske våben og ordner havde hans bevågenhed. 1956 blev han chef for Myntkabinetet, som på dette tidspunkt var nået op på ca. 166.000 stykker. Ved Svarstads død 1967 talte samlingen 175.000 stykker. Også Svarstad fik sin medalje, idet den italienske medaljør Giuseppe Pirrone i 1965 fremstillede en eensidig støbt medalje.

Lit: NNUM 1964 s.65-72, 1967 s.121-123 + 255.

Svartkrone → Nigri coronati.

Svartsjö. Svensk møntsted beliggende på Kongsgården ved Svartsjön vest for Stockholm, hvor der i årene 1541-1550 under møntmester Hans Hansson skete en stor produktion af næsten alle mønttyper fra 1 daler til 1 penning, alle smukt fremstillede.

Svendborg (II) fundet eller Møller-gadefundet kom for dagen 1885 under udgravning af en grund. Det indeholdt guld- og sølvmonter samt sølvbarrer. Af guldmønter 51 stykker, hvoraf hovedparten var tyske og nederlandske. De resterende 3779 mønter var sølvmonter fra landene omkring Østersøen. Af Erik af Pommerns Næstved-sterling (Galster 4) var der 1760 stykker og af Lunde-sterlingen (Galster 9) 1971 stk. Fundet, der er nedlagt ca. 1419-1424, er bemærkelsesværdigt, idet et gammelt sagn fortalte, at der netop på dette sted skulle være skjult en skat.

Lit: Danmarks middelalderlige skattefund, Kbh.1992, Vol.II s.221-225.

Svenske besiddelsesmonter

(Svenska besittningsmynt) kaldes mønter præget i Tyskland og Polen under de svenske konger. Det drejer sig om områderne Reval (1561-1721), Narva (1581-1704), Riga (1621-1710), Livland (1629-1710), Elbing (1626-1636, 1655-1660), Thorn (1655-1658), Pommern (1637-1815), Stralsund (1637-1815), Wolgast (eneste udmøntning i 1633), Wismar (1648-1803) og Bremen-Verden (1648-1712). Desuden er præget mønter 1631-1648 under 30-års krigen i det sydlige og mellemste Tyskland i byerne: Augsburg, Erfurt, Fürth, Mainz, Nürnberg, Osnabrück og Würzburg. Endelig er præget mønter for de svenske besiddelser i Vestindien (→ Saint Barthelemy).

Lit: Ahlström, Almer & Jonsson: Sveriges Besittningsmynt, Stockh. 1980 (Med gode litteratur referencer til de enkelte områder.)

Svensk Numismatisk Forening

er den ældste numismatiske forening i Norden. Den blev stiftet maj 1873. Til den første bestyrelse indvalgtes bl.a. friherre Stiernstedt, grev Snoilsky og Magnus Lagerberg. Foreningen har som medlemmer haft et utal af betydende samlere og forskere på det numismatiske plan, hvad

allerede udgivelsen af → »Numismatiska Meddelande« (N.M.) fra 1874 vidner om. Disse skrifter og bøger indeholder en stor del af den svenske numismatiske basisviden og udgives stadig. Bind 34 udkom således i 1983 i anledning af foreningens 110 års jubilæum. I 1935 var foreningen sammen med de øvrige nordiske numismatiske foreninger og Møntkabinetter med til at stifte → Nordisk Numismatisk Union. Dette resulterede i et fælles nordisk medlemsblad (NNUM) og årsskrift (NNÅ), som stadig eksisterer. I foråret 1977 købte foreningen det svenske møntblad »Myntkontakt«, som herefter blev foreningens tidskrift, hvilket skete for at få kontakt med en større samlerskare. Det har også siden 1873 været foreningens målsætning at udgive medaljer, og alle disse blev vist på en udstilling ved 100 års jubilæet i 1973, således også den da nystiftede belønningsmedalje → »Gustaf VI Adolf-medaljen för framstående numismatisk forskning«. Foreningen har en del fraktioner for sær-områder samt en juniorafdeling. Foreningens lokaler og kontor er beliggende Banergatan 17 nb, S-115 28 Stockholm. Foreningens formænd (ordførere) i nyere tid: 1973-78 Lars O. Lagerqvist, 1978-88 Göran Bergenstråhle, og siden 1988 Torbjörn Sundquist.

Lit: SN Maj-juni 1973 s.4-8, aug 1973 s.6-7; Th.Högberg: Svenska numismatiker under fyra sekler. Göteborg 1961; NNUM 1973 s.204-209; NM bd.23; SNT 1994 s.80-81.

Svensk Numismatisk Tidskrift

→ Myntkontakt.

Svensson, Carl Napoleon.

Svensk 1800-tals falskmøntner fra Trolhättan. Af profession urmager, men også ganske ferm til at fremstille falske mønter – de såkaldte → Trolhättan mønter. Han fik fem års fængsel og rejste siden til USA.

Svensson, Sven (1855-1928). Svensk møntsamlere og tobakshandler, der foruden mønter også samlede sedler, poletter, frimærker, øl-, vin- og spiritusetiketter etc. I 1914 købte han en stor svensk møntsamling for en pris af 116.000 kr., hvilket på den tid var en ganske betragtelig sum. Han blev i 1907 medlem af Svensk Numismatisk Forening og sad i dens bestyrelse fra 1922. Da han døde 1928, ejede han den største og mest værdifulde møntsamling, som nogensinde havde været i privateje i Sverige. Han skænkede alle sine samlinger til Svensk Numismatisk Forening, der imidlertid havde svært ved at opbevare de mange ting, hvorefter de blev overført til Kungl. Myntkabinetet. Det fik lov til at udtage en del væsentlige stykker til komplettering af samlingen. Resten lå herefter pakket ned og låst inde i et forrædsrum indtil 1963, da det blev besluttet at sælge samlingerne og overføre beløbene til → Sven Svenssons stiftelse for numismatik.

Lit: NNUM 1964 s.3-4; MK 1978 s.30-31 + 55.

Sven Svenssons stiftelse för Numismatik.

Denne stiftelses kapital er tilvejebragt ved salg af → Sven Svenssons samlinger, som efter hans død 1928 blev givet som gave til Svensk Numismatisk Forening. Salget påbegyndtes 1963, og 1975 var formuen på over 3,3 mill. skr. Stiftelsen støtter indkøb af mønter, medaljer etc. til det svenske Møntkabinet, yder tilskud til forskeres rejser samt støtter privat numismatisk forskning.

Lit: NNUM 1963 s.133,186; 1964 s.3-4; 1965 s.97-98; 1974 s.72,201; MK 1978 s.30-31 + 55.

Sverdrup, Georg (1770-1850). Norsk professor i græsk og cidsvollsmand, som efter at Norge havde fået sit eget universitet i Kristiania 1811, arbejdede med tanken om en national møntsamling knyttet hertil. I sommeren 1815 var Sverdrup i København, hvor han havde møde med prof. Ramus om sagen, idet han gerne ville erhverve de mange dubletter, som kabinettet i København lå inde med. 1817 købte Sverdrup på Universitetets vegne 6.300 græske og romerske mønter for en pris af 1500 speciedalere. Dette blev starten på Universitetets Myntkabinett. Herefter skete dog ikke meget, før man i 1826 udnævnte S.B. Bugge som bestyrer.

Sveriges Numismatiska Riks-förbund (SNR). Sammenslutning af svenske møntsamlereklubber dannet ved et møde i Eskilstuna 13. og 14. nov. 1976. Ved stiftelsen var henvendt 20 foreninger repræsenteret, og til formand valgtes intendent Sven Jardestål. Næstformand blev Hans Svenlund og sekretær blev dir. Rene Jessen. Et af SNR's mål var at afskaffe momsen på numismatiske samlere objekter samt at udgive en del materiale i en såkaldt pakke, der skulle lette arbejdet med at starte nye numismatiske foreninger. Foreningen var aktiv til 1982, men blev nødt til at indstille virksomheden og er nu hvilende, dvs. at ingen virksomhed finder sted.

Lit: MK dec. 1976 s.16, marts 1977 s.11; SN 1976 nr.10 s.10-11.

Svinemundpenge (eng.: Pig's mouth-money, ty.: Schweineschnauzengeld). En art → tok-mønt, som er hul og fremstillet af sølv. Den har været betalingsmiddel i byen Chiangmai i nordvest Thailand og skal have cirkuleret fra 1615 til 1871. En mindre type (Mitchiner 2806-09) er kendt fra Shan-staterne i Burma. Disse stykker, der kun vejer mellem ca. 3 og 7 g, var af næsten rent sølv.

De går under forskellige navne som Shan-skalpenge, Chulon eller Shanbaw (rent sølv) og skal have cirkuleret 1650-1770. Et par forfattere med godt kendskab til emnet skrev i 1892, at de blev givet som gaver fra Shan lederne til de burmesiske konger, og at de også brugtes som betalingsmiddel efter vægt.

Lit: Der Primitivgeldsammler Nr.34 (12.årg. Hefte 3/1991) s.82-86 (med yderligere litt.ref.).

Svovlsølv eller sølvulfid er et af de sølvsalte, der dannes på sølvmonter som en blåsort belægning, hovedsagelig under indflydelse af luftens indhold af svovlbrinte. Bor man i nærheden af et gasværk, tæt ved eller i særligt forurenede byer med et højt indhold af svovl og kultveile i luften, er ens sølvmonter særlig udsat for at få en grim belægning. Hvis belægningen blot er grim eller uens, kan den fjernes i et af de mange bade, der findes til dette formål. En belægning (patina), der er opstået langsomt, regnes derimod for smuk og skattes højt af samlere. En afrenset sølvoverflade vil langt hurtigere blive påvirket af de skadelige stoffer i luften, hvorimod en tynd naturlig patina virker beskyttende, hvorfor kun sølvmonter med en særlig uskon patina bør behandles.

Svømming. Populær betegnelse for et lille dansk brakteatpræget møntliggende guldstykke (til smykke formål) fra Fr.3. (1648-1670) med en vægt på ca. 0,27 g, svarende til ca. 1/16 dukat. Den har fået sit navn 1716, hvor det blev angivet, at den var så tynd, at den kunne flyde på vandet, hvilket den ganske rigtigt også kunne, grundet vandets overfladespænding.

Lit: Bruun Rasmussens møntauktion 554 (12. marts 1991) s.50-51; Møntsamlere 1991 nr.2 s.13.

Swami Pagode. Sydindisk guld-mønt præget af englænderne i Madras 1740-1807. Dens vægt var 3,4 g.

På forsiden ses en mand og to kvinder; nemlig Chenna Keswan Swami samt Lakshmi og Rukmini. Bagsiden var den for pagoder så vanlige prikkede overflade.

Sword Dollar. Folkeligt navn for den skotske sølv ryal (rial) præget under James VI af Skotland. Mønten, hvis værdi var 30 skotske shillings, havde sit navn fra det på bagsiden lodret anbragte sværd. Fra 1567 til 1582 var der kun sværdet som afbildning, men efter 1582 viser forsiden kongens brystbillede med draget sværd, medens bagsiden viser det skotske våben.

Sword & Sceptre piece. Navn på en skotsk guldmonter præget 1601-1604 under James VI af Skotland. Den har sit navn efter bagsidemotivet med et korslagt sværd og scepter. I de fire kvadranter er øverst en krone, til højre og venstre den skotske tidsel og nederst et årstal. Dens værdi var 6 skotske pund eller 1/2 engelsk pund, og den havde vægten 5,09 g med finheden 0.917.

Sycee. Fællesbetegnelse for en række kinesiske sølvbarrer i forskellige udformninger kendt siden Tang-dynastiet (620-907 e.Kr.). Før Sui-dynastiet (581-619 e.Kr.) kaldtes sølvpenge for Bing (kage) eller Hu (rektangulær plade) eller Ting (barre). Siden Yuan-dynastiet (1271-1368) kaldtes de Yuan-Bao, og mange af disse havde nu form som en sko. Det er årsag til, at de undertiden benævnes «skomønter». Ordet sycee kommer af det cantonesiske Hsi Ssu, der betyder «fin silke», og det refererer til fremstillings-metoden. Lige inden metallet størknede, slog man på formen, og en bølgebevægelse forplantede sig til metallet, så der på metaloverfladen dannedes fine koncentriske ringe, og dette billede frøs lige som fast – og jo flere og finere linierne var, jo bedre ansås sølvet for at være. Sølvbarrerne er fremstillet i

Kinesisk 5 tael sycee med indslåede tegn for formue, rigdom, langt liv og lykke.

vægte fra 1/2 til 100 tael. Mest almindelig var vægten 5, 10 og 50 tael (1850-1950 g). Sølvbarrerne brugtes ofte til at betale skatter af forskellig art, f.eks. for opium, silke, salt og te, samt told, land- og hovedskat samt endvidere søforsvarsskat. Disse barer kunne have form som en sko, som en kedeltromme (halvkugle), som en firkant eller som en sadel (→ sadelmønter). Der er fremstillet sycee sølvbarer helt frem til 1920'erne. Officielt var de i cirkulation i flere provinser til 1933, da de blev forbudt som betalingsmiddel.

Lit: Xinjiang Numismatics, Hong Kong 1991 s.45-48; History of Chinese Currency, Hong Kong 1983 s.35-36; H.P.Chen: 1000 Varieties of Chinese Sycees, Taipei 1988; Jang Huey-Shinn: Chinese Sycees, Taipei 1988; Zhang Zhi-Gao: Yuan Bao Tu-lu (The Pictorial Yuan Bao), 1992; Joe Gribb: A Catalogue of Sycee in the British Museum, Chinese Silver Currency Ingots c.1750-1933, London 1992; Qian Yu (ed.): Jin Yin Qianbi De Jianding (Identifying and authenticating (chinese) gold and silver money) Shanghai 1993.

Sygdomsdiagnoser på grundlag af møntportrætter er et speciale, som især har interesseret en del møntinteresserede læger. Lige fra antikken har man naturalistiske afbildede portrætter af herskere på mønter, og ud fra forskellige karakteristika er det muligt at stille en diagnose, der fastslår, hvad den pågældende fejlede. På parthiske mønter har en del af herskerne en arvelig fremkomst af nogle knuder i panden –

en sygdom kendt som trichopithe-lioma. På andre mønter kan man på skjoldbruskkirtlens størrelse se, at patienten led af struma. Den navnkundige Cleopatra led af denne sygdom. Acromegali er en anden sygdom, der erkendes ved unormale træk omkring hals og hoved, ligesom en vis degeneration kan spores i portrætter fra nogle af Europas kongehuse.

Lit: MN 1974 s.248-251; NNUM 1989 s.65-69; R.G.Penn: Medicine on ancient greek and roman coins, London 1994.

Syli. Møntenhed i Guinea, der i 1972 afløste det gamle franske franc system. 1 syli=100 cauris. Ordet er et lokalt susu navn, der betyder »elefant«. Den var symbolet på Guineas demokratiske Parti. 1 syli=10 af de gamle francs. 1986 afløstes syli og cauri af franc igen.

Sylloge. Et græsk ord, der betyder »at samle« eller »at sammenbringe«. Ordet benyttes ofte i titler på store numismatiske samle værker, der dækker et bestemt område, f.eks. Sylloge Nummorum Graecorum (samling af græske mønter).

Symbolpenge. Normalt skelnes der inden for de → primitive betalingsmidlers enkelte grupper mellem → nyttepenge, der er de oprindelige brugsgenstande, næringsmidler eller metaller, og de substitutter, disse nogle gange udviklede sig til: de såkaldte symbolpenge. Inden for grup-

pen metalpenge er ting som tokmønt, »tigertunge«, tamlung (kakim), sycee, katangakors og talent såkaldte nyttepenge, medens det de udviklede sig til – mønter og pengesedler – er symbolpenge. Inden for gruppen redskabspenge er økser, spader, hakker og knive i naturlig størrelse nyttepenge, medens de senere udviklede og anvendte miniatureformer af disse henhører til symbolpengene. Som et sidste eksempel kan nævnes → tøjpenge, hvor visse typer bomuldsbændler, rafia plys og måtter har været nyttepenge i Afrika, medens de senere groft flettede småmåtter (macutta) ingen nytte værdi havde, men udelukkende var et betalingsmiddel og dermed symbolpenge.

Syttende maj-medaljer. Norsk tradition fra 1881 at udgive små medaljer på Norges nationaldag, den 17. maj. Mest kendt er nok Ivar Thordsens 17. maj medaljer fra 1884 til 1920. Han forsynede de årlige medaljer med nationale motiver og symboler samt fængende indskrifter, som gjorde medaljerne meget populære.

Lit: Myntsamlernytt nr.4 og 5, 1940; Norsk Numismatisk Forenings Småskrifter nr.10; NNUM 1953 s.199-200; NNF-Nytt dec.1982 s.15-28, sept. 1983 s.51.

Szelag. Polsk betegnelse for schilling, som er udmøntet fra 1400-tallet til 1793. I 1500-tallet var forholdet mellem de enkelte møntværdier: 1 polsk zloty=5 szostak=10 trojak=30 grosz=60 polgrosz=90 szelag=180 tenar=540 denar.

Szostak. Polsk betegnelse for et seksgroschenstykke først udmøntet 1528 under Sigismund I (1506-1548) med en vægt på ca. 12 g og et fin-sølvindhold på ca. 4,63 g. Senere nedsattes vægten til ca. 5,34 g, og finheden blev sat op, således at mønten stadig indeholdt ca. 4,66 g fint sølv. Mange stykker fra 1620-erne

Særs

vejer dog væsentlig mindre. I 1500-tallet var forholdet mellem de forskellige møntsorter følgende: 1 polsk zloty=5 szostak=10 trojak=30 grosz=60 polgrosz (halvgroschen)=90 szeląg (schilling)=180 tenar (3-denar)=540 denar. Møntenheden er præget til ca. 1765, hvor vægten var ca. 2,65 g. I 1794 udsendes en 6 groszy mønt på ca. 1,7 g.

Særskillemønt. Særligt navn for den nye skillemønt i Danmark og Norge indført efter at den → Skandinaviske Møntunion var ophørt 1924. Disse særskillemønter fik et andet udseende for at kunne skelnes fra de tidligere konventions-skillemønter. Ved samme lejlighed indførtes i Danmark en ny guldagtig legering ved navn aluminiumbronzet til brug for 1/2, 1 og 2 krone mønterne.

Söderköping. Svensk by, hvor fund af møntaffald (stråleringsbrakteater med S) indikerer, at en udmøntning har fundet sted i 1350'erne, ligesom et par af Karl Knutsson Bondes ørtuger fra omkring 1450 måske kan være præget her. Ellers skal man frem til Gustav Vasa (1521-1560), der i sin befrielseskrig mod danskerne efterprægede Chr.2.'s klippinge i Hedemora og siden antagelig også i Söderköping omkring 1522-1523. Sidst, der slås mønt i byen, er under Johan, hertug af Östergötland (1606-1618), hvor der 1613-1617 er udmøntet riksdaler, 4 daler og 1 øre.

Søjle piaster → Colonati; Piaster.

Sølv, hvis kemiske symbol Ag kommer af det latinske argentum, og hvis vægtfylde (specifik vægt) ligger på 10,5, er det metal, der oftest har været brugt til prægning af mønter gennem tiderne. Allerede 650 f.Kr. brugtes → electron (en naturlig forekommende blanding af guld og sølv) til mønter i Lydien i Lilleasien, og under kong Krosus (560-546 f.Kr.) blev slået en række sølvmønter. Sølv

vet spillede en stor rolle for de græske og romerske udmøntninger. I vikingetiden fik Norden sit sølv gennem den store strøm af → kufiske mønter, og med → Danegælden kom yderligere sølv til Danmark. Store sølvforekomster fandtes i midtaldertiden i Harzen, Erzgebirge, Bøhmen (→ Joachimsthal), Ungarn og Tyrol. Meget af dette sølv var grundlaget for udmøntningen af groschen mønter og de senere daler. I Sverige havde man fundet sølv før midten af 1300-tallet i Silverberget i Dalarne og fra 1505 eller 1510 i Sala grube. I Norge fandtes sølv i Gulnes i Telemarken samt fra 1623 i Kongsberg, som blev den vigtigste sølvkilde for de danske konger. Fra 1500-tallet udvandt spanierne en mængde sølv i Syd- og Mellemamerika, og de store mængder førte senere til inflation. I anden halvdel af 1800-tallet steg produktionen af sølv igen voldsomt, grundet store forekomster i USA. I 1960'erne begyndte sølvets pris at stige, og de fleste lande skiftede i den sidste halvdel af 1960'erne deres sølvmønter ud med billigere legeringer. I 1970'erne toppede sølvprisen, og i et par år herefter blev nedsmeltet i tonsvis af mønter, idet den indre værdi af dem (metallværdi) var højere end pålydendet. Omkring 1990 var prisen på sølv dog igen faldet til ca. 1/10 af den oprindelige pris fra 1970'erne.

Lit: KL bd.15 sp.264-274.

Sølvafslag → Afslag.

Sølvfondet. En speciel norsk fond, der blev oprettet, da det frie Norge i 1816 fik sin egen bank: Norges Bank. Man havde håbet på en frivillig tegning af aktier, men da det ikke gav nok, lagde man en særlig sølvskat (formueskat) på det norske folk, for at nå op på de planlagte to millioner speciedalere. Det skete i 1827. I anledning af 175-året for bankens oprettelse, udsendes i 1991 en minde 5 kr i kobbernikkel.

Sølvgylden. Store sølvforekomster i Mellemuropa og handelens krav om større sølvmønter førte 1484-86 til udgivelsen af den første (sølv)gylden eller → guldengroschen i Hall i Tyrol. Den blev efterlignet fra 1519 i Joachimstal i Bøhmen og gik senere under navnet joachimstaler eller blot taler (daler). Da der i forvejen fandtes gylden af guld skelnede man mel-

Christian 2.'s sølvgylden 1523 præget i Malmö (G.41).

lem sølv-gylden og → guldgylden. I en dansk møntordning 1514 omtales »Sølvpendinge paa en Gylden styk- ket«, som Chr.2. (1513-23) lod udmønte 1516-23. Disse stykker, der var 14 lodige (0,875), vejede 27,06 g og havde finvægten 23,68 g. Den berømte → husumdaler fra 1522 er også en sølvgylden.

Sølv møntfod. Et møntsystem med sølv i den dominerende rolle. I Danmark havde vi tidligere sølv møntfod, men indførte guld møntfod i forbindelse med Den → Skandinaviske

Møntunion. I Sverige havde man sølv møntfod fra 1534-1604 med daleren som hovedmønt; 1604-1624 sølv møntfod med riksdaler som hovedmønt; 1624-1776 dobbelt møntfod (sølv og kobber) og undertiden → papirmøntfod (uindløsbare sedler) i tidsrummet 1745-1776. I 1777-1855 sølv møntfod og undertiden papirmøntfod 1790-1803 og 1809-1834. Fra 1855-1873 havde man sølv møntfod og decimalsystem, og efter 1873 indførtes guldmøntfod, som dog blev suspenderet 1931. Af andre møntfødder findes: guldmøntfod, dobbelt møntfod (→ bimetalisme) og haltende møntfod.

Lit: NR 1985 nr.2 s.143-148.

Sølvpatina. En smuk ensartet mørk eller gylden patina, der er højt værdsat af samlerne. Især i England sætter man pris på disse »tonede« stempelglans mønter. Nyere sølv mønter har ofte en tendens til at få en uens belægning af det næsten sorte sølvulfid. Det kan fjernes ved dypning i sølvrensevædske som f.eks. »Silverdip«, hvorefter mønten skal skylles grundigt i vand og duppes tør med en blød sugende serviet.

Sølvridder → Zilveren rijder.

Sønderborg. Møntsted i Sønderjylland, hvor der i første del af 1600-tallet er slået mønt af hertug Hans d.Yngre og hans sønner.

Lit: J.Steen Jensen: Hertug Hans den Yngre, 1971

Søsling (Soesling). Navn på en dansk mønt første gang præget under Erik af Pommern (1396-1439), idet hans hustru dronning Philippa under hans fravær afsluttede en traktat med Hansestæderne 8. okt. 1424 om at slå en søsling (→ sechsling)=6 penninge eller 1/2 skilling jævngod med nordtyske sechslinge. Første danske søsling vejede 1,37 g, havde finheden 0.703 og en finvægt på 0,96 g. Mønten, der også kaldtes »Dronning Philippas søsling«, blev

Dronning Philippas søsling præget 1424/25. (G.11).

inddraget, da kongen vendte hjem, idet han syntes, at den var for god. Det er årsagen til dens sjældenhed. Et eksemplar af mønten blev først fundet i 1847. Mønttypen, der igen er præget fra 1512, blev hurtigt en billonmønt og senere igen en kobbermønt. Den er sidst præget 1651. Møntstørrelsen levede dog videre under betegnelsen: 1/2 skilling.

T

Tabora nødmønter. Betegnelse for primitivt prægede mønter fra Tysk Østafrika (senere Tanganyika), som under 1. verdenskrig var afskåret fra moderlandet. 1916 prægedes på jernbaneværkstedet Tabora 5 og 20 heller mønter af forhåndenværende kobber og messing, bl.a. gamle patronhylstre. 15 rupie guldmønten er ligeledes præget her under primitive forhold.

Tackoe. Møntenhed benyttet på Guldkysten (Ghana) af det engelske African Company of Merchants. 8 tackoe=1 ackey. Mønten er af sølv med vægten 1,94 g og finheden 0.925 og kun præget med årstal 1796. På forsiden ses den engelske konge Georg III's kronede monogram (G.R.), medens bagsiden viser kompagniets våbenskjold sammensat af et overflødhedshorn, en bikube og et handelsskib.

Tael. Kinesisk guld- og sølvvægtenhed – den kinesiske unze. Den kaldtes i Kina for liang, medens europæerne benævnedes den tael. 1 tael (liang)=10 mace (chien eller wen)=100 candareen (fen)=1000 li. Taelvægten har ligesom den europæiske mark haft forskellige værdier alt efter tid og sted og lå mellem 32 og 39 g. Værdien af → sycee sølvbarrerne er altid udtrykt i tael. I sidste halvdel af 1800-tallet fastsattes værdien af 1 dollar til 0,72 tael eller 7 mace og 2 candareen, hvilket står på nogle af de kinesiske dollarmønter efter ca. 1894. Et par af provinserne har en kort overgang omkring år 1900 regnet 1 dollar til 0,73 tael. Mønter i værdien 1 tael er udmøntet af en række af de kinesiske provinser.

Taka. Hovedmøntenhed i Bangladesh indført 1972 som afløsning for den pakistanske rupee, idet landet (det tidligere Østpakistan) havde løst sig fra Pakistan 1971. 1 taka=100 poisha.

Tala. Hovedmøntenhed i Western Samoa, hvor den fra 1967 erstattede det tidligere Samoa pound. 1 tala=100 sene. Ordet er en modifikation af dollar på samme måde som sene, der er 1/100 del og dermed svarer til cent.

Talar. Polsk betegnelse for en daler (taler), som bl.a. er angivet på større sølv mønter præget 1810-1814 af storkongedømmet Warszawa. Disse mønter vejede 22,92 g og havde en finhed på 0.718.

Talari. Betegnelse for taler (daler) mønter i den nordøstlige del af Afrika, især → Maria Theresia-dalere. Efter Italiens invasion af Eritrea 1890 udsendtes 1891 og 1896 store 5 lire sølv mønter vejende 28,125 g og med værdien angivet som TALLE-RO. Efter Mussolinis invasion i Etiopien 1935 og frem til befrielsen 1941